

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורם), צבי וולפסון, שמעון חלקין
 חיים לוף — חבר המערכת
 מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה כ"ט (כרך נ"ז) אדרניסון, תשכ"ח חוברת ד' (270)

ה ת ו כ ן

- 181 התתחדש המלחמה בין ישראל והערבים? . . . איזיק רמבה
 191 אי היופי L'ILE DE BEAUTÉ (סיפור) . . . רחל איתן
 202 מרד הגיטאות — משמעותו הלאומית והכל-אנושית אריה טרמקובר
 209 כפולמוס השמדה ומאבק . . . בנימין אורנשטיין
 215 „א גוט שבת!“ (סיפור) . . . יעקב טרקובינעמני
 221 הדוקטור וויניק כגיבור מודרני . . . אברהם הולץ
 227 מחודש לחודש . . . י. עברי

הערבות ודברי בקורת:

- 231 (א) ישראל והאנושות לכך-אמוג . . . פלמיאל בירנבוים
 236 (ב) תערוכת הגדות עתיקות מדרופסי קוליג' . . . ג. מנחם
 236 . . . ידיעות

„ בצרון “
 1141 ברודוויי
 ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor)

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)

HAYIM LEAF, Associate Editor

Executive Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Twenty-Ninth Year of Publication

Vol. LVII

ADAR-NISAN, 5728 (March, 1968)

No. 4 (270)

CONTENTS:

Will There Be a Renewal of the War Between Israel and the Arabs?	<i>E. Remba</i>	181
L'Île De Beauté (Story)	<i>R. Eithan</i>	191
The Ghetto Uprising — Its National and Universal Significance	<i>Aryeh Tartakower</i>	202
The Polemics Over the Holocaust	<i>Benjamin Ornstein</i>	209
"A Gut Shabbos!" (Story)	<i>Jacob Tarkow-Naamani</i>	215
Berkowitz's Doctor Winick As Modern Hero	<i>Abraham Holtz</i>	221
The Month In Review	<i>Itzhak Ivry</i>	227

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:

(a) The Concept of the Jewish People and Mankind In Ben-Hamozeg's Philosophy	<i>P. Birnbaum</i>	231
(b) The Exhibit of Ancient Haggadas From Dropsie College	<i>G. Menachem</i>	236

News and Events		236
---------------------------	--	-----

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

בַּצְרוֹן

נוסד על-ידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה כ"ט (כרך נ"ז) אדר-ניסן, תשכ"ח חוברת ד' (270)

התתחדש המלחמה בין ישראל והערבים?

מאת אייזיק רמבה
(מיוחד ל"בצרון")

עוד מעט תימלא שנה ל"מלחמת ששת הימים". צבא ישראל נחל את אחד הנצחונות הגדולים בתולדותיה של האומה. רוב-רובם של המומחים הצבאיים בעולם מעריכים נצחון זה כגדול הרבה יותר מנצחוננו במלחמת השיחורר ב-1948 וכן במערכת סיני ב-1956. אבל כשם ששתי המלחמות הקודמות שכפו אויבינו עלינו לא היו האחרונות, כן יש החוששים כי גם זו אינה האחרונה. ומצויים פסימיסטים בעולם, וגם בתוכנו, הסבורים כי הסיבוב הרביעי עומד מאחורי כתלנו. ביחוד מתנבאים בסגנון זה שליטיה — וליתר דיוק: שליטה העליון — של צרפת. מיום שחרב בית המקדש, ניתנה הנבואה — כידוע — לשוטים, ואין אנו רוצים להיכלל בתוך סוג "מכובד" זה ולהתנבא בוודאות על העתיד. לעתים קורים דברים בלתי צפויים מראש. כי לא תמיד פועלים אלה, שבידיהם גורל בני אדם רבים לפי ההגיון. אולם ניתוח זהיר והערכת מצב-הדברים הנוכחי, ושיקול הגורמים החיצוניים המשחקים תפקיד חשוב בהשתלשלות-העניינים, והערכת שני הכוחות הישירים, המעורבים בסיכסוך: ישראל ומדינות ערב — מביא אותנו לאמונה כי בעתיד הנראה לעין — נאמר: בשנים הקרובות ביותר — לא תחודש המלחמה במזרח התיכון.

אין משמעו של דבר, כי השלום יכון במהרה וכי אפשר יהיה לכתת את החרבות לאיתים. עדיין רחוקים הננו מאחרית-הימים. ולא זה בלבד, אלא שהננו

חיים בישראל בלי אשליות והננו יודעים כי מעשי-חבלה נגדנו יימשכו ומפרק לפרק יקבלו אפילו ממדים די-בולטים ויחייבו תגובות ישראליות, כגון זו שנערכה בעשרים ואחד במרץ השתא נגד בסיסי החבלנים בירדן. אבל לוחמה זעירה זו, שלכאב-לבנו נצטרך כל פעם לשלם בעדה בדמים של טובי בנינו, לא תשנה את המצב הנוכחי ולא תביא בקרוב להתמודדות גדולה, כאלו שהיו ב-1948, 1956 וביוני 1967.

הבה ננתח את המצב, כפי שהוא נראה בעינינו כיום הזה.

הבנייה הצרפתית ותוצאותיה

תקצר כאן היריעה לנתח את כל הגורמים החיצוניים והפנימיים, המעורבים בצורה זו או אחרת במערכה שבין ישראל והערבים. נתרכז על החשובים שבהם. צרפת איננה כלולה בתוכם, אף על פי שנשיאה, הגנרל דה-גול, סבור כי בלעדיו לא ייעשו הסדרים בעולם. (ואולי רוגזו נובע מידיעתו בעומק נפשו, שיומרתו אין לה על מה להתבסס). בכל זאת, אנו מזכירים פה את צרפת, בגלל הסיכוי הגדול ש"מעז יצא מתוק" ומדיניותה העויינת הנוכחית של ממשלת פאריס — המתכוונת להיות לנו לרועץ — עשויה דווקא להביא לנו ברכה, ואפשר עוד תצמח מזה ישועה רבה לנו.

צרפת הרעה לנו באחרונה מאד. אנו חשים ביתר עוצמה את כאב בגידתה, כיוון שקודם לכן היתה כל כך אוהדת לנו והירבתה לעשות למעננו. זכרוננו איננו קצר, ואיננו שחור. אנו זוכרים ולא נשכח, כי במערכת סיני עמדה צרפת לצידנו (אמנם, אף אנו עזרנו לה). ועוד יותר שמורה בלבנו הכרת-תודה לצרפת, על אשר סיפקה לנו את המטוסים המצויינים שתרמו בהיותם בידיהם של טייסינו הנפלאים, תרומה מכרעת לנצחוננו במלחמת יוני. עתה פנתה לנו עורף. הטילה אמברגו על משלוח נשק לישראל והיא מפרה בגלוי ובציניות את החוזה החתום לספק לנו את המיראזים, שבעדם סילקנו מראש במיטב כספנו את רובו של החשבון.

אך מן ההיסטוריה אנו לומדים לקח מעודד. אין זו הפעם הראשונה בתולדות היחסים בין צרפת לבין העם היהודי, שהיא מנחילה לנו אכזבות. ותמיד יצאנו נשכרים מהתנהגותה. משפט דרייפוס בסוף המאה הקודמת היה אחד הזעזועים המכאיבים. כמה תמרורים השביעתנו צרפת הנאורה בשל העלילה הנמזזה הזאת. ואילו עתה, בעשותנו את המאזן, אנו מוצאים שהוא כולו חיובי לטובתנו: משפט דרייפוס, שהוא היה עד-ראיה לה כעתונאי בפאריס, החזירה אותו אל עמו והובילה היה לו ענין חיוני בעם היהודי ואת הפתרון הצינוני לא ראה לנגד עיניו. עלילת דרייפוס, שהוא היה עד-ראיה לו כעתונאי בפאריס, החזירה אותו אל עמו והובילה אותו אל הדרך בה הלך. האם לא היה כדאי?

האכזבה הנוכחית מצרפת עשויה להביא לנו תועלת. היא מאלצת אותנו להגביר את מאמצנו המדעי-טכנולוגי, כדי שלא נהיה תלויים תמיד בחסדם של זרים. ומי כמונו מלומדי-נסיון יודעים שחסד לאומים — חטאת, ולבל נבטח בנדיבים? בעניינים הללו ברור שהברכה שרויה רק במעשים הסמויים מן העין, ואין ביכלתנו להרבות בפרטים. אבל במעבדות המדעיות של ישראל מתנהלת עכשיו עבודה קדחנית, כדי שנהיה מסוגלים לספק למען כוחותינו הלוחמים את הכלים

הדרושים להם, וביחוד בחלקי-חילוף שעד עתה חייבים היינו לייבא אותם מן החוץ. עוד ישמע העולם ועוד יזוכה, כי זדון-לבם של הגויים וכוונתם להרע לנו — הפכו לנו דווקא למנוף להגדלת עצמתנו מתוך המשאבים הפנימיים. וייתכן, מאד ייתכן, כי הרוחות הרעות שהגנרל דה-גול הוציא ממאורתן, יפקחו את עיניהם של יהודים רבים אשר האמינו עד הנה בתמימותם — ובפרט יהודי צפון אפריקה — כי צרפת טובה להם מארץ מולדתם ההיסטורית. יותר מרבע מיליון יהודים, שנימלטו מאלג'יר בשנים האחרונות, פנו לצרפת ולא נענו לקריאה לעלות לישראל, כדי לבנות כאן את חייהם. עתה מגיעים אלינו אותות מבשרים-טובה, כי ישנה תזוזה בקרב יהודי צרפת, ובעיקר בקרב אלה שזה מקרוב באו להשתקע בה, והריהם מתחילים לחשוב בכובד-ראש על עלייה לישראל. אם מדיניותו של דה-גול תביא באמת בסופו של דבר להגברת כושרה המדעי של ישראל ולהגדלת מספר העולים — נאמר בלשון חכמינו בהגדה של פסח: דיינו.

הויכוח על השטחים המשוחררים

בישראל מתנהל עתה ויכוח על בעיית השטחים המשוחררים (או כפי שהם נקראים בלשון רשמית: השטחים המוחזקים). קיימת תנועה למען ארץ ישראל השלימה, הדורשת לספח את כל השטחים אשר צה"ל כבש ושיחרר בכל שלש החזיתות אל מדינת ישראל, משום שהם חלק בלתי-נפרד של הארץ וזכותנו עליהם היא בלתי-מעוררת. היש זכות כלשהי למלך חוסיין לטעון, כי חברון, שכם, יריחו או בית לחם שייכות לממלכת עבר הירדן? ומהי זכותה של מצרים על עזה ועל כל הרצועה שלה? בראש התנועה "למען ארץ ישראל השלמה" עומדים אנשי-רוח המעולים ביותר שבארצנו, וסופרים ומשוררים כחיים הזו, אורי צבי גרינברג, נתן אלתרמן, משה שמיר ועוד, וכן מדינאים ואנשי-מעשה מפורסמים. מן הצד השני של המיתרס עומדים פרופסורים (מימי מרתין בובר והד"ר מאגנס התייצבו רבים מאישי הר-הצופים בראש המגמות ליתורים. הם היו, כזכור, המטיפים העיקריים למדינה דו-לאומית והלוחמים הנלהבים נגד מדינה יהודית). הקבוצות הללו קוראות לממשלה, כי תודיע מראש שהיא מוכנה לוותר על רוב השטחים המשוחררים. הן טוענות כי נכונות זו תסייע לכריתת שלום בינינו ולבין הערבים. אך האמת לאמיתה היא, כי הערבים אינם מוכנים לכרות שלום עם ישראל גם אם תיסוג בחזרה אל הגבולות שלפני החמישה ביוני. כי הרי ישראל היתה מוכנה במשך כל עשרים השנים שחלפו לשלום עם כל מדינות ערב על יסוד ה"סטאטוס קבו" שלפני פרוץ המלחמה האחרונה. ולא עוד, אלא שישראל היתה מוכנה במאי 1948 להגיע להסדר של שלום עם הערבים אפילו על בסיס גבולות-החלוקה של או"ם, שהיו מכאיבים מאד לכל העם היהודי. יש לזכור כי הסוכנות היהודית שלפני קום המדינה נתנה את הסכמתה לחלוקה, שלפיה היו לוד, רמלה ונצרת מיועדות להשתייך למדינה ערבית. ולמגינת-לבנו נתנה התנועה הציונית אפילו הסכמה, כי ירושלים תהיה עיר בינלאומית. אלא שהערבים דחו את הפתרון האידיאלי הזה בשבילם ויצאו למלחמת-השמד נגדנו. ולאחר נצחוננו על כל צבאות הערבים ב-1948, כאשר נחתמו הסכמי שביתת-

הנשק, היתה ישראל מוכנה להסכים כי ירושלים תישאר מבוטרת לשנים כי יהודה והשומרון (שהיתה נקראת הגדה המערבית —), ובתוכן שכם, חברון, יריחו, בית-לחם, תהיינה גם להבא חלק של מדינת חוסיין. ישראל היתה נכונה אז לחתום חוזה שלום עם המצרים ולהשאיר בידיהם את רצועת עזה, ולא-כל-שכן את סיני. ישראל היתה נכונה גם לחתום עם הסורים על הסכם שלום ולהשאיר בידיהם את רמת הגולן. אבל הם כולם דחו את ידנו המושטת לשלום והביאו למלחמת ששת הימים.

אף עתה הם מכריזים השכם והערב כי בשום תנאים ובשום מסיבות לא יכירו בקיומה של מדינת ישראל, לא ישבו אתה לשולחן-הדיונים ולא יכרתו אתה חוזה שלום. הכל יודעים עתה — ולא המפקדים הצבאיים בלבד, כי למען בטחון חיינו, וקיומנו — הגבולות הנוכחים שלנו הם הטובים ביותר. באשר בעוד שלפני החמישה ביוני, נמצאו הירדנים במרחק קילומטרים בודדים מנתניה, המצרים — במרחק מטרים אחדים מקיבוצי הרצועה, והסורים ששלטו על הרמה יכלו להתקיף והתקיפו את הישובים העבריים שלמרגלות ההרים — הרי עתה עומדים החיילות המצרים במרחק של ארבע מאות קילומטרים מן המרכזים היהודים, ואנו חולשים על העורף המגן על ירושלים ועל מרכזי „המשולש הקטן” שבקירבת נתניה וכפר-סבא.

אם ירצה חוסיין לבוא לידי הסדר עם ישראל

מצרים של נאצר אינה מוכנה אפילו ל משא-ומתן של שלום. מצבו של הרודן מקאהיר הוא עתה בכל רע. גם בהושיבו את הקרובים שבעוזריו על ספסל הנאשמים ובעשותו אותם שעירים לעזאזל על תבוסתו המחפירה בששת ימי יוני, אין הוא יכול לנער את חצנו מן הכשלוך, שהציג אותו ואת יהירותו ושחצנותו בכל ערוותם. מעמדו בתוך העם המצרי, שראה בו במשך שנים ארוכות את שליחו של אלה, התערער מאד. כדי להחזיק מעמד, מקווה נאצר כי השנאה לישראל תחזק אותו בקרב המוני הערבים בארצו ובשאר מדינות ערב. לפיכך הוא מכביד את לבו, כשם שאלהים הכביד את לב פרעה בימי משה רבנו.

ואם הגדול והחזק שבשליטי ערב איננו נוטה לסיים את המריבה אתנו, שאר שליטי המדינות השכנות — לא-כל-שכן, סוריה היא מאז ומתמיד הקיצונית באיבתה אלינו. עיראק לא טובה ממנה. החוליה החלשה ביותר בשרשרת הזאת — היא ממלכת הירדן. היא היא שנפגעה יותר מכל מדינות ערב במלחמה זו, שהכריזה מלחמה עלינו אף שהבטחנו לה חסינות והודענו לה במפורש באמצעות נציג האו"ם כי לא ניגע בה לרעה. אבל חוסיין שיכול היה לשמור על כל רכושו שקיבל — כתוצאה של תוקפנות נדגנו ב-1948 — היה בטוח כי עוד מעט ותיפול ישראל שדודה ואז אפשר יהיה לחלק את עזרה ולקבל מנה עוד יותר גדולה מאדמת העברים קפץ על עגלתו של נאצר ושרב את מפרקתו במשך יומיים.

הואיל ומלכה של רבת-עמון שומר על הקשרים עם המערב, לא כמדינות הערביות האחרות, שהדוב הסוביטי לופת אותם בכפותיו, יש לו מליצי-יושר רבים בקרב מעצמות-המערב. אפילו ארצות-הברית תומכת בו, ובעצם הימים האלה כשהטריטוריה הירדנית משמשת בסיס לחבלנים מספקת לו וואשינגטון נשק. כן עומדת מאחורי חוסיין — בריטאניה! מהן יוצאת מדי פעם בפעם שמועה, כי חוסיין שואף להגיע להסדר של שלום עם מדינת ישראל, ולפיכך אנו חייבים לגלות רצון

טוב כלפיו ולהוכיח גמישות, משמע לתת לו בחזרה שטחים שמעבר מזה של נהר הירדן.

הדוגמא של עבדאללה

אולם מעצמות-המערב רואות מהרהורי לבן בלבד. חוסיין איננו מוכן לכרות אתנו שלום, כיוון שהוא פחד מזעמם של בני עמו ומנקמתם של השליטים השכנים. יש להם לערבים מנהג, הקיים אצלם מאז ומתמיד, לסדר את חשבונותיהם הפנימיים בעזרת הפגיון וכדור-המוות. לפני שמונה-עשרה שנים היה סבא של חוסיין, המלך עבדאללה, מוכן — כפי שמספרים — לגמור את הריב עם ישראל, לחתום אתה חוזה שלום וליצור יחסים של שכנות טובה. ועבדאללה, שהיה שליט ותיק ומנוסה ובעל מעמד איתן בקרב בני השבטים הבדוים, יכול היה אז לבוא לאזרחיו עם נדוניה גדולה, כי לפני 1948 שלט רק על עבר הירדן, ואילו לאחר מכן היתה בידיו הגדה המערבית והוא שלט גם על ירושלים העתיקה, והכל היה נשאר בידיו אילו חתם אתנו על חוזה שלום. אך משרק נפוצה השמועה על המחשבה המרחפת במוחו להסתדר עם הישראלים, לא הירשו לו בני עמו אפילו לפתוח במשא-ומתן. הם רצוהו רק על כוונתו, בטרם הפך אותה למעשה.

אין צל של ספק כי גורל דומה צפוי לנכדו של עבדאללה, שמעמדו פחות איתן משל זקנו, ושהוא לא רק שלא יביא נדוניה לבני עמו, אלא במצב הטוב ביותר יהיה נאלץ להסתלק לנצח מחלומות על רכישתם מחדש של שטחים שאיבד זה עכשיו. אפילו חוסיין יודע, וכמותו יודע העולם כולו, והמתנגדים הגדולים ביותר שלנו, כי ירושלים כבר תישאר לעולמי עולמים שלמה בידי ישראל, וימי ביתורה של עיר-דוד, כאשר השומרים שעמדו על חומות ירושלים היו לגיונרים ערביים בכפיות — חלפו לבלי שוב.

כי אפילו הוותרנים הגדולים ביותר אצלנו, המוכנים להחזיר את הכל לערבים, אינם מעיזים להעלות על דל-שפתם את המחשבה להחזיר את הגלגל אחורנית לגבי ירושלים העיר.

בן-מוות יהיה חוסיין — לא מידינו, אלא מידיהם של בני עמו, או של ערבים ממצרים, מעיראק או מאלג'יר וסוריה — אם רק יביע את משאלתו לבוא אתנו להסדר של שלום.

נקל לשער מה תהיה ההתפתחות המדינית במקרה התנקשות בחייו של חוסיין. משמעו של דבר — פירוק הממלכה ההאשמית. יחידות צבאיות של עיראק חונות מאז התמישה ביוני בממלכת הירדן, וגם אילו היה חוסיין רוצה לשלחם חזרה — אין הוא יכול לעשות זאת. עיראק, הלוטשת מזה עידן ועידנים עין אל עבר-הירדן, תודרו לתפוס את ההזדמנות. הסבור משהו כי ישראל תוכל להסתכל בשוויון-נפש אל פני המיפנה הזה, שעיראק תגיע אל גבולותינו? ועוד זאת: עיראק הנוכחית היא וואסאל של מוסקבה, לא פחות ממצרים וסוריה. למעצמות-המערב יש אולי ענין לקיים את שליטתו של חוסיין, כיוון שהוא נחשב לידידה מערב. אבל לא לאמריקה ולא לבריטאניה אין ענין לחזק עוד יותר את אחיזתם של הסובייטים באזור הזה. וושינגטון ולונדון וודאי לא תראינה בעין רעה נקיטת אמצעי-מגן נאותים על ידי ישראל במקרה זה. הסיכוי הזה נראה עתה

כבלתי-מציאותי, ממש כפנטאסטי. אבל בחמישה ביוני בבוקר היתה גם המציאות הנוכחית באזור נחשבת לפנטאסטית ובלתי-ריאלית כל-עיקר. יש, לפיכך, בקרב הציבור הישראלי חוגים הסבורים כי הוויכוח על סיפוח השטחים המשוחררים, או הוויתור עליהם איננו ממשי. משום שגם אם היינו מוכנים לוותר על שטחים ידועים בגדה המערבית, לא יהיה לנו למי להחזיר אותם במערכה, העשויה להיווצר כפי שתיארנוה לעיל.

המוכנה מצרים למלחמה?

אין אנו רשאים להסתיר את ראשנו בחול ולא לראות מה שהתרחש במצרים בחדשים האחרונים. איש מאתנו לא העלה על הדעת, כי בזמן כה קצר תקבל בחזרה את כל הנשק — ולפחות את רובו של הנשק, אשר איבדה במלחמת ששת הימים. נאצר איבד, כידוע, כמעט את כל חיל-האוויר לו. הוא איבד כמות עצומה של טאנקים, של שריון מכל הסוגים, ונשק ותחמושת למכביר. מעריכים כי רכוש של שני מיליארדים דולרים, שמוסקבה השקיעה בכלי-זין במצרים, ירד לטמיון בימים הספורים הללו. מוסקבה הזדרזה עד מאד להחזיר לנאצר את האבידות אשר אבדו לו. באי-אלה סוגים של נשק, קיבל עכשיו מרוסיה הסוביטית כלים עוד יותר משוכללים מאשר אלה שהיו לו לפני המלחמה הראשונה. ההתפתחות הזאת הפתיעה את ישראל. אין טעם להכחיש, כי לא פיללנו שבזמן כה קצר יוחזר למדינה המובסת נשק-המלחמה שלה.

תוספת-עידוד לנאצר ולרוסים משמשת גם העובדה כי חיל-האוויר של מדינת ישראל השמיד במשך שעה קצרה אחת את האוויריה המצרית. לעומת זה נשאר בלתי-נפגעים הטייסים המצרים. באשר כזכור, מטוסי מצרים הושמדו על הקרקע, בטרם היתה להם שהות להמריא אל על.

אעפ"י כן יודע ודאי שליט קאהיר, על אף דברי היהרה שלו — ואם הוא איננו יודע, אומרים לו את זאת במפורש תומכיו הסוביטים — אין צבא מצרים מסוגל בעתיד הקרוב — אפילו במשך שנה-שנתיים — לצאת למלחמת-תנופה מחודשת. הוא יודע כי אם ינסה את מזלו עוד הפעם, יצא שוב בשן ועין כפי שיצא שלוש פעמים קודם. אין המתכת והפלדה אמצעי-המלחמה היחידים. כדי לנצח דרוש גם ידע רב, ביחוד בעידן הנוכחי, מצידו של כל חייל, ולא פחות מזה חשוב מאד מה שנקרא מוראל של הלוחם. לכושר ולמוראל של החייל הישראלי יצאו מוניטין בעולם כולו. נכונות-ההקרבה של חיילינו אין לה משל ודוגמה בצבאות העמים. זוהי אחת מסגולות-היקר של בני הנוער העברי, עליו גאוותנו. בימים כתיקונם נוהגים למתוח בקורת על הצעיר בישראל, שהוא נסתאב, שאין לו אידיאלים ואף הרחיקו לכת והמבקרים המושבעים טענו כי הוא למד מן המקולקלים שבגויים את מידותיהם המושחתות והעביר אותן לישראל. במלחמת ששת הימים, ואגב גם קודם וגם לאחר מכן בהזדמנויות מרובות, הפריך הצעיר הישראלי את כל ההאשמות כנגדו. דורות רבים יהיו ניזונים בחינוכם לא הבהת-מודת מהתנהגותו של הצעיר הישראלי בשדה-הקרב.

ואיזה כושר, איזו תושיה, איזו יוזמה — הוכיח לא רק סגל-המפקדים המבחר שבצבא ישראל, אלא גם כל חייל, גם הטוראי ואיש-השורה. סגולות אלו,

נכס שלא יסולא בפז, אינן נרכשות על רגל אחת. עליונותה של הרוח תוך כדי הלחימה, היא אחד הסודות המופלאים ביותר של הנצחון. ובכך אין לנו עדיין מתחרים בכל צבאות ערב.

המעשה ב־5500 השבויים המצריים

גם אם יצבטו להם שליטי ערב את הלחיים, כדי שיעמוד בהם הסומק. גם אם יוסיפו לדבר בלשון מתרברבת, כפי שעשו תמיד ואשר היתה אחד הגורמים למפלתם. גם אם יוסיפו להפיץ כזבים על מעשי־הגבורה שלהם והשמות שהם עשו בישראלים, לא יכסו בכך את מערומיהם. הדמוראליזציה בקרב הצבא המצרי היא עמוקה ורחבה, ושליטיו ומפקדיו טועים בחשבם כי בנאומים אחדים של ה־ראיס שלהם יעקרו אותה מן הלבבות ומן המוחות. אין זה מקרה שממשלת מצרים סירבה במשך חדשים ארוכים, אחרי יוני, להחליף את שבוייהם בשבוייננו. ואיזו עיסקה הצענו להם? בידי ישראל היו 5500 (קרי וכתוב! חמשת אלפים וחמש מאות) שבויים מצריים. יכולנו במערכה זו לקחת עוד אלפים רבים. ויתרנו עליהם מראש ואפשרנו להם לחזור דרך סיני לבסיהם. היינו מוכנים כל הזמן להתחזיר להם גם את האלפים שנפלו בידינו, וביניהם היו תשעה גנרלים וחמש מאות קצינים בעלי דרגות שונות, ועוד חמשת אלפים חיילים שעברו את אימוני־הצבא והם בעלי נסיון קרבי. תמורת האלפים המרובים הללו תבענו מן המצרים להחזיר לנו בסך הכל 15 (חמישה עשר) איש, פשוטו כמשמעו 15 תמורת 5500. איש לא היה מאמין כי הם המצרים התעקשו. הם סירבו לקחת את חייליהם הביתה, והיתה דרושה התערבות נמרצת, שידולים ופיתויים של נציג המזכיר הכללי של האומות המאוחדות, של מר גונאר יארינג, שהתרוצץ הנה וחזור על פני קאהיר, עד אשר הסכימו שלטונות מצרים לקבל את אנשיהם תמורת הישראלים האחדים שהיו בידיהם.

הדבר מפתיע, אולם הוא מעיד על הלך־הרוחות השורר בקרב הערביים. עד היום הזה אינה ידועה להם האמת כולה על מפלתו המבישה של הצבא המצרי במלחמת ששת הימים. עדיין מוסיפים שופרות־התעמולה שלהם, העתונים, הראדיו והטלביזיה, להזין את קוראיהם ומאזיניהם בשקרים. נאצר פחד מפני 5500 אנשיו, שבשובם הביתה למשפחותיהם או לקסרקטינים שלהם, יגבירו את רוח התבוסנות והדיכאון בקרב האוכלוסייה. הוא חשש שהם לא יהיו תוספת כוח צבאי, אלא החלשה של הכוח.

מטעם זה החזיקו את השבויים שהוחזרו לאחר שמונה חדשים כמה ימים ב־קאראנטינה, במחנות סגורים במצרים, במאמץ של שטיפת־המוחות, כדי שלא יפיצו את הדמוראליזציה בין הוריהם, ילדיהם, קרוביהם ומכריהם. מסופקנו אם הקורס הזה של שטיפת־המוחות הועיל הרבה.

גם כאשר ה־מוראל" של הצבא המצרי היה בשיאו, ערב מלחמת ששת הימים, כשכל אחד מהם האמין באמונה שלימה כי בעוד יומים יכנס לתל־אביב כמנצח, גם אז הנחילה להם ישראל מכה ניצחת והנחיתה על ראשיהם מהלומה לאורך ימים. על אחת כמה וכמה עכשיו, כאשר המוראל שלהם הוא בשפל. עת כל חייל מצרי יודע את כוחו וערכו של החייל הישראלי, והוא יודע כי מפקדיו

ומצביאיו ושליטיו שבקאהיר מובילים אותם זה שנים רבות מדחי אל דחי: משנת 1948 לשנת 1956. מ-1956 לשנת 1967. ובאמצע — ההרפתקה הכושלת של נאצר בתימן, שגם היא המיטה אסונות וכיסתה כלימה את פני האחראים על המשטר. האם עד כדי כך ניטל מנאצר שכלו שילך עתה ויסתכן בעוד מלחמה, שבתוצאותיה תתחולל על ארצו שואה הרבה יותר גדולה מאלו שבמלחמות הקודמות, ויקיץ הקץ על משטרו?

עמדתה של רוסיה הסובייטית

יש סימנים מובהקים כי אף אם נאצר עצמו מרחף לעתים בשמים, מחזירה אותו הפרוטקטורית שלו מוסקבה אל המציאות והיא מעמידה אותו על הקרקע. חדירתה של ברית-המועצות במצרים היא עתה הרבה יותר עמוקה, מאשר היתה לפני כן. ולא רק שהיא סיפקה לה מחודש את הנשק הרב, אלא שגם הוסיפה עליהם מדריכים רבים. קודם לכן היה מספר המדריכים הצבאיים הללו כמה מאות. היום מעריכים אותם לאלפים. בעיה אחרת היא — שאינה נוגעת כרגע לעניננו — כיצד מתקמים היחסים בין העם המצרי ולבין „הידידים“ הסובייטים. עם כל השנאה למדינת ישראל והכאב הצורב על המפלוגות שמדינה זו הנחילה להם, אין המצרים רואים בעין יפה את השתלטותה של רוסיה על פני עמדות-מפתח מצריות. שנים רבות ניהלו הערבים מלחמה כדי לגרש את האימפריאליסטים והקולוניאליסטים המערביים מאדמתם, והם הצליחו בכך. אולם ודאי וודאי שלא יהיו מוכנים לעכל אימפריאליזם הרבה יותר גס משל המערבי והרבה יותר מסוכן מן הבריטים והצרפתים, הקונה לו שביתה בארצות-ערב.

אמנם, נאצר טועה באמרו לעצמו ולאחרים: „אני הזמנתי את הסובייטים שיבואו, ואני אצווה להם ללכת, כאשר לא אמצא חפץ בהם“. גם זוהי אחת הטעויות המרות שלו. קל היה לו להכניס אותם. אך מאד מאד קשה יהיה לו להיפטר מהם. אף על פי כן, אין גם ברית-המועצות נוטה למתוח את החבל יתר על המידה. ובעת ובעונה אחת עם השתלטותה על כמה זירות חיוניות בארצות ערב, אין היא רוצה שיכנסו להרפתקאות נוספות, אשר תפגענה שבעתים ביוקרה שלה.

מוסקבה מלקקת עכשיו את הפצעים של שגיאותיה הקודמות במצרים, שהסיתה את הרוזן המצרי להיתגרות במדינת ישראל. והיא — וגם נאצר עצמו — לא שיערו, כי השיסוי הזה ימיט שואה על מדינות ערב, כי הוא יהרוס במחיידי את כל ארסנל-הנשק העצום שרוסיה העבירה לארץ הנילוס וכי הפרסטיזיה הסובייטית בעולם חסבול בשל כך מפגיעה כה קשה בעולם כולו. לפיכך, מיעצים עתה קוסיגין וברז'ניב לרוזן המצרי לבל ירוץ ריצת-אמוק לעבר קאטאסטרופה חדשה. הם תובעים ממנו אורך-רוח והתאפקות.

לא מאהבת ישראל

אין אנו משלים את עצמנו אף לרגע קט, כי ברית-המועצות חרדה לשלומה של מדינת ישראל. מעצמה זו — זיהים של בני אדם שווים בעיניה כקליפת-השום. סטאלין לא חס על עשרות מיליונים רוסים, בני עמו וגזעו, כדי לבצע תכניות שלו, לרוסיה לא איכפת אם ייהרגו מיליונים בני-אדם, ובודאי וודאי שהיא איננה

מרחמת על יהודים, שהשנאה אליהם שקועה בדמם של הסלאבים מזה דורות רבים. עם כל זה, מדינאים מפוכחים הם שליטי הקרמלין והם מבינים יפה כי לא יפיקו שום תועלת מחורבנה של מדינת ישראל, גם אילו היה הדבר אפשרי. (והוא איננו אפשרי. ואין צורך להרבות בהסברים על כך!). אילו היתה — נניח את ההנחה הבלתי־ריאלית, רק לשם נימוק — מדינת ישראל נמחקת מעל מפת המזרח התיכון, לא היתה עובדה זו מחזקת את מעמדה של ברית המועצות באזור, אלא מחלישה אותה מאד. שוב לא היתה לקרמלין עילה להיאחז בה, על מנת לשבת במצרים ובסוריה ובעיראק. עד כמה שהדבר לא יישמע כפרדוקס, קיומה של מדינה יהודית דרוש גם לאינטרסים של מוסקבה. אף־על־פי שהשליטים הקומוניסטים אינם מאושרים מן הקירבה (גם הרוחנית, הנפשית, ולא כל שכן קירבת־האינטרסים) של המדינה העברית אל המערב, וביחוד לארצות־הברית.

קיצורו של דבר, רוסיה שמשליכה את יהבה על מדינות ערב, ובפרט על הגדולה שבהן, מצרים, ושבלי־ספק רק בזכותה של מוסקבה מחזיק נאצר מעמד אחרי מפלתו, היא הכובלת את ידיהם של הערבים מלהסתבך עכשיו בהרפתקה אנטי־ישראלית חדשה.

ההנימוק העיקרי הוא: הרתיעה הסוביטית מפני עימות עם ארצות־

הברית.

המפתח בידי הכית הלבן

שלא כמדיניותם האומללה של איזנהואר ודאלס במערכת סיני־סואץ ב־1956, אשר עשתה יד־אחת עם מוסקבה והצילה את נאצר ממפלה ניצחת, ודרך אנג תרמה במידה לא מועטת לשנאתו התהומית של הגנרל דה־גול לאמריקה — הוכיח נשיא ארצות־הברית הנוכחי, מר לינדון ג'ונסון, יוזמה ראויה ולתהילה, תבונה מדינית רבה, ידידות לישראל שבגללה אנו כולנו מכירים לו תודה, ועיקר־העיקרים הוא מנהל עכשיו פוליטיקה התואמת מאד את האינטרסים החיוניים של ארצות־הברית עצמה. ולכן הגנו מאמינים בכל לבנו כי הוא יתמיד בה.

נהיר לנו שבמדיניותו הנוכחית, שבאה לידי ביטוי בחמשת הסעיפים שלו, מביע נשיא ארצות־הברית את הסנטימנטים המושרשים בליבות רוב־רובו של העם האמריקאי. נהיר לנו כי העם האמריקאי הוחרד חרדה כנה לפני החמישה ביוני, כאשר הרגיש כי חבל־החנק מתהדק על צווארה של המדינה העברית בשל שיתוף־הפעולה של הקומוניזם הבינלאומי ושרירות ליבם של השליטים הערביים, אכולי־השינאה.

נוסף לרגשות ההומאניים הללו הפועמים בנפשותיהם של בני העם האמריקאי, אנו יכולים לשער לעצמנו כי האומה האמריקאנית כולה, שבניה שותתים דם בשדות־הקטל של ווייטנאם במאמץ לעצור את נחשול הקומוניזם, קיבלה בקורת־רוח את העובדה, שמדינת ישראל הקטנה הנחיתה מכה מוחצת על היוקרה הסוביטית. והדבר נעשה על־ידי ישראל מבלי שהאמריקאים איבדו טיפת־דם אחת שלהם, ואף מבלי שאמריקה סיפקה לנו נשק כשם שרוסיה הסוביטית סיפקה למצרים ולשאר מדינות־ערב.

הנני מניחים כי בקרב אמריקאים רבים, רבים מאד, שררה גם שביעות־

רצון מן המהלומה שהורדנו על ראשו של גמאל עבדול נאצר כפוי־הטובה, שוואשינגטון עזרת לו כל כך הרבה בכל שנות קיום שלטונו, והצילה אותו מהתמוטטות בשנת 1956, ואף על פי כן הוא שילם לאמריקה רעה תחת הטובות שעשתה ומוסיפה לעשות לו.

לא יהיה זה מוגזם להניח כי מעמדו של הקיבוץ היהודי בארצות־הברית, המונה ששה מיליוני נפשות, הנאמן מאד לאמריקה וביחד עם זה קשור בכל נימי־נפשו אל ארץ ישראל העברית — גם זה מילא ועוד ימלא תפקיד בלתי־מבוטל במדיניות האמריקאית במזרח התיכון. מנהיגיה של מדינת קולומבוס אינם סומים. הם ראו את אותות המסירות הנפלאה של יהדות העולם, ושל אמריקה בראש, אל המדינה הצעירה והאמיצה הנאבקת על ביטחונה וכבודה. אפשר שאין לזלזל גם בעובדה צדדית, לכאורה, שהשנה הזאת היא שנת בחירות לנשיאות בארצות־הברית, וקולותיהם של הבוחרים היהודים, אורחי אמריקה, הם בעלי־ערך. ומתקבל על הדעת שהנשיא לינדון ג'ונסון יצפה גם מאזרחיו היהודיים שיעזרו לו להמשיך במדיניותו הידידותית לישראל, ההולמת את מיטב המסורת האמריקאית שבעבר ואת האינטרסים הגלובאליים של העם הגדול הזה.

הפחד הסובייטי מפני סין האדומה

אך מעל לכל ברור לנו כי רק הודות לעמדתו הנמרצת של הבית הלבן בימי מלחמת ששת הימים, לא העיזה רוסיה הסובייטית להגיש עזרה ישירה למדינות ערב ולא נענתה לקריאתו של נאצר כי תטיל חיילים סובייטים אל המערכה נגד ישראל. ברור לכולנו כי גם לעתיד נמצא המפתח בידי האיתנות של נשיא ארצות־הברית. מוסקבה אינה רוצה בעיות עם וואשינגטון. היא אינה רוצה בכך גם משום שלטוח רחוק תוכל להשליך את יהבה רק על העם האמריקאי, כאשר תגיע להתמודדות עם פקינג, המצרה מיום ליום יותר את צעדיה של ברית המועצות בעולם הקומוניסטי ומאימת עליה איום רציני ביותר בעתיד. וגם אם סין הקומוניסטית היא אויבתה של אמריקה, הרי עמוקה שנאתו של מאו טסה־טאנג לקרמלין מאשר לוואשינגטון. לכן סבורנו כי רוסיה תעשה הכל על מנת למנוע התנגשות ישירה עם ארצות־הברית, והתנגשות עלולה לבוא אם תדחוף את הערבים למלחמה מחודשת נגד מדינת־ישראל ותגיש להם עזרה יותר מוחשית מאשר עשתה בעבר.

במסיבות שנוצרו עתה, תלוי הדבר בממשלת ארצות־הברית שתזהיר את מוסקבה מפני התערבות ישירה במערכה כלשהי בין ישראל והערבים. אזהרה כזו תספיק, כדי לעצור את הרוסים שכוחם הצבאי גדל מאד באחרונה באזור הים התיכון. אזהרה כזו דיה כדי שהרוסים עצמם ימנעו מנאצר לעשות נסיון מחודש לפתור את הבעיות בחרב. אנו מאמינים כי הבית הלבן מכוון את צעדיו בכיוון הזה, הנכון וההוגן. על כן הננו משוכנעים כי בשנים הקרובות לא תתחדש המלחמה בין ישראל והערבים. אמנם, גם לידי כריתת־שלום לא יגיע הדבר, ואולי עוד שנים רבות צפוי לנו המצב של לא־שלום ולא־מלחמה.

אי היופי L'ILE DE BEAUTE

מאת רחל איתן

— "But it is nicer, much nicer in Nice" — איזה פסוק מטומטם של מישהו, שהיה גדלק וכבה במוחה של אביבה ש"ץ כמו פס-אור של פירסומת. סטריאוטיפ האושר המפורסם בעולם, גזור לפי חתך הזהב של הסינירמה. רק לעמוד בתוכו בפוזות של מאגאזין: הים המשוח כחול-פיקאסו וספינת ה-"Poisson-Vole" — פתרונו הלבן המושלם של עוד חלום קפריזי מרחפת עליו בזהירות, שלא לקרצף את שכבת הלכה. השמות שאין מגרים מהם במשרדי הנסיעות: הוטל נגרסקו, קוט ד'אזור, מונטה-קרלו, ועיני האיזמרד החותכות בפניה חיתוך מהיר וחד.

שניהם עמדו בתור לאז'קסיו. היא ומישל דה-סנסון בביקיני, בחולצה קשורה מעל לטבורו ובסנדלי-גומי יפאניים — האחד צהוב והשני כחול ושניהם שמאליים. משום שאבד לו אחד מכל זוג. רגליו השריריות מאוד היו דקות מדי לטעמה — אולי חרה לה כי רגלי בעלה היו נאות משלו — ולכן השתדלה להסב מהן את עיניה אל עיניו במלאת הברונזה.

אותו תרגיל של הסחת הדעת מפגמיו עלה יפה גם הפעם ושוב טבלה במעגל הזהרורים הניתזים מפניו, שאינן נחות לרגע.

אמו נצמדה במרחק-מהם אל גדר הרשת והציצה כתינוקת לתוך שדה התעופה, מוקסמת מן המטוסים ההולכים ובאים.

גברים ונשים בקולקציות הקייץ האחרונה של סן-טרופו ובסלי-מסע מסוגננים עמדו לפנייהם ואחרייהם וציפו בלא חגיגיות לבואו של המטוס מקורסיקה. איש מהם לא ניסה לגבור בקולו על מנועי המטוסים.

— "איזה שובע רצון קריר עולה מפניהם" — אמרה למישל, כדי שלא ישוּבו לדבר בנסיעתה — ארשת מקסימה, שאינה מורגלת בה במולדתה.

— "בה! כמה שאני מתעב את חגורת-הצביעות הזאת, ויוי", השיב מישל להערתה ומייד חיקה וגיחך אותה ארשת.

— "to play it cool" בטוב וברע. אין לך מושג איזה תענוג הוא לחיות בתוך משחק הרגשות הגלוי, שמשחקים אצלכם בישראל".

— "אצלנו?" — צחקה — "אצלנו המסורת אומרת כי דווקא אנחה שוברת-מתניים היא חגורת-הביטחון מפני עין-הרע".

— "אינני יודע מתי החליט המעמד הבינוני המטומטם של אירופה כי ארשת קרירה היא סימן לסופיסטיקציה אצילית, כאשר, לכל היותר, היא כיסוי אסטטי לאינדיפרנטיות".

הוא נאנח עמוקות ואחר הסב בשתי אצבעות את ראשה אל פניו, לנשקה באותו קור-רוח מקצועי, אלא ששכח את המשחק והחל מעתיר נשיקות על צווארה ועל שפתיה, מציץ בעיניה לראות כיצד ערבו לה, עד שאמו גערה בו מן הגדר:

— «תן לה מנוחה לרגע, אימבציל».

מישהו צעיר, בסמוך כבש גיחוך. מישל אותת אליו איזו העויה זוחה, והוא עיצם עפעפיו בחוקה.

שוב הסיחה דעתה מרגליו: אחת מאצבעות שמאלו — הסמוכה לבוהן — היתה קצרה מתאומתה הימנית. תיאוריית חוסר שיווי-המשקל המנטאלי של יונג או של אדלר או של... שוב עיניו ועיני האחרים, גם של הגחכן הצעיר, המתעלמות בסופיסטיקציה אצילית מן התשוקה הלופפת את שניהם בספירלה של חום.

— «מתגשקים כאילו טסים לירח» — צחק מלאכותית והציץ שוב בעיניה, לראות אם אין בהן טרונייה עליו. עדיין לא נסתגלה לתחושה הזאת — כתף אחת כמעט, שוויון ממדי גופם. כדי לנשקה אינו רוכן, אלא מטה פניה. מרבית הנשים הלטיניות מורגלות בכך, אבל לגביה היתה זו מצוקה, שניסתה לדחקה תוך היצמדות אל גופו ואיבוד הראייה. דווקא בשעות שניעור בה הדחף להפקיר לידיו את גופה ונפשה, עורר בה תדיר גוו קצר הקומה איזו תחושת כובד ואחריות לעצמה.

— «בוודאי את חושבת ברגע זה איזה ברנש שולח אותי לבדי לעולם פראי וזר. רצית שאהיה אחראי, שאדאג יותר, אבל תהיי מציאותית, ויוי» — אמר בטון של מרצה — «אינני יכול להוציא מכיסי אף פרנק אחד נוסף, אחרי שקניתי לאמי פריג'יידר חדש, ואת בעצמך ראית כמה עולה הדלק לסירת המירוץ».

— «מאז ילדותי אהבתי לנסוע לבדי. איש אינו אומד אז באזני את ערכו הכספי של הנוף» — את חלקו השני של המשפט שמרה לעצמה.

— «שטויות, ש"ץ», אמר באותו טון-מרצה — «איך קיבלת התקפה של אכסטזה כשעברנו בפרובנס, כאילו עשית אהבה? ועל כתפו של מי היית מזילה דמעות שמחה כשנתגלה לך המפרץ הראשון של הקוט? כולכן אנוכיות מלידה, ש"ץ. איש אינו חייב לך מאומה ואין לך כל צורך לרחם על עצמך».

כאשר הופיע המטוס מן הים נתפרקה בה הקלה לא-צפויה. מעליבה אפילו. האם הקטנטונת חשה אליה מן הגדר באותן פנים רחבות, דהומות-מה, המשוללות כל ארשת צרפתית, ונישקה על לחייה נשיקות-לבנדר רכות.

— «אִי־אִי, pauvre, pauvre, אין לך מול, Sacre Vivi & מון דיה!» מישל גילגל עיני קדוש מעונה, וכפתיו צמודות.

ופתע, כדרכו "Allez, chérie, adieu!" ושוב — מוצפת אותן אדוות גואות ומתנפצות — שוב לא רצתה להינתק מעם גופו, שיניו החזקות, לשונו, מן המיקצב המיוחד, הסינקופי של נשיקותיו.

— «עווב, עווב אותה כבר. היא תאחר, pauvre Aviva» — קוננה אמו — «איזה אינפנט, בון דיה!»

שניהם צחקו. הוא אותו צחוק-זאבים, חושף ניב אחד חזק, והיא — מעושר דמעות.

— «ושלא תעשני בדרך, אפילו אם האגא-חאן יציע לך את הנרגילה הפרטית שלו! עליך להפסיק מייד להסתכל כך לגברים בעיניים! אתם עם המנהגים המקולקלים שלכם! באירופה זוהי הזמנה דחופה לדו-קרב! איזו אשה שכולה פלירט-פלירט-פלירט! ואיפור של זונה זקנה!» — פתאום הרצין, מבהל: «כאשר נפרדת מן התאומים שלך בנמל — לא בכית כך».

חמש שנים לא נישקה בעלה. אפשר שאילו כן היה מתחלל בעיניו היובש המכני המכוון של יחסיהם. כל פרידותיו הנבוכות בנמלים ובשדות-התעופה — תמיד בדרך אל איזו אשה או מאיזו אשה — לברר אחת ולתמיד — המבט המיוסר, המוסב. הבלחה זו הצמידה אותה שוב אל הגבר-הנער, המחניקה בין זרועותיו — לכסות, לכסות כל מה שלא ניגלה לה מעולם, בתשוקה זו, לחייך מבלי שיכאבו שרירי הפה. המלח שבשערו ותחושת העולם-לא עוד. אל-אלהי הלטינים, תן לה הפעם להלך עד קרסוליה בין, לסבוא בלי לספור את הטיפות.

— «חבקי אותה!» — צווח אנגלית — «חבקי אותה! אינך מבינה מעצמך עד כמה ממין זקוקה לחום? למעט תשומת-לב? ונשקי לה — לא יקרה לך כלום אם תבזוזי עליה משהו!»

הדיילת קראה לה מעל הרמפה הריקה. היא נשקה בחטף למאדאם-דה-סאנסון שעה שמישל שילח חיוך זוהר אל הדיילת היפה.

כשהסבה ראשה תוך הריצה לעבר המטוס, שמנועו הואץ, ראתה את גבו ואת הילוכו המתנודד, כשל זוקי, ואמו רצה אחריו, מנפנת באגרופיה.

מרגע שהמריא המטוס החל פועל בה מנגנון אחר.

לכדה בתוך עולם המאבד את ממשותו עם איבוד הקלסטר המוכר האחרון. שלא לרצונה, ראתה כי שמחת הפרידה יש בה יותר מאשר מפרעה לפגישה הבאה. איזה ענוג חריף וחשאי של השתחררות ממחזור-דמו של הזולת.

שכרון הואקנס בעיצומו באז'קסיון, הבירה האימפריאלית. שוב מחוות הזיעה, הלבוש הממועך, המבטים הלהוטים, של אנשי הדרום, ואותה נמיכות-רוח נרגנת, עוינת, של הבטוחים כי חיי בני האלים, הפוקדים את מושבם, שפירים משלהם. כך, אפשר, היה קארלו בונפרטה חושק שיניו מאחרי חיוכו עם ביקורו של מישהו מן השליטים הצרפתיים, בטרם החליט לשלוח את בנו לבית הספר הצבאי ב-Brienne.

אם כך או כך — לגיונות ארגונואטים מן היבשת ממשיכים לפלוש לאי-היפוי מאז 560 לפה"ס — ועתה במשקפי-שמש ענקיים — לשחק אלפי יזונים, לינקאוסים ואורפיאוסים לעיני קהל הצופים המגורה, החמדן, הגוזז מעליהם קימעא-קימעא את זהבם. רק בחורף השגרוני, הצולף ונושך את האי בשבטים לחים, אפשר להיגאל ממבוכות הקיץ, לשבת ולירוק אש במשל ובשנינה ובקללה על שגיונותיהם של הפיראטים ולצפות בקוצר-רוח לכיבוש הבא.

אביבה ש"ץ עצמה — אם כבר מחלקים את התפקידים — פלס-אתינה מפאתי ים, המחפשת מקלט-לילה בלבה של איזו מאורת-דרקונים (אבל שתהיה בזיל-הזול), ועל גופה צינת-מגן חדשה (שנבחרה לאחר עשרות היסוסים גוראים בסניף ה"Mono-Prix" אשר ב Cours Napoléon. «ענשה של חברת-השפע; אפשרויות הברירה האין-סופיות»), אבל כל שערי ה"Elle" וה"ז'ורדה-פראנס" שבכל ה"בירור-הטבק" מאשרים לה שוב ושוב כי היא הינה אלילת היום, כי החולצה הינה ה"דרניאר-קרי". אלוהי-שערי-הצדיקים, הצל-נא נפשה מן הטיפלות! מאורות הדרקונים כבר דחוסות הרקולטים שזופים ונימפותיים דקיקות בחגורות טריקולור ובגינס-ביקיני. ככל שעולים בקומות כן יורדים המחירים, משום

היעדר המעליות. מישל הציץ לפני נסיעתה לתוך ארנקה כשועל למדרגת־אפרוחים : — „עוד תביאי עודף!“ — צחק. היא פוסחת בליבה על ההרהורים הארציים, הגבישים הקושרים ארנק פתוח בלב פתוח, ועולה בהדר (המזוודה בידה, מפחדו של הרמס), בחדריי־מדרגות ענקיים, אלפים, מלאי אבק שהשמין ורבץ על הכתלים. פתאום, למעלה, בסמוך לגג, איזה קן חם, נקי, עציצי־פיקוס, גובליין, ושתיים מהגות ביניהן ומציצות, זקנה וצעירה, יושבות ורוקמות מרקיו ומרקיוזה לפי דוגמה שלפני בונפארטה שלנו, מחייכות, אל האורחת הלילית חיוך עיף, מאושר, עם אנחת־נשיפה: „הכל תפוש, מדמואזל“, והנה השלט להוכחה: „Complet“. אה, נורא־נורא השנה באופן מיוחד, שתי צרות נוראות, מדמואזל, מתרגשות עתה על קורסיקה מדי קיץ — השריפות ביערות והתיירות.

בדרכה למטה נתעכבה בקומה החמישית ליד השלט „משרד“. בתוך קומבינציה מחוכמת של מיטבח ומשרד נד לה ברחמי־אב קורסיקני מעובה, דמוי איש הפירסומת „מישליין“ — בנוי צמיגים — צמיגים, כשהוא מעיין בסקרנות בדרכונה הישראלית :

— „ילדתי המסכנה, תשאיר־נא את המזוודה כאן ותשוב אלי — אם לא ישחק לה המזל במקום אחר“.

מבטי האב המלבבים, שנות החמשים שלו ומבטאו הקורסיקאני הכבד היו בהם כדי להפיל עליה תנומת־רגיעה מיידית. — „הכל כבר מלא, מוזמן מאמצע החורף. והרי ידוע לכל העולם כי שום צרפתי לא יזיז את ספינת חייו במשך השנה, אם לא יידע בבריור באיזה נמל יעגון בקיץ. והיא, אשה צעירה, מחפשת הרפתקאות רומנטיות, וזה טוב — אבל רק עד לדרגה מסויימת. לא, לא, אל נא תלך, בתי המסכנה...“

הוא מטלפן בטלפון מן הנוסח הישן לבתי־מלון אחרים, מבקש כי יודיעוהו מייד, כאשר ימצא מקום פנוי.

— „אינני מסכנה“ — צחקה — בסך־הכל זהו טרנזיט לסרדיניה, ואפשר גם לא לישון לילה אחד“.

— „אולי לא מסכנה, אבל טיפשה! לא?“ — הוא תפש את ראשו בשתי ידיו : — „איזו טיפשות! הצעירים של ימינו! לחור עלוב שכזה מלא סרדים מכונמים! והלא הם גרועים מן הערבים שלכם ומים הם שואבים מן הבאר והברזים שבבתים הם רק לקישוט! ליפול כך, מרצון, לזרועות הסרדים! איזו שטות! לירות בהם אחד־אחד! בעוד שבאוקסיה, הבירה האימפריאלית יעמדו לילה־לילה לפניך עשרה גברים צעירים בשורה על שפת־הים, הגיטאות תלויות על צווארם... אה, מדמואזל, כאשר תשמעי את הסרנדות הקורסיקניות — תשכחי את כל המוסיקה ששמעת עד היום, תרצי לכרוע על ברכיך ולהתפלל... וכשרוח המאסטרן תחלוף על פניך... אה, מוטב שלא נדבר, לא?“ — הוא משך את מכנסיו על מתניו העשויות צמיגים־צמיגים תחת חולצת הטריקו — „חבל שבושם כזה של נסיון מרוכז — יתאדה, והצעירים, כמו ספוגים יבשים, קולטים כל מיני שופכין...“

הטלפון צלצל מאוב, מעמקי המאה הקודמת.

— „הוטל מג'יטיק? מלא? — ברור. לא. גם אצלי. שום מיטה. רק

באמבטיה. הההה! מעניין מאוד! באמת חידוש, מון וייה! לא! איננה. כן. נסעה אל אמה. כן. חולה מאוד. ואצלך שוב כאבהשיניים. זה בגלל היהלומים, אנג'לה, אלו שהכנסת לחורים שלך בנסיעה האחרונה לנאפולי. חפש היטב, מון וייה!" — איש־מישלין קרץ אליה בחדווה — "בוודאי נשאר שם אחד. ותפסיק לשאוג עלי, אנג'לו — משום כך נתן האלוהים הטוב שלנו לאדם שתי אזניים ופה אחד — כדי שישמע יותר ופחות ידבר. אדייה, סרצין שלי!"

איש מישלין תלה את השפופרת בתנופת־בלרינה, ונשף כדרך הצרפתים, אבל בעצמה רבה יותר.

— "בכוונה דיברתי צרפתית, כדי שתביני את המדובר. הדיאלקט הקורסיקני שלנו, שהוא מילודי יותר מן האיטלקית ואציל מן הצרפתית, כידוע לך, סתום לכל העולם יותר מאשר העברית שלכם. כפי ששערתי, אין בכל הבירה מקום להכניס אפילו "o" קטנה, אבל — אל דאגה! ועכשיו, ילדתי, מדמואול, מאדאם, ניתנת לה ההודמנות המיוחדת במינה לשמות קפה A la corse בביצוע וירטואוזי ובלי כל טענות, המשחיתות, לשווא, את זמננו ואת טעם המשקה. יש לי עינים, בתי, בעצמי גידלתי חמישה בנים, ואני יודע מתי ילד רעב. ומדוע לא הנחנו את המזוודה שם בפניה, כפי שהוסכם בינינו? והנה — הנה עומדת נערה מישראל להעליב את פרידיריקו בוסאני הזקן". — הוא זירזה לשבת אל השולחן וערך לפניה מפית וסנדביץ־זמבון על שולחן הפורמייקה בדרך שהייתה ביתית יותר מאשר מקצועית, מה שערב לה מאוד — והוסיף עליהם את גלריית חמשת הבנים, נשותיהם ופרי נישואיהם.

הוא ציפה בחיוך להתפעלויותיה, ואחר נישק בחום את תצלומי נכדיו.

— "לנו אין כל צורך להתרוצץ בעולם, מדמואול, כולם באים אלינו. כל חמשת בני בענף. הנה זה, רוברטו הבן הקטן, פתח השנה מוטל מודרני בבסטייה, בצפון, עם אחיו השני — ג'וזפה. איזה אושר הוא להתחיל הכל מחדש! ואצלי הכל מלא אבק מן המאה ה־18. בקרוב נזרוק את כל הגרוטאות האלו". הוא הצביע על שידת הפיתוחים הנהדרת, בסגנון כפרי, אשר קודם לכן פרס על גביה את הגבינה — "ונחליף הכל לפורמייקה. ואצלכם, שמעתי, הכל מודרני! איזה אושר נפל בחלקכם, מדמואול ישראלה, להתחיל הכל מחדש! את נראית לי אשה בעלת תיאבון — אם כך מדוע את מנקרת באוכל כמו ציפור חולה? אילולא היה המלון על כתפי — הייתי נלווה אליך, כלומר: לאחר הקפה אני מייעצה ללכת לאורך ה־cours Napoléon וכאשר תגיע ל"פלאס־דה־גול" תוכל למצוא שם את הגלידה הטובה ביותר בעולם", — הוא קרב אליה את הצלחת, מזרזה לטעום מן הפאטה — "שאסור בשום־פנים לוותר עליה, וכאשר תיהפך הגלידה שבפיך לשירה — תרדי לשפת־הים ובלא כל שמץ של פחד תשאלני היכן כאן הטברנה של ויואליני — והנה הקפה, ואל תאמרי מאומה. אני יודע שהוא הטוב שבעולם". — הקפה היה, אמנם, הטוב שבעולם. עם "קליק" מיוחד במינו. — "שם תאמרי כי בוסאני שלח אותך אישית. אילו הייתי צעיר יותר וכתפי משוחררות לא הייתי מניח לך ללכת כך, כמובן, אבל ב־cours Napoléon, גברתי, את בטוחה יותר מאשר במנזרים על החוף הסרדי. זה! רק בשבוע שעבר הגיע אלי לכאן על־חמודות מסנטה־תיריזה בלבוש של פרחי־כמורה, שגילה לי

בסודי-סודות כי הוא הינו בנה של נזירה ושל האלוהים, שהואיל לעטות את גלימת ה- Padre-Confesione. אבל לו, לבן, אין כל זכויות מיוחדות, וגם אינו פטור מצום וסיגופים, מה שגורם, אגב, לגיזרתו להיראות אלוהית, בממש, ולא רק אני הוא שהבחנתי בכך. כבר בלילה השני לשהותו כאן הגיע הנה בסירת המירוץ שלו אחד מן הכנופייה של אגא-חאן הרביעי — אלו הקוברים עכשיו את המליונים שלהם בקרקע המשריצה תולעים סארדיות רעבות — והשאריר לו כאן קרטון ארוכדיאות, לבן-האלוהים שלי. בלילה השלישי ניפצו השדים שלוש מראות בחדרו של האלוהי — הכל שולם כמובן, לאחר מכן — ולמחרת מצאתי את עליהן היפים של הארוכדיאות מפוזרים סביב-סביב, רמוסים. והבחורה — עטופת מגבת קטנה, רעדה כל הלילה בחדרי, שלוש שמיכות לא הועילו. מדמאזל ישראלה, כפי שענינה רואות — לא תמיד השדים הם אותם יצורים קורקטיים, ההולכים למקומות בהם הינם רצויים. לא?"

ב- Cours Napoléon אי-אפשר היה לה להימלט מן התחושה כאילו טיאטאו הכל במהירות אל תוך הבתים והחצרות הפנימיות, אבל הבאשה שבה ועלתה משם, צפה על גלי החום, על המדרכות המרוצפות מוזאיקה של עיניים, עם ריח קפה גושן ודלפקים ספוגיניים.

חיי-הלילה מתחילים כאן באיחור, כמו בשאר מדינות הים התיכון, וכמו בכל מדינות העוני הכל היה נראה מוכן — להביא לך משהו, הור? לעזור למצוא? לשמור לך על משהו? להיפטר ממהו? לספק תשוקה? למכור? פסלים — צלחות — כפיות — מקטרות — מטפחות — קופסות — מאפרות נפוליאון. על רקע הכתובת המוארת בחלון הראווה "*La plus grande Aventure de Vacances*" המתין תור-לילה עצבני ליד משאבת המיים שעל המדרכה.

ב-פלאס דה-גול" מכרו את הגלידה הטובה ביותר בעולם מול פסלי סצינות מוארות מחיי המשפחה האימפריאלית: ז'וזף, לואי וז'ירום, כנראה. ליסיין היה חכם מדי ומשורר והחליט, בעוד מועד, לוותר על הוד-הנצח לטובת הדימוקרטיה. האחים-הפרזיטים בונאפארטה, ענודי אותות ההצטיינות, משקיפים בארשת נסיכית נעלבת אל הים האפל, המנסה, בעצלתיים, לפרוץ את חומת הכיכר, כממלא איזו חובה ישנה, אשר שכח את משמעותה.

אביבה לקקה מעל שפתיה את טעם המלח. כמה צריך היה נפוליאון המסכן לכרכר סביבם, למחוק מעל פניהם אותה ארשת נעלבת של אהבה עצמית פגועה, משום שהצלחית לעשותם רק מלכי הולנד, נאפולי, ספרד ולהמציא למענם את ממלכת ווסטפליה. ותאר לעצמך, מישל, אילו היית אתה ז'ירום בונאפארטה הקטן מאז-קסיו, מתגרש מאשתך האמריקנית העשירה, נושא את הנסיכה קתרינה, בתו של המלך פרידריך מוירטנברג, מקבל ארמון בוילהלמסההה, עיר בירה בשם קאסל, נעשה ה- "König Lustig" של ווסטפליה — ראשון במשתאות ואחרון בקרב — האם לא היית מנסה למחוק, לפחות מעל פרצופך, את ההבעה האווילית הנעלבת הזאת?"

זאת כתבה לו ליד שולחן קטן על המדרכה ברחוב הלילי, המעובה, המעלה הבל כשל מרק. ואני מוותרת, כרגע, על הגלידה הטובה ביותר בעולם לטובת טעם

המלח. שהותרת על שפתיי". היא העבירה שוב את קצה לשונה על שפתייה ואחר נשכה אותן קלות, לבלום מה שעלה בה. "וגם לטובת החיסכון הקדוש" הוסיפה ברשעות.

המלצר ניגש.

— "האדון ההוא, היושב בפינה הצפונית, מבקש להצטרף אל מדמואזל למשקה. מהו שתומין מדמואזל?"

בוהף-עין, שלא השכילה לרסנו, («האשה הזאת היא כולה פלירט! פלירט! פלירט!») סקרה את דמותו של האדון הגבוה, הבודד, היושב תחת שמשית-גדילים לבנה-אדומה של "Vermuth-Camp Ari". אין זה ג'יגולו, שמחפש פרנסה. משהו עמום ומציק הבלתי בזכרונה. איזה שחקן-קולנוע צרפתי מן הדרג השני? פנים ארוכות בלתי-סימטריות נדו אליה קלות בחיוך של שיניים קטנות. למרות גדלו הפיק רושם של הססנות, מה שהרתיעה מיד. עיניו החומות כבר היו מצופעות-חמדה. איוו חמלה גרמה לויתורה על מענה הלשון, שהתחיל מתנסח — אוטומאטית — במוחה. אחד התענוגות ששום אשה כהלכה אינה פוסחת עליו.

— "מסור את תודתי לאדון" — חייכה אל המלצר — "אבל אשתה את האספרסו שלי לבדי".

היא סיימה את הגלוייה אל מישל ונישקה אותה בזהירות, להחתימה בשפתון, נהנית מאוד מן הבנאליות שבמעשה. "בה!"

המלצר חזר, מבודד מעט ממירוץ השליחים שלו.

— "האדון הנכבד אינו מבקש לשנות שום סדרים. מדמואזל תשב כאן והאדון — שם, ישב בפינה ויסתכל, רק כדי לגרום עונג קטן לעצמו ולמדמואזל. ללא כל אי-נעימות. אם-כך, מהו שתומין מדמואזל?"

המפית הלחה שעל זרועו נגעה בה לרגע.

היא הנידה ראשה במופגן מכתף אל כתף, כדי שלא לעורר בו באדון הנכבד, היושב תחת שמשית הגדילים, שום תקווה, כבר מן ההתחלה, תוך שבולמת בתוכה אותה שביעות-רצון טווסית. ואולי בכך נעוץ סוד גנדרנותו האי-סופית: הערצת הזרים גואלת אותנו, לרגעים, מן הדאגה המתמדת שמא איננו אהובים על הקרובים לנו.

— "מדוע?" — שאל המלצר.

— "אני מאורסת למלך וסטפלייה".

— "אה, סליחה!" — אמר המלצר.

במוחש ידעה כי מוקרנת מקרבה עתה אנרגייה מופלאה, כי היא נתונה ב-Maelstrom של שדה-כוחות, אשר כל גוף הנקלע לתוכו מגיב עליו מיד. המלצר חזר מן הדלפק ובעיניו צינה. אולי על ששללה ממנו את חומר התצפית המגובש בתוך התנועה האמיבית של שעות הלילה בקפה. או התוחלת שנכובה לטיפ גבוה. הוא הציג על שולחנה את הקפה, החלב והסוכר במשולש מדויק, ונשאר עומד ליד שולחנה, עיניו בשמיים ההבילים.

— "האדון הבחין בכך כי מדמואזל מתכוננת לשלוח גלוייה בדואר. הוא

מבקש — אם אין הדבר גורם לה קושי מיוחד — לצרף למשלוח גם את שלו. אני

מקוה כי לזאת לא תסרב מדמואזל". — הוא לא הביט בה, אך כאשר הניעה ראשה בויתור ונאנחה קלות — הסיר מייד את עיניו מן השמיים. גם האדון שהוא הסתיר, בקושי, חיוך רך מאוד.

היא הסתכלה דרומה, למעלה הרחוב. נחילי-עיניים שטפו על פני בית-הקפה, מבקשים לחתור בין השולחנות, לגרוף עמם את סודות הווייתם המאושרת של היושבים פנימה.

— "טה, טה, טה! טים-טים-טה-טם! טה-ים-טה-טה-ים!" בסמוך לה שני גברים צעירים בנעלי-חבל וחולצות-כותנה וורודות מלאות כיסים וכפתורים (אלו שמישל מכנה "חולצות עבודה של ג'יגולו") שרו זה לזה בתזוית, האחד מנצח באוויר בשלוש אצבעות, והשני מחקה ב"וואוואו" קולן של חצוצרות או קרנות. "ועכשיו ה"טה-טים! טה-טים! טה-טים! זה הורס! ושמע, ופה ופה! ושמע עכשיו (ניצוח קטוע בזרת וזימזום נרגש בעצימת עיניים) והמיקצב הזה, ודווקא כלי הקשת! זוהי כל ההעזה שבדבר! נסתבר לה יותר ויותר כי שיחזרו לעצמם איזו יצירה חדשה, מלהיבה באמת. אה, אלוהים! כמה שהיא אוהבת את שיניו הרקובות של האחד ואת אזני הפיל הנעות בהתלהבות של רעהו. רק שלא יטפו, שלא יתעו רגע להסתכל בה או בוולחם, רק שימשיכו כך בתוך הטירוף הקדוש.

על שולחנה ראתה צלחת חדשה ועליה גלויה. לידה ורד אדום, מלאכותי. הגלויה הפוכה כבעל-חי המוטל על גבו. "הנרייט, מה פטיט שו" — קלטו עיניה בחטף ולמטה — "ניקי שלך חסר הסבלנות" בכתב יד גדול ועצבני, והכתובת Cannes, Eden Rock. לא-רע, לא-רע, הכרוב הקטן שלנו שוכן בעדן.

היא בלעה במהירות את האספרסו שהתקרר, מנסה לחשב את אחווי הטיפ. מתחת לחשבון מצאה פתק באותו כתיב-יד גדול ועצבני:
"The rose is red, the leaves are green, God save foolishness, my graceful queen"
ליד הקופה ראתה את יתר בני-הוורדי תקועים בתוך צנצנת-נפוליאון.

חתיכה יפה המהלכת בלילה לאורכו של ה-"Cours Napoléon", בבירה האימפריאלית ב-"Ile de Beauté" — פלס-אטינה בספינת מפרשים אלילית, מלוטפת גלים, צלופת משברים, סוסיים מפנים ראשיהם לעברה, נפטונים שולפים קלשוניהם, צמחיים ותמנונים משלחים זרועות ומגלגלים עיני-זרחן, ובלבה חדרוה ופחד על הסערה שחוללה.

משמר של שלושה סוסוניים כבר שועט בעקבותיה, מפציר, מנשב על ערפה, מבטיח הגנה מפני השאר.

על מדרגות בית-הדואר המרכזי נישקה את הגלויה שוב ליד תיבת "France", להחזיר את טעם המלח למקורו. תקופת תשוקה ילדותית לקפוץ יחד עמה. לאחר הפסקה (ילדותית לא פחות), שלא לערב את הרשויות הוסיפה את ה"פטיט-שו". למטה, שוב, בתוך האוקיינוס הלוהט, נתקפה אימה, אספה מפרשים והפליגה בחטף, בדיול פשוט, ללא כל הידור מיתולוגי.

לסוף — השלט המואר "הוטל-דה-ואקאנס". השלושה צהלו אחריה בקולות הלומי-אכזבה או שיכרות.

למעלה, מעל למהלכים המרובעים, הענקיים של חדר-המדרגות, לאור החשמל הדלוח, הכלוא ברשתות מאובקות, ההיגה להתנשם ולהסתכל תחתיה, חולדה עצומה נברה שם, בקומת-המרתף, כנראה, בתוך פח-אשפה פתוח וחתול כתום צפה בה נפחד, חושש לנוע.

בקומה החמישית סבב חרש איש-מישליך, במגבת כרוכה על מתניו, בתוך ריח של גבינות, קפה וכלים שנישטפו.

פניו המעובות, קדמוה בשמחת-תוכחה: "רעה! רעה! כל-כך מוקדם?" ככדור מקפץ מרהיט אל רהיט הביא עמו אל השולחן כל דבר לעצמו. תחילה קרש הגבינות ואחר צלחת ואחר ז'מבון כרוך בנייר שעווה, כאילו נדר שלא לשאת שני חפצים בבת-אחת, ולפני כל הליכה תפושים פניו באינו החלטה חדשה. היא נתיישרה כמעט מעצמה אל שולחן הפורמייקה, אלא שציפתה מעט להפצרותיו. שיחתו הרוגעת, המשעשעת, שאינה דורשת כל מאמץ מצדה, הפכה את אשת הלפידות לילדה קטנה שמתה לישון.

— "כאשר נגמור לאכול עלי לרשום ביומן כמה עניינים פורמאליים. היא

רואה..."

למעלה, בקומה שמתחת לגג, כבר המתינו לה על רקע טווס רקום שתי זקנות רזות בשחורים, בכתפיים שמוטות, שאינן מצפות למאום. איש-מישליך הפקידה בידיהן בחיך של איש-אמונים והסתלק במהירות שלא הייתה אופיינית לו. רק מקרוב הבחינה כי האחת צעירה מן השנייה ואפילו בשנים רבות, כבת שלושים וחמש, אבל זאת רק משום שהבזיקה רגע בעיניה איזו קנאה גשית, אשר שידרה אליה בחטף:

"זאת מסתובבת לה בעולם, לבדה, במכנסיים ארוכים. בעלים, מאהבים, בעת שאני תקועה פה-פה, בקומה השישית בשחורים, עם הזקנה הזאת, הזקנה באמת, השקופה..." פתיחה וסגירה של הרף-עין וכבר כבה הכל. אישונה עקבו עתה אחר האורחות בחשש פן לא ימצא החדר חן בעיניה.

"זהו חדרנו הפרטי" — אמרה — "שלי ושל דודתי. פנינו אותו ללילה אחד לפי בקשתו של מסייה בוסאני" — אמרה במין צרפתית עילגת. ביניהן שוחחו הנשים, בחשאי, בדיאלקט הקורסיקאני הכבד.

נעלי השרוכים השחורות, הגבוהות, שהיו כבדות מדי לרגליים הדקות, דישדשו לפני צעדיה בסנדלים הפתוחים, ורצפת העץ חרקה תחתיהן.

קירות החדר היו רצופים מראות. למראשותי המיטה המלכותית, אשר כבשה את מרבית השטח, מוטל היה כר-הגליל האופייני — כזה שבבית מאדאם דה-סנסון — ומצע הקטיפה היה רקום בשוליו מאות מראות זעירות.

אביבה נגעה חרש בכיסוי הקטיפה האדום וחשה כיצד נעשה הכל ללא-נשוא. לרוץ למטוס הקרוב! כמה מכאן עד לשדה-התעופה? אחותה תבריא ואז תיפגשה בצרפת! כמה מכאן ועד לשדה-התעופה? ומשם לניס? מרחק שעתיים לכל היותר! כל מה שצריך לעשות עתה הוא למצוא, אולי, הגדרה פושרת יותר ללהט שאחזה, אצבעותיה השתקפו במראות הקטנות.

הזקנות עמדו ליד הפתח, כאילו אף הן רואות עתה לראשונה את החדר,

מצפות. הן לא הסתפקו בקריאות ההשתאות המנומסות שלה. הספקנות רבצה, עדיין, על פניהן המדוקדקות. היא קרבה בארשת שמחה אל תמונת ימה הכחול-מאוד של קורסיקה, אל מנגן הגיטארה חכליל הלחי במצנפת הפומפונים, הנשען אל עמוד שיש וורוד, עטור שושנים. בצבעים הללו הגדולים, המודגשים, מובע כל אי-אימון במציאות, אותה הנשקפת יום-יום מבעד לחלון, מושלמת לאי-ערור.

העיניים החרדות ליווה בדרכה על פני חייהן — עשרות הכריות הרקומות אמוזנות נפלאות, המנורות הנושנות, המסולסלות שיפון דהוי. היה עליה לשכנען, להקריב להן קרבן גדול יותר, כדי שתסלחנה לה על חייהן. היא חיכה אל פניהם של המדונה ואלוהים הקטן שבורועותיה והם השיבו לה בפרפרי הפלסטיק, הדבוקים אל הטפיטים. הזקנה, כנראה שישנן עוד הוכחות, נכנסה אל החדר כלתחום זרים ואמרה: „נפוליאון“.

השניה מיהרה להראות את „Le Petit Corse“, עטור זר-דפנה על תיבת-חרסינה דמוית-ספר, על המאפרות, על ארגו הנדונייה הישן ובין תצלומי המשפחה. — „בונאפרטה“ — אמרה הצעירה וטפחה על לבה. הזקנה דברה בניב הקורסיקאני והצעירה תרגמה לאנגלית רצוצה. הן ניסו לספר לה כי דמן מהול רק בטיפות אחדות ממשפחות שמחוץ לבונאפרטה. עכשיו, כאשר חשו כי הצדק ההיסטורי נעשה, נענו להתפעלויותיה והשיבו באותה התרגשות עצמה: בוורוד, בכחול ובשושנים. האהבה האירה את פניהן יותר ויותר עם כל שם שהגו. צאצאי בונאפרטה מאכלסים את כל כפרי הסביבה, זולת קרוביו המידיים של הקיסר, שנתפורו בעולם. הזקנה עצמה נישאה לעירוני, שמת באכיב ימיו. השניה היתה בת-אחותה. את הכריות והרהיטים ירשו מאבותיהן.

גל-עונג שטף את אביבה, כאילו נגעה במעיין. הזקנה נתכנסה לתוך עצמה והצעירה אמרה „אצלנו עוד לא מודרני“, הסתלקה וחזרה לאתר דקות מספר, בידה האחת מגש ועליו בקבוק מיים מינרליים וכוס ובשנייה — דלי. הזקנה ציפתה עד שיונח המגש על שולחן השיש העגול והדלי, לצידו, על הרצפה.

הדלי היה מלא עד מחציתו נוזלים, שהדיפו ריח עז של אמוניאק. — „אצלנו עוד לא מודרני“ — אמרה שוב הצעירה. פתאום קדו שלוש קידות שבורות והסיעו אחריהן את הדלת אל בין הטפיטים. ריח האמוניאק הציף את החדר. דמותה הוכפלה עד איך-סוף בתוך המראות. — „איזה בוכו!“ חשבה, שיניו של מישל מנצנצות מתוך העומקים החוזרים ושבים על עצמם, אותו ניצנוץ שעה שבוחן את פניה כאשר שבה אל חושיה. אלוהים! למה לזקנות האלו מראות רבות כל-כך? הוא אוהב לראותם בתוך המראות, אותו עונג המכפיל את המעשה ומחלקו, כמעשה האמן: ההשתקעות ביצירה ובחינתה, או מעין ניתוק וראיית-עצמו כפי שמשתקף בעיני הזולת, ניחוש תשוקתו של הזולת, הנולדת בור-ברגע. מעולם לא עמדה בכך עד הסוף והיתה מפנה ראשה.

היא לחצה על הכפתור התלוי ליד הכר. המראות כבו ועמן האלוהים ואמו. נותר רק מעגל האור שלמראשות המיטה, כעל בימה ענקית. עוד "Petit Corse" חדש שילח אליה משולחן הלילה מבט כחול, שבע, תחת לזהב עטרתו העמום.

קול הגיטארות עלה מן הרחובות. היא החלה קוראה בספר שלקחה עמה למסע. סטנדהל. הקריאה היתה כמין חלום קלוש בתוך מציאות חריפה כאמוניאק. מישל היה מסייעה במיתון המציאות, היה סותם את אזניו בפקקי הדונג שלו, "כנגד הרעש המחורבן הזה. איזה אנשים רעשניים, הקורסיקניים הדפוקים האלה" ומגדף.

קול הגיטארות עלה מפציר מן הרחובות. פתע נחרדה לדעת כי אותה ה"קלילות שבהכרה" לגבי מישל, הכל בחיזוק שלא תיכוחה שנית — לא תקנן בה יותר.

שוב חשה בנהייה הנוראה, המתוקה, בחיוך המחפש את חיוכה באפלולית, עד שקפצה ממקומה להדליק את כל האורות, לפגוש שוב את נפוליאון השבע. רצפת העץ מחריקה, הגיטארות מכות עתה ממש תחת לחלונה ואיזה קול מתוק שר בכיסופים מכלי-נפש, מוגזמים, אבל, עדיין, חיזורים מן המציאות. גבירות בכובעי-צילינדר ובשמלות-אמזונות דוהרות על כריות הרקומות, דוהרות אל סופי הדברים. מה יהיו סופי הדברים? הגירווי האיום לדעת מהם סופי הדברים.

היא פתחה את החלון, שנשמט מיד ברעש, מעל צירו. — "מדמואזל, מדמואזל", נתדפק קול מרעיד, חרד על הדלת — "קרה משהו? את רוצה משהו?"

— "לא, לא, מאדאם, הכל בסדר. אסדר הכל, אל תדאגי!"
הקול השני, הצעיר יותר, אמר, מאוכזב מעט, מעבר לפרפרי הפלסטיק:
— "לילה טוב, מדמואזל, המושיע יגן על נשמתך".
היא כיבתה שוב את המנורות, מותירה שוב את עיגול-האור על בימת המיטה. ודומה היה לה כי האוזן אינה משה מן הקיר, אוזן גדולה, חרדה, המצפה כי הנה-הנה תפרץ שאגת-אש מן החדר.

מרד הגיטאות — משמעותו הלאומית והכלל-אנושית

מאת ד"ר אריה טרסקובר

יובל העשרים וחמש למרד גיטו ורשה — והוא גם יובל של המרד בכמה וכמה גיטאות אחרים על אדמת פולין, ושל ארגון המחתרת היהודית בצורתה הסופית — משמש הזדמנות נאותה לא רק לתגובות של רגש, המובנות מאליהן, אלא גם לבירור יסודי — או לפחות נסיון ראשון לקראתו — של המשמעות ההיסטורית של מאורעות אלה. לא הרבה נעשה בתחום זה עד היום, והדבר מובן, שכן במקרים מסוג זה דרושה פרספקטיבה של שנים רבות, ואולי גם של דורות, עד שמחשבת האדם תדע לחדור לעמקם של העניינים ולהעריכם הערכה נכונה. לפיכך כשם שהסוציולוגיה של השואה בכלל מחכה עדיין לגואליה, כן ובמידה עוד יותר רבה, מחכה הסוציולוגיה של העמידה היהודית בפני הצורך בימים ההם, עבודת החקר שלא מעטים נתגיטו לקראתה מיד עם סיום ימי השואה, נתקלה בתקופה הראשונה מצד אחד בבעיית החישוב של ממדי החרבן הגדול בתולדות האומה, ומן הצד השני בבעיות עזרה ושיקום, שאף הן ניראו אז — אולי בצדק — כדחופות וחשובות ביותר. רק כעבור זמן מה נתגלו היסודות של חקר השואה במובנו הנכון, כלומר חקר תקופה יחידה במינה בדברי ימי העם והחברה האנושית כולה, שיש להבינה על גורמיה, מהלכה ועל כל הפרשה של יחסים ותופעות שנתגלו בימים ההם. ואף עבודה זו הנמשכת שנים רבות ואשר הוכרתה בתוצאות חשובות למדי, אף אם יש עוד לעשות כהנה וכהנה עד שנתקרב למטרה התקרבות של ממש, סבלה בכל זאת, ובמידה לא קטנה היא סובלת גם כיום, מחד צדדיות מסויימת שטרם הצלחנו להתגבר עליה, מה שהושג עד כה, הושג בעיקר בחקר הסבל היהודי שהרי הוא שבלט לעין כל, ובממדיו העצומים דחה כאילו הצידה כל תופעה אחרת. תולדות השואה נהפכו תוך כדי כך לתולדות האסון והסבל שיש לבדוק אותן על כל פרטיהן (כאן שייכת בין השאר גם הפרשה של פושעי המלחמה, שאף היא ריכוזה — ומרכזת עד היום — סביבה תשומת-לב רבה בעבודת החקר נוסף על הצד המשפטי בה). אם יש כאן מקום להשוואה עם הנעשה בהיסטוריוגרפיה היהודית כולה על אף המיוחד הבולט בלי ספק במקרה זה, הרי חזרה כאן החד-צדדיות שבה הצטיין מדע זה במשך דורות ארוכים, ולא מעט מזה נשאר עד היום, כלומר הנטייה להבין ולתאר את ההיסטוריה היהודית כהיסטוריה של סבל מזה, ושל פעילות תרבותית מזה. אמנם גישה זו מצדקת כאן לכאורה יותר, שהרי לא היה אסון בתולדות ישראל כאסון השואה; ובכל זאת החד-צדדיות במקומה עומדת. היא עומדת במקומה גם ביחס לחלק השני של ההנחה, שכן אם הוקדשה תשומת-לב החוקרים בשנים הראשונות לעניינים כלשהם פרט לענייני הסבל, היא הוקדשה לפרשת החיים הרוחניים של היהודים בימי השואה. העובדה — בלי ספק יחידה במינה — שבגיהנום החיים

בימים ההם, לא פסקו היהודים בכל זאת מלחשוב וליצור ולדאוג להשכלתם הם ולחינוך ילדיהם, ריכוז כבד או במידה לא קטנה תשומת-לבם של החוקרים. בדין-וחשבון המפורסם שלו על הפעילות התרבותית בגיטו ורשה, שהוכן על ידי צמנואל רינגלבלום ז"ל (יחד עם ד"ר אדולף ברמן) והוגנב לחוץ לארץ ימים מספר לפני מותו על קידוש שמה של האומה, הוא מדגיש את התופעה המווררה לכאורה שבתנאים בהם בני אומה אחרת היו רוצחים זה את זה לאחר שנתמוטטו אשיות המוסר והצדק, היהודים בכל זאת לא הזניחו את דבר אלהים של תורה ומחשבה. ואמנם חקר הנעשה בתחום זה תפס, ותופס עד היום, מקום חשוב מסגרת הכללית של חקר השואה. ואולם כשם שבהיסטוריוגרפיה היהודית כולה נתגלתה בסופו של דבר מורת-רוח נגד חד-צדדיות הרואה בתולדות ישראל רק תולדות המצוקה מזה ותולדות הרוח מזה, כן נתגלה גם בחקר השואה. בקריאתו לשיטה סוציולוגית בחקר תולדות ישראל במקום השיטה הקיימת, נתכוון שמעון דובנוב ל כל התופעות בחיי היהודים, בראש וראשונה לתחום הגדול של הכלכלה ושל החיים החברתיים על גילוייהם השונים. ואף אם הוא עצמו לא תמיד ידע להגשים משימה זו בשלימותה במפעל המדעי הגדול שלו¹). הרי אין ספק ביחס להישגים החשובים שבהם נתברכה ההיסטוריוגרפיה היהודית מן הזמן ההוא.

כזה הוא, או צריך להיות, גם הגורל של חקר השואה. בכל זאת קיימים גם הבדלים. הם בולטים לא רק ביחס לממדי התופעות ולמסיבותיהן, אלא לא פחות מזה ביחס לגורמים שיש להקדיש להם תשומת-לבו של החוקר. בתחום הכללי של ההיסטוריוגרפיה היהודית תפסו מקום בראש בדורות האחרונים בעיקר חקר הכלכלה היהודית ובמידה לא קטנה גם חקר הגורמים המדיניים. לא כן ביחס לחקר השואה. כלכלה יהודית כמעט ולא נודעה בימים ההם, אם לא נראה ככלכלה את העבודה בכפייה על צורותיה השונות, או את הנסיגות הנואשים להציל את היהודים מן המוות מרעב שנהפך למנת חלקם כמעט בכל המקומות; ואין לדבר על גורמים מדיניים של ממש, אם לא את שנאת היהודים המטורפת שנתנה אז את אותותיה, או את ה"אוטונומיה" כביכול, שהיתה קיימת בגיטאות ללא-ערך ממשי וללא-ערך מוסרי כלשהו. ואילו לעומת זאת בלטו כאן גורמים אחרים שכמעט ולא נודעו, ובדאי לא נודעו בצורה כזאת בדורות הקודמים. בלטה פרשת היחסים בין אדם ואדם בתנאים שנהפכו יותר ויותר לתנאים של זוועה; הסבר גורם זה שהוכרו כעיקר על ידי כמה וכמה מבין חוקרי החברה בדורות האחרונים, והוא עתיד בלי ספק לתפוס מקום נכבד גם במסגרת הכללית של ההיסטוריוגרפיה היהודית, הוא אחד התפקידים הגדולים, אף הוא בעל משמעות כלל-אנושית רבה. הניצבים בפני חקר השואה²). ויהיה ערכו של גורם זה אשר יהיה, על ידו מופיע גורם שני בעל משמעות לא רק מדעית, אלא גם לאומית ומוסרית ממדרגה ראשונה.

1) ראה על שיטתו ההיסטוריוגרפית של דובנוב ועל הבקורת של דרכי הגשמתה, מאמרי: "לבקורת שיטתו הסוציולוגית של דובנוב", בספר שמעון דובנוב, מאמרים, אגרות, ערוך בידי שמעון ראבידוביץ, לונדון-ירושלים, תשי"ד, עמודים 77-88.

2) ראה על מקומו של הגורם החברתי בחקר השואה, וקביעת ההנחות הראשונות בתחום זה, בספרי: "החברה היהודית", מהורה שנייה, תל-אביב ירושלים תשכ"ה, פרק א, "השואה", עמודים 31-36.

שפירושו עמידה בפני הצורך, ובמסגרת זו שוב מזדקרת במשנה-כח הלחימה היהודית על צורותיה השונות.

יש להבדיל יפה בין שני המושגים. העמידה היהודית מובנה בראש וראשונה, לפחות מבחינה זמנית, ובמידת-מה גם הגיונית, הוא מה שרגילים לסמן כעמידה פסיבית, כלומר המדיניות האומרת לא להיכנע לגזירות הנוגש, כי אם לבטלן למעשה בחיי יום-יום בכל האמצעים ברשותו של האדם, פרט לכח פיזי. דרך זו של מאבק ידועה יפה בתולדות ישראל על כל תקופותיהן, ובייחוד בתולדות הגולה. במשך דורות על גבי דורות, כמעט עד ימי השחרור האזרחי, היהודי לא היה מוכן להתחשב ברשות הזרה על חוקיה וגזירותיה כאחת; העולם שלו היה עולמו הוא בלבד, ולפי חוקי עולם זה סודרו כל הענינים. תגובתו לגזירות הבאות מן החוץ היתה איפוא ממילא תגובה שלילית: לא לקבלן ויהא מה. יש שתגובה זו הגיעה למרומי קידוש השם, כאשר היהודי בחר במוות במקום להיכנע לגזירות הגויים, ביחוד אלה שאמרו להרחיקו מאמונתו; ואף בתנאים רגילים אי-התחשבות בגזירות עד כמה שהדבר ניתן בידו להשתמט מהן, היתה בודאי הכלל. כזה נשאר המצב גם בדורות הבאים. זו היתה הדרך העיקרית של התגוננות בפני הלחץ מן החוץ, בעיקר בארצות המדיניות האנטישמית. היא זכתה לממדים מכסימליים בימי הכיבוש הנאצי, כי בימים ההם הגיעה המדיניות האנטישמית לשיאה. בגיטאות ובמחנות-הסגר ועבודה, ובכל המקומות שם הוטל על היהודים לחיות בימים ההם, ככשה השיטה של המרד הפסיבי את הלבבות. היה בכך לא רק משום רצון המובן מאליו לצמצם את מידת הסבל, שבא עליהם בעקבות מבול הגזירות, אלא גם משום תחבולה בכדי לסכל ככל האפשר את מזימות הנוגש. גם כאן נדרשה מידה רבה של אומץ-רוח, ואפילו של גבורה, בכדי להגשים מדיניות זו. היהודי שהשתמט מלעשות מה שהוטל עליו, בין אם מדובר בראשי הציבור (ביניהם גם אלה שמילאו תפקיד זה בהוראת השלטונות הנאציים) או באדם ברחוב, ידע לרוב את הסכנה הצפויה לו, שבמקרים רבים היתה סכנה של מוות, ובכל זאת נהג כפי שנהג. עצומים היו ממדי עמידה זו בפני הצורך, ועוד יש לגלותם על כל היקפם ומשמעותם.

כזה איפוא היה הפרק האחד, ולעומתו ניצב בכל משמעותו המהפכנית השני, ששמו ההתגוננות הפעילה עם כלי זין ביד, הלחימה היהודית, כביטוייה במרד הגיטאות ובמחתרת. על משמעות מהפכנית המדובר, כלומר על תופעה ששינתה את סידרי החיים מיסודם. יש הנוטים לראות בתקופה כולה של השואה תקופה של מהפיכה, הגדולה והטראגית בתולדות האומה, אולם ספק הוא אם כינוי זה מוצדק די צרכו, שכן מהפיכה מובנה לא רק תמורות-יסוד המתגשמות לרוב במשך תקופת-זמן קצרה, אלא הבאות ברצון האדם, ולרוב בעלות משמעות חיובית כלשהי; ואילו שני סימנים אלה חסרים במקרה של השואה שבאה כולה בעקבות הלחץ מן החוץ, ומשמעותה היתה משמעות של הרס בלבד. אולם אם יש מקום לספיקות ביחס למשמעותה המהפכנית של השואה בכלל, לא כן במקרה של מלחמת הגיטאות והמחתרת. כאן סימני המהפיכה בולטים כולם ללא יוצא מן הכלל: תמורות-יסוד הבאות ברצון האדם, המתגשמות במשך תקופת זמן קצרה, ומשמעותן החיובית היא

משמעות של קבע, בין אם מדובר במשמעות לאומית החורגת או מן המסגרת של קבוצה מסוימת וחובקת זרועות העולם כולו³.)

נגסה נא להגדיר משמעות זו עד כמה שהדבר ניתן להיעשות כיום, אף אם בוודאי תעבורנה עוד שנים ארוכות עד שנוכה להבנה מלאה של תופעה זו, מן הגדולות בתולדות החברה.

הסימן הראשון והבולט לעין כל הוא שזה היה המקרה הראשון בתולדות הגולה שבו העם היהודי הופיע כעם לוחם. אכן נודעו אילו מקרים דומים לכאורה בדורות הקודמים. נודע מרד קבוצות יהודיות פה ושם בימי האימפריה הרומית. בראשיתו של האישלם במזרח הקרוב; ההגנה היהודית ברוסיה הצארית; ואחרון אחרון — לפחות מיליון וחצי (ואולי למעלה מזה) של חיילים יהודים בצבאות של מדינות ההסכם במלחמת העולם השנייה. ואולם תהיה משמעותם של המקרים ההם אשר תהיה, אף אחד מהם אינו ניתן להשוואה עם מה שקרה בימי השואה. יש שחסר הצביון הברור של מלחמה לכבוד האומה, יש שממדי הלחימה היו מצומצמים למדי (כך היה במקרה של ההגנה ברוסיה ובארצות אנטישמיות אחרות במזרח-אירופה), ושוב יש שחסר הרצון החפשי והכיוון הלאומי הברור. החיילים היהודים בצבאות של מדינות ההסכם ידעו אמנם תכופות — ייתכן שידעו לרוב — שהם נלחמים גם לכבוד אומתם נגד הצורך הנאצי, וייתכן מאד שהכרה זו הגבירה בהרבה נכונותם להילחם, והיא המסבירה את המספר הגדול של יהודים שהצטיינו במלחמה; אולם הם נלחמו בכל זאת בראש וראשונה כאזרחי המדינות השונות, ויהדותם כאן היתה בחינת דבר מקרי, לפחות מבחינה פורמלית. מה שלא כן במלחמת הגיטאות ובמתרת. פה היהודי נלחם כיהודי בידעו שהוא נלחם נגד הצורך הגדול של אומתו, והמלחמה מלכתחילה היה לה אופי לאומי ברור ומודגש.

המקרה היחידי שאפשר בוודאי להשוותו עם מרד הגיטאות ועם מלחמת הפרטיזנים, היא מלחמתם של היהודים על אדמת המולדת. אולם כאן העמידה היהודית מול התקפה מן החוץ באה כאחת התופעות של משטר חדש של חיים שתהום פעורה בינו לבין חיי היהודים בגולה; ואילו מרד הגיטאות כולו בא בניגוד להגיון החיים, ולפיכך היה בו משום חידוש מהפכני.

עד כאן סימן זה של המשמעות הלאומית שהוא בוודאי בולט מאד. ולא פחות בולטים נימוקי המלחמה ומטרותיה. מה היו הנימוקים של האדם בגיטו או במתרת כאשר נתגייס למלחמה בתנאים האכזריים ביותר? האם חשב על סיפוק צרכיו הוא האינדיבידואליים, יהיו הצרכים אשר יהיו, או שמא פעלו נימוקים אחרים, ואיך יוגדרו הנימוקים?

יש לדחות קודם כל הצידה את ההשערה הראשונה. אנשים, אם בגיטאות או במתרת, שלחמו תוך תקווה להציל עצמם או לשפר, ויהא גם במידת מה, תנאי חייהם הם, אפשר בלי ספק למנותם על אצבעות הידים; לא רק משום שהגישה לרוב היתה מלכתחילה אחרת לגמרי, אלא יען כי הסיכויים של טובה אינדיבידואלית היו כאן קלושים ביותר. האנשים שנתגייסו למלחמה זו — עוד יותר בגיטאות

3 ראה על תולדות המושג של מהפיכה ועל סימניו העיקריים, הספר:
Hannah Arendt, On Revolution, New York 1963, 343p.

מאשר במחירת, ידעו לרוב שלא זו בלבד שלא תצמח להם כל טובה, אלא שסופם ליפול במלחמה בגלל התנאים שבהם התנהלה: בכליזין מעטים ופרימיטיביים ללא תקוה לעזרה מן החוץ, מול אויב אכזרי שעלה עליהם פיאליף לא רק במספריו, אלא ובעיקר בתחמושתו המודרנית והמשוכללת ביותר.

נימוק זה איפוא כמעט ולא היה קיים. אולם גם הנימוק העיקרי שהוגדר לעיל כמלחמה לכבוד האומה ולקיומה זקוק להגדרה מדויקת יותר שכן קיימות כאן כמה וכמה אפשרויות, ושלוש מהן ראויות שתודגשנה במיוחד. אחת מהן אין בה משום חידוש במהותה אף אם יש בהופעתה במקרה זה. זהו המקרה של קידוש-השם, הדרך לקראת מוות בכדי לקדש שמה של האומה (וגם שם אלהיה). נודעו מקרים רבים מסוג זה בתולדות ישראל, אולם אלה לרוב היו מקרים של גבורה אמנם עליונה ובכל זאת פסיבית בצורתה; ואילו כאן קידוש-השם נתקיים במלחמה ויש בו משום משמעות מיוחדת משלו, מעין גוון חדש באחת התופעות הגדולות בדברי ימי המוסר בעולם, שהיא פרי רוחו של העם היהודי.

האפשרות השנייה, כנראה הפופולרית ביותר, היא זו של אדם הנלחם כדי לנקום נקמת כבוד האומה המחולל, ונקמת אסונה. הוא יודע שימות, אולם במותו יגרור אחריו גם את הצורך, ובכך נחמתו: התגובה של "תמות נפשי עם פלישתים" שאף תולדותיה הן תולדות של אלפי בשנים.

ואחרון אחרון — המלחמה והמוות תוך תקווה להבטיח על ידי כך את קיום האומה ואת עתידה. שוב תופעה של מוסריות עליונה: אדם הבוחר במוות בכדי שאחרים יוכלו לחיות. יש בתופעה זו צד אנושי-כללי חשוב שהודגש על ידי גדול נשיאי ארצות-הברית, אברהם לינקולן, בנאומו בשדה-הקברות הצבאי בגטיסבורג עם סיום מלחמת האזרחים, אחת הגדולות בדברי ימי החברה שהוכרזה בכדי לבטל שיעבוד אדם על ידי אדם. אולם נוסף על צד זה, אף כאן בולטת המשמעות הלאומית; האמונה גופא בקיום האומה יש בה משום אותו "קידוש החיים" שנודע תמיד בתולדות ישראל החל בימים כאשר אלהיו הכריזו על החיים כברכה והבטיח לאומה שתהיה כחול אשר על שפת הים וככוכבי השמים לרוב. גם קידוש זה של החיים זכה בצורה לכאורה פרדוכסלית ובו בזמן בעלת הגיון משלה, עמוק כים, לביטוי חזק ביותר דווקא בימי השואה. היה בכך במקרים רבים משום קידוש החיים של היחיד שלא פסק מלהאמין שיעלה בידי לחיות על אף זוועת התנאים; והיה גם משום קידוש חיה של האומה. כזה כנראה היה הסוד העמוק ביותר של הלחימה היהודית.

מלחמה זו יש בה לא רק משום מוסריות עליונה, כלומר קידוש השם של היחיד תוך קידוש חיה של האומה — ואולי של האנושיות כולה, כי הרי לא מעטים מבין לוחמי הגיטאות ראו במלחמתם גם מלחמה נגד משטר של רשע, המוחק את צלם אלהים מפני האדם, ויש לשחרר ממנו כל אדם באשר הוא אדם — אלא גם משום גבורה עילאית: גבורתם של אנשים שבלב כל אחד בערה הרגשת השליחות, שאפשר וצריך להגשימה תוך קרבן עליון. שוב: השוואה אפשרית רק עם לוחמי השיחרור והלוחמים על קיומה של מדינת ישראל. אותה הרגשת השליחות ולפיכך גם אותה תגובה, אמנם המלחמות בישראל כולן נסתיימו בנצחון, ולא כן

בגיטאות שמלחמתן נסתיימה בנצחון מתוך פרספקטיבה היסטורית בלבד ואילו מנת חלקם הבלתי־אמצעית היה המוות; אולם הבדל זה בא כתוצאת גורמים חיצוניים בלבד, כלומר בשל יחסי הכוחות שהיו לאי־ערוך נוחים יותר במקרה של ישראל ובשל הציוד המשוכלל של הצבא — ואילו בעצם גישתו של האדם קיימת זיהות מוחלטת בשני המקרים: הצבא כנושא השליחות הסוללת את הדרך לקראת הגאולה. יש בקביעת עובדה זו לכשעצמה כבר משום מעבר ממשמעותה הלאומית של מלחמת הגיטאות והמחתרת לקראת אופקים הרבה יותר רחבים, שכן שליחות ומוסריות וגבורה הם לאמיתו של דבר מושגים כלל־אנושיים, בלתי־קשורים בקבוצה זו או אחרת. אולם אין להסתפק בכך. המשמעות הכלל־אנושית של פרשה זו בולטת בכמה תופעות אחרות, שגם אותן שומה עלינו לסכם בהערות מספר.

שוב נתחיל בקביעת עובדה לכאורה חיצונית, והיא בעלת משמעות רבה משלה. מרד הגיטאות היה לא רק המגובש ביותר, אלא גם הראשון בפרשת המרי המזויין נגד הצורך (באם לא ניקח בחשבון את העם היוגוסלבי שאף הוא לא חדל מלהילחם גם לאחר שהצבא שלו כאילו נכנע מול ההסתערות הנאצית הראשונה). עובדה לכאורה מוזרה היא שבשורה הארוכה של העמים שאדמתם נכבשה על ידי צבאות גרמניה והם עצמם שועבדו בצורה פחות או יותר מחפירה, אף אחד לא קם נגד הצורך, אף אם אין להשוות את יכלתם החומרית והצבאית עם יכלתם האפסית כמעט של היהודים בזמן ההוא. רק לאחר מרד הגיטאות בא (באיחור של למעלה משנה) מרד הפולנים, ההתגבשות הסופית של המחתרת הצרפתית, ובאה מלחמת הפרטיזנים בכמה ארצות אחרות. אמנם אין לעצום עין בפני הגילויים של מרד פסיבי בארצות ההן, ביניהם שהצטיינו אף הם במוסריותם הגבוהה; די לציין את גבורתו של העם הדגני כאשר נתגייס בכדי להציל את אוכלוסייתו היהודית מצפרני הנאצים. העובדה בכל זאת במקומה עומדת, שהיהודים היו הראשונים שהרימו את נס המרד המזויין והצילו על ידי כך לא רק את כבודם הם, אלא גם כבוד האנושיות כולה בניסיונותיה להתגבר על כוחות הרשע.

שליחות זו של היהודים באה לא רק בעקיפין; היא באה תכופות תוך הכרה ברורה. דובר כבר על אלה מבין לוחמי הגיטאות והמחתרת — ייתכן אפילו שהם היו הרוב — שבמלחמתם אמרו להגן לא רק על כבוד עמם, אלא על כבוד האנושיות כולה המחולל בידים פושעות. כאן חזרה איפוא התופעה של הקשר האינטגרלי בין שליחות לאומית לבין שליחות כלל־אנושית הידועה בתולדות ישראל החל בימי הנביאים ועד תורתם של מקימי החיים החדשים על אדמת ישראל מבין אנשי העלייה השנייה והשלישית; מלחמת הגיטאות מהווה אף היא חוליה בשרשרת זו שמשמעות נצח טבועה בה.

מכאן גם הלך לקראת הימים הבאים. חשיבותו שוב בולטת בשני הכיוונים כאחת: היהודי והכלל־אנושי. לכאורה המשמעות הראשונה נדחת כאילו הצידה, שכן אין להגות, כי עוד יקום בתולדות החברה משטר של רשע דומה למשטר הנאצי, ושרושו האיום יורגש בחיי היהודים, כפי שהורגש בימים ההם. ייתכן, אולם במקום זה ניצב כיום לפנינו בכל משמעותו ההיסטורית התפקיד לשמור על קיומה של מדינת ישראל מול הסכנה הצפויה לה בגלל מזימותיהן של המדינות השכנות. קיים כאמור דמיון רב בין תפקיד זה לבין שליחותם של מורדי הגיטאות, שכן גם

כאן תידרש כוננות תמידית ותידרש מוסריות וגבורה יוצאת מגדר הרגיל, בכדי לצאת בכבוד ממערכה זו, כפי שיצאנו כבר שלוש פעמים. ושוב ניצב בפני העם היהודי התפקיד לסדר את חייו מחדש לאחר שזכה למדינה משלו, ונסללת הדרך העשויה להוביל לקראת הגאולה. סידור זה שכמה מסימניו מבצבצים כבר היום בתחומים שונים של החיים, לא ייתכן גם הוא ללא מאמץ היסטורי שבעקבותיו תושלם המהפכה היהודית מן הגדולות בתולדות האומה, והיא עתידה לחדש ביחס למניעה היסודיים ובכוחה, אם לא בצורתה החיצונית את הפרשה של מלחמת הגיטאות⁴.

ולא פחות בולטת האקטואליות הרבה של מלחמת הגיטאות במסגרת הכללית של החברה בימינו. המשבר העובר על חברה זו במאה הנוכחית והמצדיק את כינויה כ"מאה ללא אלהים"⁵ רחוק מסימומו; ייתכן שהשיא עבר עלינו בימי השלטון הפשיסטי והנאצי, ושהקלת מה באה עם מיגורם; אולם מכאן ועד למרחב של חי כבוד, רחוקה הדרך. לפי שעה אנו נתונים עדיין במבוכה שסימניה בולטים על כל צעד ושעל בכל תחומי החיים⁶, והיא המסבירה את האי-בטחון הכללי ופילוג החברה האנושית למחנות מגויסים זה נגד זה. על משבר זה אין להתגבר באמצעים שיגרתיים של תיקונים ושל משא-ומתן דיפלומטי על צורותיו השונות; הוא לא יסתיים ללא העמקת יסודות ההכרה וללא מאמץ גדול כמאמצם של לוחמי השיחרור במלחמה האחרונה בכלל, ושל לוחמי הגיטאות בפרט. ייתכן שהדרך המובילה לקראת ההקלה איננה דרך אחת; ינסה כל עם לסלול דרכו קדימה, ינסה גם העם היהודי, וביחוד תנסה מדינת ישראל שיש לה מסורת משלה בתחום זה, ויש לקוות שתדע לשמור עליה; אולם אף אם לא אחת תהיה הדרך, יסודותיה העמוקים ביותר הם אותם יסודות, כפי שנתגלו בימי הסבל העליון והגבורה העליונה.

כאן גם — בכדי לחזור לנקודת המוצא של מאמר זה, אחד התפקידים הגדולים של חקר השואה. חקר תולדות ישראל מובנו במקרה הנוכחי גוסף על חקר הסבל היהודי והיצירה היהודית, בראש וראשונה חקר הגבורה היהודית כהתגלמותה העיקרית במרד הגיטאות; ועבודה זו שאנו רק בראשיתה, יש לעשותה לא רק מפרספקטיבה היסטורית, ולא רק על רקע של עובדות ושל יחסי אדם ואדם כפי שנתגלו בימים ההם, אלא תוך הכרת השליחות לקראת הימים הבאים, בכדי שנדע איך לחיות ואיך להגשים את תזונם של נביאי ישראל המחיב אותנו כיום, כפי שחייב אותנו לפני אלפים שנה.

4 ראה על המהפכה היהודית בימינו את מאמרי: "תמוזות יסוד בחברה היהודית בימינו", בכתב עת: בעיות בינלאומיות, כרך ג', מספר 3/4, דצמבר 1966. ראה גם הכרך השלישי של ספרי: "שבטי ישראל", העתיד להופיע השנה, הפרק האחרון: סך הכל; המהפכה היהודית בימינו.

5 ראה כינוי זה והסברו בספר: A, Mueller-Armack, Das Jahrhundert ohne Gott (Zur Kulturgeschichte unserer Zeit), Muenster 1943, 212 p.

6 ראה על משבר זה את שני ספריו של הסוציולוג האמריקני, פיטירים סורוקין: Pitirim A. Sorokin, The Crisis of Our Age: the social and cultural outlook, New York 1944, 338 p.— Social Philosophies of an Age of Crisis, London 1952, 345 p.

בפולמוס השמדה ומאבק

(בעקבות ספרו של ד"ר יעקב רובינסון)

מאת ד"ר בנימין אורנשטיין

בסיומה של שנת 1965 הופיע בניו-יורק ספרו של ד"ר יעקב רובינסון בשם „והיה העקוב למישור“*). תכנו של ספר זה הוא למעשה דו-שיח בין מחברו לבין גמ' הנגה ארנדט על תוכן ספרה „Eichman in Jerusalem“.

ספרה של ארנדט ראה כזכור אור לראשונה בסידרה בת 5 מאמרים גדולים בשבועון „ניו-יורקר“, עוד לפני הופעתו בספר בשתי מהדורות נפרדות. כבר במאמר הראשון ניתן היה לעמוד על יחסה העויין ועל גישתה השלילית של המחברת להשקפה המקובלת על הכחדת שליש מבני עמנו. וזאת — דרך אנב בלבד. עיקר דבריה מסווגים להסתייגותה מהטלת אשמת ההכחדה על אחד מאדריכליה, אייכמן. שמשפטו בזמנו עמד במרכז התענינותנו והיכה גלים בעולם כולו.

מה עיקר הנחתה של ארנדט? ש„היהודים עצמם אשמים בהשמדתם“.

והא ראייה:

היידריך, תלינם הראשי של היהודים והנס פראנק, רוצחם של יהודי פולין — שניהם מוצאם מיהודים. ויהודים — אנשי היודנראטים ושוטרי הגיטו — הם שביצעו את כל עבודות העזר של משלוחי אחיהם למחנות המוות. כך ולא אחרת קובעת מחברת „אייכמן בירושלים“.

ומה בדבר אדולף אייכמן? אנא, האוינו נא להסברה של ארנדט:

אייכמן היה ציוני. הוא רצה להציל את יהדות אירופה. הוא התרשם מאוד מ„מדינת היהודים“ של ד"ר הרצל ומה„היסטוריה של הציונות“ — פרי עטו של ד"ר אדולף בהם. אייכמן היה פקיד מסור בלב ונפש לכל תפקיד שהופקד בידינו. תחילה טיפל בענייני הגירה, לאחר מכן עסק במשלוח אנשים. הוא התכוון ליישב את היהודים בטרנסילבניה עצמאית במדגסקר. וכשתכנית זו בוטלה פנה לרזרבטיס שבתחומי מחוז לובלין.

ארנדט מזילה דמעות על ד"ר סרווציוס, סניגורו של אייכמן, שבמערכת המשפטית הקשה נאלץ לעמוד יחידי ובודד. היא גם תמימת-דעים עם גירסתו של הסניגור לפיה צריך היה להושיב על ספסל הנאשמים את חוטפי אייכמן ולא את אייכמן.

* * *

*) Jacob Robinson, *And the Crooked Shall be Made Straight, The Eichman Trial, the Jewish Catastrophe, and Hannah Arendt's Narrative*, The MacMillan Co., New York, 1965, 406 pp.

א

ד"ר יעקב רובינסון הוא אחד מגדולי המומחים בשטח החוק הבינלאומי. הוא עמד בראש קתדרות לחוק ולמשפט של האוניברסיטאות החשובות ביותר, כגון: האוניברסיטה לענייני החוק הבינלאומי בהאג, אוניברסיטת קולומביה בניו-יורק ועוד. כמומחה לענייני חוק בינלאומי שימש ד"ר רובינסון יועץ למר ה. דז'קסון, השופט הראשי של בית-הדין העליון האמריקאני ליד בית המשפט הצבאי הבינלאומי בנירנברג. הוא גם היה יועץ לבית-הדין בישראל במשפטו של אייכמן. בשנת 1960 הופיע הספר הביבליוגרפי הגדול מטעם "יד ושם" בירושלים ו"יווא" בניו-יורק. הספר הזה, המקיף את כל ספרות השואה שהופיעה עד אז ב-42 שפות, הוא פרי עבודתם החרוצה של שני החכמים וההיסטוריונים: ד"ר יעקב רובינסון וד"ר פיליפ פרידמן ז"ל.

ערכו הרב של הספר הועלה על ידי הרבה היסטוריונים ומבקרים בעלי שם עולמי. כולם כאחד גמרו את ההלל על עבודה מנומנטלית זו. יש להצטער שבמסגרת מאמר לא ניתן לצטט אפילו חלק מהערכותיהם. עם זאת יש להדגיש, כי "יד ושם" וכן "יווא" פירסמו את דברי כל המבקרים בחוברת מיוחדת. החוברת הופיעה ביאנואר 1962 בשם "Reviews of the Guide to Jewish History Under Nazi Impact".

ספרו של ד"ר יעקב רובינסון הוא כאמור דיאלוג בינו לבין הנגה ארנדט. אם בשאלת חוק ומשפט — העמידה ארנדט את עצמה בצד הדיוטות ובורים הרי בקביעתה את מוצאם היהודי של הידריך ופראנק השקיעה את עצמה בבוחן של שקר וכזב, ומכיון שהאלף-בית של מחקרים היסטוריים הוא אוביקטיביות מבוססת על עובדות מהימנות, הבה, נאזין לדברי ד"ר רובינסון בענין זה: "אין כל קושי לעמוד על מוצאם של שני האנשים הנ"ל (קרי — רוצחים). הדבר גלוי לעין כל במרכז לדוקומנטציה בברלין — אנף בארכיון המרכזי של המפלגה הנאצית. לפי המיסמכים שבמוסד זה ריינהארד פריסטאן אויגן הידריך הוא אריי בן 4 דורות. אין כל חשש לדם יהודי בעורקיו או להשתייכותו לדת כלשהי (דברים אלה שאובים מתיקו האישי של הידריך הנמצא בארכיון שהזכרנו לעיל).

„באותו ארכיון נמצא גם תיקו האישי של הנס פראנק עם שלשלת יחסין משנת 1750. לפי המסמכים בתיק זה אף יחוסו האריי של תליין יהודי פולין הוא „ללא רבב" יהודי כדוגמת עמיתו, ראש רוצחי עמנו".

בלשון בהירה ובשפת עובדות מנתח ד"ר יעקב רובינסון עקב בצד אגודל כל משפט שכתבה ארנדט, תוך השיפת הסתירות שבדבריה. בראש וראשונה קובע ד"ר רובינסון כי הספרות על תקופת השואה רובה ככולה הופיעה בידיש, עברית, בפולנית ובהונגרית. ומאחר שהנגה ארנדט אינה שולטת בשפות אלו — ברור כי ספרות השואה זרה לה.

טענתה של ארנדט כי היהודים נאבקו פחות מדי או לא נאבקו כלל נגד השלטון הנאצי היא חסרת-שחר. עובדה היא כי מדינות גדולות, בעלות צבא מאומן ומוזוין לא יכלו לעמוד בפני הפלישה הנאצית. עובדה נוספת היא כי מסגרת

התנגדותם של העמים המשוועבים לפולש הזר והאכזרי היתה מצומצמת מאוד בשלוש חצי השנים הראשונות של המלחמה. ואם תגובתם של בני מולדת הירשכים על אדמתם על מעשי התעוועים, הביזה והרציחות של האויב היתה רפויה — מה איפוא כי גלין על יהודים ללא כלי-זין, מזי-רעב, נגועים במחלות, נרדפים על צוואר, בצל סכנת מוות מתמדת, בסביבה עוינת, בתוך אוכלוסיה חדורת שנאה וששה לאידו של עם הנצח? האם בתנאים כאלה ניתן היה ליהודים לגלות התנגדות בהיקף רחב יותר מכפי שגילו? השאלה המתבקשת היא — האיך קרה הדבר שבתנאים כאלה גילו היהודים התנגדות כזו, כפי שהיא ידועה ברבים.

מה תשובתו של ד"ר רובינסון על תלונתה של ארנדט, לפיה סיעו הגורמים האדמיניסטרטיביים היהודיים — היודנט ומשטרת הגיטו — לנאצים?

קודם כל מנתח ד"ר רובינסון את המיסמך הידוע בשם „מכתבו הדחוף של היידריך“ מיום 21 בספטמבר 1939, שנשלח מברלין לממונים על האינזאך-גרופן ועל משטרת הביטחון. מכתב זה — לרבות ההוראות הכלולות בו — הוא תוצאה של הוועידה המפורסמת שנערכה בהשתתפותו של אדולף אייכמן. מדובר בו על הקמת יודנטרים, גיטאות, שדידת רכוש יהודי וכו'. כן נמצאים בו רמזים על הפתרון הסופי. להלן סוקר ד"ר רובינסון את הדו"ח של הקדוש ארתור זיגלבוים ז"ל על ישיבת היודנט הראשונה, בו היה חבר.

משני מיסמכים אלה מסתבר כי היודנטרים היו מוסדות שניכפו על ידי השלטון הנאצי למילוי הוראותיו.

ד"ר רובינסון מעביר נגד עינינו הוכחה זו בפרק הרביעי בספרו, על פני 85 עמודים, מעמוד 142 עד 226. הוא מצטט עובדות והוכחות ממאות ספרים על השואה שנכתבו ב-18 שפות. בסיכום הוא מגיע למסקנה כי ליהודים לא היתה השפעה ואף לא דעה כלשהי בעניני גירושם. את האחריות לכל השילוחים הוא מטיל על האנשים שבוועידת ברלין ב-21 בספטמבר, 1939, שתוכננו והכינו את ה„גנוסייד“. אחד מאלה שביצע את המעשים המועזעים הללו — היה אדולף אייכמן.

ב

יצויין, כי לא כל חוקרי תקופת השואה תמימי-דעים בהערכתם את היודנטרים ואת משטרת הגטאות. שלוש השקפות מתבלטות בנושא זה:

(1) כל יודנט וכל יחידת משטרה הורכבה מאנשים בלתי הגונים. אנשים אלה שימשו מכשיר בידי הצורך. הם ביצעו בעינים עצומות כל הוראה ופקודה שקיבלו מהנאצים. ומכיון שההוראות והפקודות היו לרעת היהודים — נתנו אנשים אלה יד להכחדתם הפיזית של אחיהם.

(2) הנסיבות של הימים ההם הציבו את חברי היודנטרים ואת אנשי משטרת הגיטו בצל סכנת מוות עקב האחריות שהוטלה עליהם לבצע כל פקודה נאצית. בשל כך מעשיהם היו בניגוד לרצונם ולהשקפותיהם.

(3) בין חברי היודנטרים ואנשי משטרת הגיטאות היו גם יוצאים מן הכלל שמלכתחילה עד שעתם האחרונה מילאו את תפקידיהם בכבוד. הללו הקריבו את עצמם על הגנת אחיהם. על השקפה שלישית זו נרחיב את הדיבור.

במאמרו "חיסולה של יהדות ברנוביץ — ספר זכרון" — מספר ד"ר זליג לוינבוק, שבראש היודנרט בברנוביץ עמד עו"ד אובסיי איזיקסון. הוא התמסר לתפקידו בלב ונפש מתוך חישובים לטווח רחוק יותר. הוא לא זנח כל מאמץ להצלת יהודי ברנוביץ. בתמימותו סבר כי מרצו והתמסרותו יעמדו לו בעת צרה. תכופות, תוך כדי ביצוע תפקידו נתנסה בנחת זרועם של ממוני הנאצים. אך בכך לא נשבר. הללו אמנם הפליאו את מכותיהם אך הוא המשיך במאמציו ובשתדלנותו. בהיותו איש נבון ובעל תחבולות השכיל לכלכל רוב ענינים לטובת תכניותיו. הוא נאלץ למלא את פקודות הגרמנים ולספק את כל דרישותיהם. יתר על כן, הוא אף נתן להם יותר משביקשו למען הצלת חיי יהודים. וכשהגיע מועד השחיטה הראשונה והתליינים תבעו ממנו את היהודי הזקנים והחלשים — השיב: "כל תביעותיכם סיפקתי. אך יהודים לא אתן לכם. על חיי בני-אדם לא אני הממונה".

את מאמרו מסיים ד"ר זליג לוינבוק במשפט הבא: "בתשובתו קנה לו (עו"ד איזיקסון) את עולמו אך עולם זה חשך במהרה בעדו" (עמ' 528).
עו"ד איזיקסון, יו"ר היודנרט בברנוביץ נורה על תשובתו. יחד אתו נורתה גב' ז'ניה מן. גם על אשה זו מספר לנו ד"ר לוינבוק והרי דבריו:

"עם הקמת היודנרט צורפה גם היא (גב' ז'ניה מן) אליו. התמסרותה לתפקיד שהופקד בידה ניכרה מיד. בשל כך היא חיש נתחבבה על כל יודעיה. לא אחת הצליחה במאמציה לבטל גזירות רעות ולא מעט תרמה לטובת יהודי המקום. במיוחד רב חלקה בעידוד אנשי המקום ובהלהבת רצון עמידתם בחיי השחור והיאוש. היא יכלה להינצל (אשה גרמניה רצתה להסתירה), אך לא ניצלה את ההודמנות. היא ראתה חובה לעצמה להימצא בקרב בני עמה. היא פעלה יד ביד עם עו"ד איזיקסון ויחד אתו מצאה את מותה ביריה".

האם זוהי הדעה היחידה על היודנרט בברנוביץ? יוצאי ברנוביץ הופכים בנושא זה בצורות שונות אך בנוסח אחיד. שמואל ינקלביץ מכנה את גב' ז'ניה מן בשם "אם הגיטו" (ברנוביץ — ספר הזכרון, עמ' 502).

ג

יוסף זיגלבוים, בנו של הקדוש ארתור זיגלבוים, כותב:
"יו"ר היודנראט אובסיי איזיקסון בד בבד עם גב' ז'ניה מן גילו ממש נסים. תמיד ובעוד מועד היו בידיהם סכומי כסף שנדרשו מהם. עם זאת לא האריכו ימים".
הוא מוסיף, כי אנשי משטרת הגיטו וכן חברי היודנראט נימנו על לחמי הארגון המחתרתי (ר' ברנוביץ בחיסולה ובמריה, ניו-יורק, 1964, עמ' 43-39).

ליובא סלוצ'אק, החבר היחידי במטה האירגון המחתרתי הלוחם בגיטו ברנוביץ ששרד בחיים ולחם לאחר מכן כפרטיון ביערות מעיד, כי מקרב 22 אנשי משטרת הגיטו, 15 נימנו על חברי האירגון הלוחם. וכך הוא אומר בהמשך דבריו: "רובם של חברי היודנראט ושל אנשי משטרת הגיטו התייחסו כאבות ליהודי הגיטו. בשל כך, אנו, ניצולי ברנוביץ בהעלותנו בימי הזכרון נרות לזכרם של 12 אלף קדושי עירנו, אנו עושים זאת גם לזכרם של איזיקסון, מן, אידלציק, ליימן, ושבסקי, ולטמן ואחרים. יהא זכרם חרות לעד בלבתינו".

הפרטזון פייגלשטיין קובע כי כל יהודי ברנוביץ' היו לצידו של היודנראט המקומי. חברי היודנראט כאנשי משטרת הגיטו פעלו במחתרת לטובת כל יהודי העיר ולא רק למען 100-200 מהם. הם סיכנו את חייהם יותר מכל יהודי אחר. טהור הוא איפוא מצפונם של חברי היודנראט ושל אנשי משטרת גיטו ברנוביץ'. קדושים וטהורים הם כולם שנפלו. גיבורים הם המעטים שעל פי נס שרדו בחיים (ר' «ברנוביץ' בחיסולה ובמריה», ניו-יורק 1964 עמ' 103).

אותו פייגלשטיין הצהיר בעדותו: «כיהודי בגיטו (ברנוביץ') מיום הקמתו עד לחיסולו הסופי הריני קובע כי כל חברי היודנראט ופקידיו מלאו נאמנה ובמסירות נפש את תפקידיהם לטובת אחיהם» (עמ' 102).

ד

טעות היא להניח כי ברנוביץ' בלבד היא יוצאת מכלל ערים אחרות. בספר-יזכור של העיירה ראטנה מעלה אברהם ברג את זכרונותיו במאמר: «דער אומקום פון ראטנע». בין היתר הוא מספר על פרובוקציה שאלמוני עולל ב-4 בנובמבר 1941 בניתוק כבלי הטלפון בעיר. מיד הופיעו אנשי ס.ס. מעיר קובל. הם פנו ליודנראט בתביעה למסור לידיהם 8 קרבנות. ר' דוד אהרן שפירא, יו"ר היודנראט, סירב למלא את מבוקשם. וכך הוא השיב לאנשי הס.ס.: «אותי אתם יכולים לקחת. אנשים חפים מפשע איני מפקיר למוות». לכשנקרא לאחר מכן למשרד הס.ס. ידע ר' דוד אהרן שפירא את הצפוי לו. הוא נפרד מאשתו ומילדיו תוך ידיעה כי הוא קרבנה של העיר. («יזכור-בוך ראטנע» — בואנוס איירס, 1954, עמ' 488).

במאמרו של יצחק גלר ז"ל על גיטו סרני אנו קוראים: «למען האמת יש להזכיר לטובה את חברי היודנראט. להערכה מיוחדת ראוי מר גרשונוק, יושב ראש מוסד זה. הוא היה איש הגון ואציל. אותה הערכה מגיעה גם למר משה פיקמן ובנו. שניהם הצילו יהודים רבים מידי המשטרה האוקראינית. מפקד המשטרה היהודית היה מר יונה מרגוליס, איש ישר וכולו אומר הגינות. ואם כי תפקידו לא היה קל ונוח, הרי היה אהוד ומקובל על כל האוכלוסיה היהודית. יש להדגיש כי אנשי המשטרה היהודית התיחסו לכל בני עמם בצורה נאה («ספר יזכור לקהלת סרני», תל-אביב 1961, עמ' 291).

בספר «דער אומקום פון ביאליסטאקער יידנטום» (מלבורן 1948) כותב רפאל רייזנר: «המהנדס אפרים ברש, סגן יו"ר היודנראט הביאליסטוקאי, שיתף פעולה עם תנועת המרי. הוא סיפק את החמרים לייצור רימונים וחמרי נפץ למען האירגון הלוחם. בידיעתו ובהסכמתו פשטו אנשי תנועת המרי על המחסן הראשי של היודנראט ולקחו משם מזון לרוב» (עמ' 151-152).

מלך נוישטאט ועדים אחרים מעלים על נס את אישיותו של אברהם גפנר, מנהלו המשקי של היודנראט בגיטו וורשה. «אברהם גפנר עמד ביושרו ובאי תלותו במאן שהוא עד לשעתו האחרונה. הוא עצמו סייע לאירגון הלוחם בכספו ואף אסף למענו סכומים ניכרים» («חורבן און ווידערשטאנד פון די יידן אין ווארשע» — ניו-יורק, 1948, עמ' 152).

על ליאון קופינסקי, יושב ראש היודנראט בצנסטוכובה ועל חבר מוסד זה עו"ד ירמיהו גיטלר, כותב טאדק זליברשץ ב"טשענסטאכאווער לאנדסמאנשאפט אין מאנטרעאל" (עמ' 245): "עם התחלת העבודות להקמת הגיטו הקטן הובא לידיעת ליאון קופינסקי... חלוצים אלה נועדו לארגן תנועת מרי, לתכנן את פעולותיה ולבצען. לא כל שמות האנשים שפעלו לטובת האינטרס היהודי נשתמרו בזכרוני. אף על פי כן חרותים על לוח לבי אחדים מהם שהצטיינו בתעוזתם, במסירות נפשם ובגבורתם". (כאן באה שורה של כמה עשרות שמות).

על ברנרד קורלנד, חבר היודנראט בצנסטוכובה, שהיה הממונה על סקטור העבודה, מסופר: "הוא הציע ליודנראט להקציב סכום ניכר לצרכי נשק למען תנועת המרי, במסווה של הקצבה על לחם למען עובדי הכפייה הרעבים. בעת סלקציות הציל ברנרד קורלנד הרבה יהודים ממוות בהצביעו עליהם כעל מומחים שאין לוותר על עבודתם. לאחרים הוא סייע לברוח מהגיטו הקטן על ידי שליחתם למקומות עבודה שמהם אפשר היה להסתלק" ("ייווא בלעטער", ניו-יורק 1953, כרך 37, עמ' 303).

מקס קויפמן מלטביה מעיד: "עם הקמת המשטרה היהודית נטל את הפיקוד עליה הצורף מיכאל רונטל. הוא אמנם הנהיג משמעת אך התיחס לכל בני עמו כהלכה ובהגינות". ("חורבן לעטלאנד" — מינכן 1947, עמ' 83). על הגבור הקדוש אבראשא בלום שנפל במאבקו הנואש במרד גיטו וורשה מספר ברנרד גולדשטיין: "בשנת 1942 נתפס אבראשא והובא ל"אומשלגנפלץ". הוא הצליח לברוח הודות לעזרתו של השוטר מרנהולץ". ("חמש שנים בגיטו וורשה" — ניו-יורק 1947, עמ' 220).

גדליהו ביל מעיד על עירו קוברין: "אנשי המשטרה של הגיטו לא סייעו אף פעם לרוצחים הנאצים. פעולתם הצטמצמה בקריאת יהודים לעבודה, למלא תפקידי שמירה במבואות הגיטו ולקיים בו סדר" ("ספר קוברין" — בואנוס איירס, 1951, עמ' 240).

יהודי גיטו אוטבוצק רוכזו ב-19 בספטמבר 1942 ליד התחנה המקומית. "עם הופעת הקרון שנועד להסיעם לטרבלינקה — הם אולצו להיכנס לתוכו. בו ברגע שמת אברהם וילנדורף, איש משטרת הגיטו, את כובעו מעל ראשו ואת הסרט מעל זרועו וזרקם יחד עם משרוקיתו לנאצים. מיד לאחר מכן עלה גם הוא עם אשתו וילדו לקרון" ("חורבן אוטבוצק, פלניצה, קרצב" — במברג, 1948, עמ' 26).

עובדות מעין אלה נירשמו לרוב מפי עדים מהימנים.

מוטעית מיסודה היא הסברה כי להשגת מטרותיהם העדיפו הנאצים בעלי תפקידים ביודנראטים או במשטרת הגיטאות, על פני יהודים פשוטים אחרים. אדרבא! בשל אי ביצוע פקודות נשפך תמיד זעמם של הנאצים דווקא על ראשי הראשונים, נושאי המשרות.

על כך מספר צבי פרלה מהעיר מלאוזה: "באפריל 1942 הגיעה הוראה לאסור את אנשי משטרת הגיטו ואת חברי היודנראט. ואם כי הממונים הגרמנים הבטיחו לשחררם — סופם של האסירים היה מר ונמהר. בוקר אחד הוקמה (סוף במנוח 235)

„א גוט שבת!“

(סיפור)

מאת יעקב פארקובינעמני

כתום טכס „קבלת השבת“ וההרצאה על הנושא „ההווי היהודי בספרות הכתובה בידי סופרים יהודים-אמריקנים“ נתייצב רבאי ריין עלייד הבמה בכדי לקדם את פני אלה מבני עדתו שנהגו לברכו בכרכת השבת.

טרם הספיק רבאי ריין למחות את זיעתו ובאזניו כבר נצטלצלה הברכה הראשונה „א גוט שבת!“. בלבביות רבה וכנה גיפף רבאי ריין את ידי מברכיו הצעירים מיסטר ומיסס סטנלי בריז. זה היה צמד-חמד נאה ונחמד. הוא רחש חיבה לשניהם לא משום שחיצוניותם היתה מרעננת ומרננת את הלב, אלא על התפכחותם משיברון החמרנות שהציף את הוריהם.

ביחוד התקשה רבאי ריין לבין את אביו של סטנלי. ברנש שבימי עלומיו בארץ-מוצא-אוליטא נחשב לעילוי שבישיבה, רק דרכו רגליו על אדמת אמריקה והוא ניסתחרר במערבולת ה-„ביזנס“ וכל תורתו ושקידתו נסתחפו בה. רבאי ריין זוכר שכאשר לפני תשע שנים (כן, כן, הזמן אץ-רץ, כבר תשע שנים הוא מכהן בקהילה זו) הוא ביקש מהאב בריז (בעבר — ברזובסקי) שירשה לבנו להמשיך בלימודיו העבריים גם לאחר ה-„בר-מצוה“. ענהו מר

בריז: „רבאי, זאת היא אמריקה, וכאן לא התורה העיקר — כי אם ה-„ביזנס!“ השיב לו בשאלה: „אז למה יתפלל ויקדים את, בכל לבבך ובכל נפשך, לובכל מאודך שפרשוהו, בכל ממונד?“ אך שאלה זו לא נגעה אפילו בתוך אזנו של מיסטר בריז. אך, כנראה, שעיניו של שומר-ישראל פקוחה לטובה על שארית ישראל ואם האבות אכלו בוסר שיני הבנים לא קהו וסטנלי ובת-זוגתו החמודה, הלן, מתענגים עכשיו לא רק על תבלין זה ששבת שמו, כי אם בכלל על הרבה ממעדני היהדות.

עוד עיניו של רבאי ריין מלוות באהבה את הצמד-חמד שהתרחק ממקום עמדו, ולתוך אזניו נשפכה ברכת „גוט שבת“ חדשה. קולו של המברך היה צרוד ומגושם. זה היה סם הודסון (בשנות „ירקותו“ — זאנוויל הודעס). ריננו אחרי סם זה, שתוכו אינו אלא מבוך של תככים ונחיל נכלים. משנתגלה סם ועל קרחתו כיפה שחורה, עברה מחשבת ליצנות בראש רבאי ריין: —

— אין זאת, כי הכיפה איה אלא אחד מתכסיסיו של סם להצפין מעיני הצופה במרומים, את צפונות המזימה שבראשו. גער רבאי ריין בעצמו: „כלום שכחת את הנאמר: ישראל אף על פי שחטא — ישראל הוא, ואם יהודי בא לבית הכנסת, בוודאי ובוודאי שיש לקדמו בכרכה ולקרבו לתורה.“

הסביר רבאי ריין את פניו לסם הודסון ואמר: „שמחתי לראותך בקבלת השבת' שלנו!“

השיב סם: — „רבאי, ברצוני שיידע, כי לבי הוא תמיד במקום הנכון.“
 „מצוין!“ — הפטיר רבאי ריין, אך בלבו תהה: מה הוא „המקום הנכון“
 שאליו התכוון סם הודסון.

אך הנה נשמע „גוט שבת“ חדש מפי מיסטר ומיסס קנט (לפנים קנטרוביץ)
 והם מראשי הציונים שבעיר. למראיהם נזכר רבאי ריין באימרתו של בריל
 ברינר — מורה עברי חובב השנינה: — בני ה„בילו“ הכריזו „בית-יעקב
 לכו ונלכה!“, הציונים שבזמננו: „בית יעקב, לכו!“ ובבוא התור של התור
 שיש עמו גם בידור: „ונלכה“ גם אנו...

„אכן, אמת רבה, באימרתו זו של ברל ברינר, אבל...“ פתאום פתח
 מיסטר קנט ואמר:

— רבאי ריין, אתה בוודאי זוכר את דודני הר-נוי מישראל? נתוודעת
 אליו כאן, בבית-הכנסת, אני אומר לך, רבאי, הוא קיבוץ-ניק, מאה אחוז. רק
 שמע על המלחמה, איך קוראים לה? א, כן מלחמת ששת הימים, ומיד חזר
 ארצה. רבאי, אני גאה בו, גאה מאוד!

— יש במי להיות גאה! — העירה מיסס קנט — בר-נש זה, שום
 דבר באמריקה לא נשא חן בעיניו. אף לא תורמי התרומות לטובת ישראל. הוא
 היה אומר: „לתת נדבות יכול כל אחד, אך דרוש בר-לב ובעל-שכל בכדי
 לסבול וליצור“. תראה לו בתי-כנסת מפוארים והוא יעיר וישאל: „והמקדש
 שבלב — איה, אייהו?“ מה יש לדבר? בן-אדם יכול היה להתחתן כאן,
 להסתדר יפה, רצינו לסייע לו והוא רק בארץ ישראל חשקה נפשו, גם אנחנו
 ציונים, אבל...

שוב קלטו אנניו של רבאי ריין „א גוט שבת“. מכרכיו היו הא' והגב'
 בנט שאפשר לזהותם ולכנותם כנציגיו של רוב בני עדתו. סוג זה שבקהילתו
 ברובו נולד על אדמת אמריקה או באו בשנות ילדותם עם הוריהם, פליטי
 הפוגרומים שבמזרח אירופה. ברובם הם מסיימי בתי-אולפא ובשנות העשרים
 למאה השתייכו לדור השאג והגעש*, בהתחלת שנות השלושים פקדום פתאום
 ה„תודעה הפרוליטרית“, אם כי הם שאפו להיאחו במקצועות פרופסיונליים.
 בהשתצף הנאצה הנאצית נצטללה נפשם מערבולת הקוסמופוליטיות והאתיאיום
 שבנפשם וצלילי יהדות התחילו בוקעים ועולים בתוך רוחם ונפשם. עם תום
 מלחמת העולם השנייה, כאשר התעוררה „התחייה הדתית“ והיתה לעין אפנה
 חברותית „נתעוררו“ גם הם, אבל ייתכן הדבר שגם התורשה היהודית כיוונה
 את נשמותיהם למקור הרוחניות היהודית. על כל פנים, הזוג בנט, כמוהם
 כידידיהם, הפכו לעמודי התווך שבקהילתו.

למראה הבנטיים הוא שוב נזכר בבריל ברינר ובאימרתיו החריפות
 על הבנטיים ודומיהם הוא הפטיר:

— יהודים אלה, הם בבחינת המחאה. שסכום עתיר ספרות רשום עליה,
 נדמה, הכל שפיר, אלא זו צרה, בבאנק היהדות שלהם אין די הון „לכסות“
 את הסכום העצום.

חשב רבאי ריין: „נכון, צדק בריל ברינר, אבל יש לקוות שבניהם
 של כל הבנטיים הללו ירכשו הון יהודי ויפרעו, אף יפדו את ההמחאה הנ"ל.“

— רבאי ריין, — שאלה מיסיס בנט — היכן הרביצין שלנו?
— מסייעת למיסיס רנד בעריכת השולחנות באולם קבלת-הפנים. אל
תשכחו לבוא לשם הערב.

בחלל בית-הכנסת צף ועלה „גוט שבת“ מלווה ריח בושם משכר. לפני
הרבאי ניצבה אשה כבת שלושים וחמש שנראתה כאילו זה אך זנקה מתוך
פרק ג' בספר „ישעיה“. פנה רבאי ריין אליה ואמר:

— א גוט שבת, מיסיס ווסט!

— רבאי, חוששני ששוב יהיה עליו לקראני, „מיס דבורקין“. כן עוד
פעם ענין של גירושין.

— מיס דבורקין, אני מצטער לשמוע את זאת.

— מה לעשות? — זה אחד הדברים... מעט אהבה — הרבה אכזבה.
כאלה הם החיים. אגב, מר ווסט נפרד באופן ידידותי מאוד, הוא נתחייב לדאוג
לכלכלתי ונחיותי עד אשר אצליח לסדר את חיי מחדש.

— דומני, שמיסטר ווסט היה בעלה השלישי? — שאל רבאי ריין
ובזכרונו מצטלצל חרוזו של בריל ברינד:

„מה בצע בעטיפה מצועצעת?“

„ההסוכריה אכולה תולעת“.

— בעצם טעונה דבורקין זו רחמים — חלף הרהור בראשו — היא,
בעצם, אינה אלא קרבן לנוסח המודרני של החיים. התחילו הנשים מואסות
בתפקיד של עקרת-בית ונפלו טרף לחמדנות, למותרות ותפנוקים. אפס מעשה
גורר אפס מוסרי. הנה כי כן, פורצות לפרוץ הנפשי עצבנות, נהייה אחר
דברי תיפלות. מרובות מדי במדינה זו הן הנשים העושות מעשי זמרי ומבקשות
שכר של פנחס. כל זה מערער את יסודות האופי והחורבן הנפשי טעון רחמים,
רחמים גדולים.

פתאום חש בדקירה קלה בחזהו. דקירה זו, נעשית בזמן האחרון ל„אורחת“

תדירה.

— הפלא הוא כי תחוש כאב? — אמר לו לא מזמן, בריל ברינד —

זה כתשע שנים שבני עדתך מכים על החזה שלך את ה„על חטא“ שלהם, ואתה
לא תחוש כאב?

במידה מסוימת צדק בריל ברינד. אילו יכול היה כמיכה המורשתי
בשעתו „להגיד ליעקב פשעו ולישראל חטאתו“ ואילו היו שומעים לתוכחתו,
כי אז היו מתמעטים החטאים והלמות החוטאים היתה פוחתת. הצרה היא
שבני דורו — כבני דורו של ישעיהו, תביעה אחת בפיהם: „דברו לנו חלקות,
חזו מהתלות“ והלב מתפקע לשמע כל אלה. בעצם, אין גם להאשימם בכל
אלה. הם חונכו וגודלו על „קומיקס“ ועל „פאן“. ועל כן, פטמם בבדיחות,
הגש להם הרצאות על כל מיני ספרים רבי-מכר שברובם אין יותר ממילוליות
גסה. אמנם כן, בתור רבאי, עליו לטפל ברוממות ד', אבל הס מלהזכיר את
חובתם של בני עדתו במלוא הערכים והמצוות המהווים את רוממות ד' וישראל
עמו.

הופיעו מיסטר ומיסיס וואָלד והם יהודים — שיהדותם — בקיבתם. אמנם הם היו בעלי רוח נדיבה ונותני צדקה ביד רחבה, אבל מה שחרג מתחום היהדות בת־סוגם היה מהם והלאה. פתחה מיסיס וואָלד ואמרה: — רבאי, יש לי חדשות בשבילך. בתנו ליליין נתחברה באוניברסיטה לבחור אדוק אחד, ענד יו נאָ, רבאי, (ואתה יודע, רבאי) היא כבר לומדת „היברו“.

— הברכה על ראשה ועל ראש בחיר־לבה — הגיב רבאי ריין. — כמובן שתחול ברכה על ראשי שניהם, אבל בינינו לבין עצמנו, הלוואי ונתן את שרה לבחור אחר, זה אך התפטרנו מה־ירקון“ ש־באולד קאונטרי“ ולכי והתחילי מחדש באותו „ביזנס“ של כשרות.

— נו, שתהיה זאת דאגתך האחרונה — הפטיר בעלה היימי וואָלד. — כמובן, בעיניך, הכל שפיר, אבל אילו צריך היית אתה, ל... „גוט שבת“ חדש קיפד את חוט־תרעומותיה של מיסיס וואָלד. פתאום קלטה אזנו „גוט שבת“ רפה. הוא הפנה את ראשו וראה את הזקנה פרומה גולוב. את הזקנה הזאת הוא אהב בכל לבו. והוא הזדרז וענה: „אָ גוט שבת אייך און אַ גוט יאָר אייך, באַבשי!“ אמנם הוא היתקשה להבין את ניבה של ה־„באבשי“ באידית הפולנית שלה, אבל היא הזכירה לו את זקנתו ה־„אוקראינית“ שהיתה כולה שופעת יהדות תמימה וכנה. הוא חשב לעצמו: „הלוואי והיו לנו רבבות זקנות כמו זו שלי וגם כמו באבשי, והבריאות היהודית הרוחנית שלנו לא היתה מעוררת דאגה“. — „שבת שלום! — נשמעה ברכה בעברית. לשמע הברכה שנאמרה ב־„לשון קודש“ נתרוותה נפש ה־„באבשי“ יראת כבוד וקודש ואם כי היא מאוד ומאוד רצתה לשוחח קצת עם ה־„רבאי“ שלה, היא, בכל זאת, סרה הצדה והתחלה בולעת־גומעת את המלים שנאמרו ב־„לשון הקודש“.

לפני הרבאי עמדו צבי בן־טל (לפנים בשיקאגו — הרי טאָלמן) ורוי רייגינס ושניהם מאותה הרביעייה של צעירים מבני קהלתו שעלתה למדינת־ישראל. כן, ארבעה צעירים נכנסו לפרדס המדינה: בן־טל, רוי רייגינס, דוב אפסטיין וקלארה גרין. נכנסה קלארה וכעבור שנה יצאה בלווית אחד ששמח להסתיע בקלארה בקיום הנאמר „על כן יעזוב“, דוב אפסטיין, גברו עליו הפצרות הוריו הציונים וחזר לארה״ב. כאן הוא נשא אשה בת למשפחת מתבוללים, אבל מיד לאחר ששת הימים עלו שניהם ארצה, וכנראה השתקעו, על כל פנים הם משתדלים להכות שם שרשים. רוי רייגינס עשה בארץ כשנתיים ובחזרו לאמריקה הביא עמו אף „צברית“ די חמודה.

ביחסיו לחוזרים וליורדים נקט רבאי ריין בשיטה של „אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו“, אבל תכונה אחת המתבלטת אצל מספר לא קטן של העוזבים את המדינה, היא לא הניחה את דעתו. השליליות שבתכונה זו מתגלית בשאיפה להיראות כאנשים אשר יציאתם מהארץ — שליחות לאומית צפונה בה, ממש „ועלו מושיעים מן הארץ“. מה שליחותם של הללו? — לא תמיד היה קל לפענח. כרמלה, אשה רוי רייגינס, אף היא היתה מאותם ה־„שגרירים“ המושיעים שעונת „שגרירותם“ לעולם לא מסתיימת.

והנה נשמע קולו של רוי רייגנס:

— רבאי ריין, אני מצטער מאוד, שכרמלה לא יכלה לבוא הערב, אני אפילו מתבייש לגלות לפניו את טעם העדרה. חברותיה צירפיה למועדון שלהן של משחקות בקלפים והמועדון מתאסף דווקא ביום שישי בערב, כמו שנאמר „ויהי ערב — ויהי פוקר“. כרמלה סוברת שמהצטרפותה זו למועדון הקלפים תצמח תשועה לישראל. ישאל איך? היא תשתדל לספר להן על אודות ישראל לענינן במתרחש שם, על כל פנים, כך היא חושבת. הוא יודע, רבאי, לעתים אני תמה לראות כמה קל הוא המעבר בין נוסח החיים של בתי חלוצים בקבוצה לנוסח חייה של בת-אמריקה הרכושנית?

— כן, רוי, צדקת, ואף אני תמה מאוד ומאוד — הגיב רבאי ריין ובפנותו לבן-טל שאלו:

— ואתה צבי, האם כבר סידרת את ענין חזירתך ארצה?

— בעצם באתי להפרד מעליו ולהגיד לו „להתראות בארץ“.

— זה נפלא, הררי, זה שאתה עולה ארצה, זה נפלא! — נשמע פתאום קולו של אחד שעמד מאחורי בן-טל וכנראה הבין את השיחה שהתנהלה בעברית — אבל האינך חושב כי המצב בארץ בחזקת סכנה גדולה?

— ומניין לו, מיסטר ראטנר, כי כאן באמריקה, לא צפוייה לנו סכנה גדולה? — ענה בן-טל באנגלית והמשיך — אילו כל היהודים היו חושבים כמוך, צריכה היתה ממשלת ישראל לבוא לערבים ולבקש את „סליחתם“ על אי-נוחיותם זו שגרמה להם על ידי נצחונות הצה"ל, היא גם היתה צריכה להודות שהיא אסירת-תודה לאלוהים בעד הטובה שעשה לישראל שפורם בין הגויים, עוד טוב שפוררה זו בעצמה מסרבת לעלות.

השיב לו מיסטר ראטנר:

— מילא, אמרת מה שאמרת, אני מבין לרוחך, ואין ספק כי יש צדק בדבריך, גם אם נאמרו בסגנון של אירוניה וזעמת, אולם תודה ותסכים, הררי, כי עובדא היא שרבים עוזבים את הארץ דווקא לאחר מלחמת ששת הימים ונצחונותיה, ודווקא מוותיקי יושביה ומילידי המקום, האין זה מלמדנו משהו? — זה מלמדנו, כי יעדיפו מותרות על פשטות בחיים, כי תקפום יצר נדודים ותאוות לימודים לשם קריירה, כי שוב הם חוזרים לאותם ההרגלים והמושגים ש...

הרגיש רבאי ריין שעוד מעט ויתפרץ ויכוח חריף, לכן העיר:

— כנראה, רבותי, שאתם שכחתם שהשבת ניתנה למנוחה ולעונג, על

כל פנים, בן-טל, עלה והצלח ומי יתן וירבו כמוך בישראל.

פתאום הבחין בקולו של נשיא בית הכנסת. בחברת הנשיא היה אדם גבה-קומה ובעל צורה נאה ומרשימה. הוא הוצג בשם סטיפן גוצ'ין וכפרופסור לתולדות אירופה באחת האניברסיטאות. פרופ' גוצ'ין נחשב כאחד ממעולי ההיסטוריונים, אולם בריל ברינד היה סבור, שבתולדות ישראל לא היה יודע ומבחין אם תרח הוא בנו של אברהם או בנה של סרח נכדת יעקב. הוא גם נזכר במספר חרוזים של בריל ברינד משיר שהקריא פעם במסיבת רעיו המורים העברים. שם הפזמון היה „ע, פה, יפה!“:

«תהיה בקי בתנ"ך ואפילו בש"ס
 כל זה «ע» ואולי גם «פה»
 עם הארץ, אך בעל דיפלומה
 והכול, הכול — יפה».

הנשיא שהטיב להכיר את רבאי ריין הבחין בלאותו ואמר:
 — הרבאי שלנו נראה עייף מאוד. לאמיתו של דבר, הוא מקדיש ומקריב
 את כל כוחותיו לטובת הציבור ואנחנו כולנו מעריכים זאת ומודים לו.
 — ואני מעריך את היחס הזה של הקהל וביחוד את יחסו האדיב והמלבב
 של הנשיא. אגב, אם הפרופיסור יואיל להצטרף לקהילתנו ואם גם יזכנו בביקוריו,
 תהיה ההזדמנות הנעימה להרבות עמו שיחה.
 לאזניו של רבאי ריין נסתלסל קול זקן אך עליו, שזימר בנוסח הימים
 הנוראים:

«כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו, כן תעביר...»
 היה זה מיסטר רובין. רובין זה, יותר משהתפאר בהונו העצום — התהדר
 בדיעותיו העצומות ב«אותיות הקטנות». למראהו קרא רבאי ריין בעליצות:
 — אָ גוט שבת, ר' משה! זה כבר ירחים ושנים שלא ראינוך. חומד
 תהילה הנך, ר' משה, שואף כבוד ותהלה!
 — זאת מנין לך, רבאי ריין, אדרבא, פתח פיך ויאירו דבריך!
 — נדמה, כי הכתוב «אשרי יושבי ביתך — עוד יהללוך» אתה סיגלתו
 וקיימתו.

שניהם פרצו בצחוק. מספרים עליו על רובין זה כי כשרון־סופרים לו
 רבים וזירוהו לכתוב, אך הוא סירב לכל ההפצרות תוך כדי תשובה לעגנית:
 — טוב כי שמי יתנוסס רק על תריסר שלטים מעל בתי מסחר גדולים
 מאשר על אלף מאמרים וסיפורים, ביחוד כשהם כתובים באותיות מרובעות...
 חלל בית הכנסת הורעם פתאום ב«שבת שלום» אדיר. הסתכל רבאי
 ריין ב«רועמים» ואורו עיניו. היה זה קהל של נערים ונערות בני עשר ומעלה
 וביניהם גם בנו בן השבע ובתו בת התשע.
 עכשיו הוא חש בעליל כי מעין «גשמה יתירה» גירעפת והולכת לתוך
 הרמ"ח והשס"ה שלו. הוא אמר לעצמו:

— זרע קודש, הנה הינו! הנה הינם ה«משה'לאַךְ והשלמה'לאַךְ» שלנו.
 ילדי ישראל אלה, אין גבורתם פחותה ואין תפארתם גרועה, מאלה שקדמו
 להם. אל נרמה את עצמנו, אם קשה היה ללמוד בתוך חיי צער וחיי עוני,
 יקשה, כמו כן, ללמוד כשהינך מוקף חתחתי פיתויים וגירויים מכל המינים,
 עת מכל עבריך רק שובע ומותרות.

הוא פנה לקהל הצעיר וקרא בכל לבו:
 — שבת־שלום, לכולכם, ילדי־חמד שלי, שבת־שלום, שבת־שלום לכולכם!
 באותו רגע נתבלבלה בלבו משאלה — תפלה שזרועותיו תתארכנה ויוכל
 לחבק וללחוץ אליו באהבה רבה את כולם בצוותא חדא ואת כל אחד ואחד לחוד.
 פתאום הרגיש במגע־יד קל. זאת היתה ה«עזר כנגדו» שלחשה לתוך אזנו:
 (סוף בעמ' 226)

הדוקטור וויניק כגיבור מודרני

(עיון בסיפור „תלוש“ ל. ד. ברקוביץ)

מאת ד"ר אברהם הולץ

הרופא כידוע חולי

עיון בגיבור הסיפור „תלוש“ ידגים באיזו מידה יפות ההנחות היסודיות של הביקורת החדשה לגבי הסיפור הקצר ויצג לפנינו את הגיבור היהודי המודרני בכל „הדר“ קומתו הגדועה.

אם נעיין מקרוב בדימויים ובהשאלות המופיעים בסיפור ניווכח לדעת שעם ראשית היצירה חוזר הגיבור ללא-גבורה, הדוקטור וויניק, לעירתו „כמנצח“ אחר סיימו את האוניברסיטה כרופא והינהו עמוס תקוות לעתיד ומדושן באידיאלים לתיקון העולם. באמצע הסיפור נהפך דיוקנו ודומה הוא לנס מן המערכה. וידיו רפות וכמו היהודים האחרים בעיירה חדל-אונים הוא להיאבק, ועם סיום הסיפור נראה הוא „כתינוק בוכה“. דרך המעברים והדימויים האלה, ממנצח לנס מן המערכה עד לתינוק בוכה עובר הדוקטור וויניק ומציג בשלבים אלה את צעדי הגיבור המודרני שאינו עושה מעשה גבורה אלא יורד מדחי אל דחי. לכאורה הדוקטור וויניק הנהו אדם יציב, בריא, מוצק ותקיף. אך, לאמיתו של דבר, שני יחסים מתרוצצים בקרבו. מחד נראה הוא כשייך למעמד העליון, כשולט על המנוצחים, הזרים לו, ויחסו אליהם יחס מגבוה. ומאידך, מתנכרים „דרי מטה“ אליו, זר הוא להם, כי לעולם אין נצחונו שלם כי אין לכבוש את המנוצח ואין לבוא אתו במגע! הוא נהיה לזר, והם, המנוצחים כביכול, מעורים ומרששים בקרקעם. יוצא, איפוא, שהוא הוא המנוצח על ידם. לאור הכפילות הזאת אין תימה, איפוא, שבמרוצת השנים נראה דוקטור וויניק זה „כשתיל זר מאדמת טרשים, שבתעלולי הגורל נעקר ממקומו ונסתפח בנחלת אחרים, באדמתם הדשנה והרעננה“. זה גורלו של כל מנצח, המתיחות בנפשו של כל מנצח מפורשת על ידי המחבר הנאמן והבקי במלאכתו האמנותית לא על ידי פרטים, כי אם על ידי דימויים קצרים המרחיבים את המשמעויות האימננטיות שבתיאור בכללו. ממנצח לשתיל זר — מורגשת הירידה והשקיעה מובלטת. בדימויים אלה מניח הסופר את הפרובלמטיקה הראדיקלית שבסיפור ושבדורנו. מבקש האדם המודרני להתערות באדמת מולדתו אולם רגש הזרות אופפו ומונע הצלחה ממנו, עד שכל עולמו מתנכר לו ומיטשטש לנגד עיניו ואין עמו שלום.

דימוי מאלף ומתמיה אחר הוא זה: „למראית עין הוא אחד מהם כשותף גמור בחייהם“ הנוחים של בני חוג העשירים החדשים, אך במהיצתם „ידוע חולי, שנוזמן לתוך חברה עליזה של אנשים בריאים ומדי פעם בפעם הוא פורש מהם בעצם הצהלה ומתייחד עם סודו ומקשיב לזעזועי מחלתו האוכלת אותו

מאמר זה הינו תמצית וסיכום של עיון מפורט בגיבוריו הספרותיים של י. ד. ברקוביץ המנוח שיופיע בקרוב בשם „תלוש“ עיונים בגיבור המודרני“.

במסותרים". האירוניה מתגברת ומתפרשת כמאליה. דוקטור וויניק, הרופא, אינו אלא, בסופו של מעשה, ידוע חולי ואינו יכול לרפא את שברו האוכל אותו במיסותרים.

העולם המודרני הפוך ועכור. הרופא היה לידוע חולי. לא לחולה פשוט שארוכתו קלה וטיפולו ידוע ומוכן. רופא זה בעולמו המבוהל ידוע חולי שאת מחלתו אין לשרש, ואת מצבו אין להיטיב. ככל שיפרוש ויתבודד, יתרחק וינודד מהחברה הנראית בעיניו עליזה כן יחוש את כאביו יותר ויכירם בעוצמה יתירה. בהימצאו בחברה ההיא מר לו, ובפורשו ממנה רע לו שבעתיים.

המספר ברקוביץ מחזק את הפסימיות ומרומם אותה שוב על ידי דימויים, הפעם שאובים מן התנ"ך. "כל מיני הרהורים רעים מטרידים, הזוחלים ועולים מתוך גבכי נפשו, כמו זבובים קצוצי כנפיים. ואולם לאחר המבוכה הראשונה חזר ונאחז בו (ברעיון הפיגולים שוודאי ימות אחיו שלמה), כדג הנאחז במצודה רעה ומפרכס בה לאין מוצא". בקהלת כתוב (ט: יב): "כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחוזות בפח" ... במקום הצפרים של בעל קהלת הוסיף ברקוביץ זבובים קצוצי כנפים. רעיונות אפלים והרהורים זועפים נדמים לזבובים, ואין לאדם בריחה ממחשבותיו הגנות. היחיד, הבודד, עומד מול המוות ורעיון המוות, כזבוב קצוץ כנפיים, כדג במצודה רעה, וכצפור האחזה בפח. וכולם, אפעלפי שנראים הם כחיים, ידוע לכול שרגעיהם קצובים ולא יאריכו ימים — קצוצי כנפיים שוב לא ירהיבו עוף. המאמץ יכלה בתוחלת-שווא.

בתמונה אחרת נראה וויניק כלאה למצוא פתח בחשיכה, נקודת-מוצא כל שהיא, "למלט את נפשו מן המחשבות המציקות האופפות אותו עד למחנק". לבסוף נכנע הוא בפני צרותיו כי למוד הוא לדעת שאין להתחמק מן ההכרחי. המצב החיוני והקיומי של האדם הוא ללא-בריחה, נותרת לו לאדם דרך אחת בלבד והוא — לבוא במגע בלתי נמנע עם טרדותיו ויגונותיו ולקבל את יסוריו עליו באהבה, ואם לא באהבה לפחות בכניעה מוחלטת.

המבוגר-התינוק

לרוב ירמוז סופרינו וסופרי האומות בתיאוריהם של התינוקות והדמיון שהם מדמים זקנים לתינוקות שיש תקווה לאחרית הימים. התינוק מייצג ביצירות אלה אותות לעתיד. הם חוטרי העתיד שייבנה מגזעי עולם העיצבון והדיכאון — מעולם היסורין הדין. התינוק הוא אדריכלו של העולם הבא אחר שיחלפו ימי חושך אלה: בימיו יאור האור הגנוז. בסיפורי ברקוביץ אין שמץ מאותן מסורות ספרותיות ומאותו אור בראשית-אחרית. התינוק בכל סיפוריו נתפש במצבי יאוש, ברגעי בכי, בשעות התעלפות ועייפות. תינוק זה אינו יכול לסמל את העתיד כי אין בו מן התוחלת. להיפך, הינו משקף בכל עצמתו את היאוש המוחלט, את הבכי הנצחי העולה מדור לדור — כי נושאים תינוקות אלה באיבם את גרעיני המוות שעתידי להכריעם כפי שהכריע אחרים לפניהם. בסיפור זה אנו רואים את דוקטור וויניק בשעה שהוא מגרד את שער ראשו

„בחזקה, כתינוק שתקף עליו יאוש, מגרד ונאנח בקול: אה, אלי, אלי! ודאי וודאי שאין אלהיו עונה לו בענותו, כי אין לו אלוה. הוא עזבו והאלהים שבק את עולמו ומפקרים בני האדם ליאוש, לגורל, למוות. עצם הצירוף של תינוק ויאוש הריוהו במידת מה פרדוקסלי ואולי משום כך אמנותי הוא ויש בו מחריפות הצירוף במויגת ההפכים הנראים כסותרים את עצמם. אין התינוק בר־דעת להסביר לעצמו את מצבו המייאש. יאוש הוא בעצם מרגשותיו של פיקח ובר־שכל ההוגה, מהרהר ומסיק, של מתבונן ומבין. נסיונותיו התינוקיים ואכזבותיו הכרוכות בהם נראים למבוגר כרגשי יאוש. התינוק עצמו אינו מתייאש כי אין ביכולתו להתייאש — מושג היאוש זר לו. אך המבוגר שדומה לתינוק הוא הטועם טעם יאוש של ממש — כי הינו בעל דעת והכרה מפותחת לחוש את רגשו המר והממרר של יאוש מדעת.

לאחר שדומה וויניק לתינוק אינו עושה מעשה תינוק. טרם הביא היאוש לידי מעשה, לידי תגובה אישית מכרעת. היאוש הוצפן בלבו ונסתגר במשכית לבו ורק לאחר שנתנסה יותר במהלכי החיים המדכאים והמשפילים אותו עושה הוא מעשה תינוק ובוכה כתינוק. בכיו התינוקי מחזירו לחיק משפחתו, לקן הילדות שלו, כשהיה שלם ותמים עם בני ביתו הדלים והנדכאים — עם שורשי חייו הנאמנים, או נפתחים לפניו, עם סיום הסיפור, שערי חיים חדשים. בכל זאת לא באו השאלות לשלימות תשובתן המכרעת, והקרעים הפסיכיים לא נתאחו ולא נעלמו בחייו החדשים — תלוש יהיה בחיים, שוב יהיה תלוי בין שתי הרשויות, בין האהבה למוות, בין ארוס לבין תאנאטוס.

הגיבור המודרני דומה לגיבור היווני הטראגי שנשא בקרבו את הגרעינים הפאטאליים שגרמו בסופו של דבר לשקיעתו ולנפילתו. הגיבור המודרני, אף הוא מכיר שאינו אלא שעשוע ביד הגורל ואין לו להתמודד עם הכוחות הנפשיים הנעלמים מעיניו. הטרנדיה המודרנית היא פסיכולוגית ומסובכת, אבל עוד ניכרים בה היסודות המקוריים של הדרמה היוונית העתיקה.

עולם מפולג

ברקוביץ עיצב בגיבורו דוקטור וויניק, את הדמות המודרנית. בעוצמת ספיקותיה ובעומק מאווייה המכאיבים והמסכלים. אישיותו של דוקטור וויניק מנופצת, ועולמו מפולג ומשוסע והמלים „כאילו“ „וכנראה“ מלוות אותו תמיד. חייו הנראים לעין־רואיו הם חיים של „כאילו“ ושל „כנראה“ כי לאמיתו של דבר הוא שקוע בעולם אחר ושט בעולמו זה בלב נשבר.

מאוויי שנושא את הרופא הצעיר שפעם תססו וזיעזעו את רוחו „עכשיו שהגיעה שעתם להתגלות בעולם גרתעו לאחוריהם מפני מבטן הקר, היהיר והמבטל של הבריות היפות, מבט מגבוה של בני טובים“...

משפחת ברגר, הבת והאב, מייצגת את חברת „המעמד העליון“ כביכול. שניהם מדגימים יפה את הסתירה שבין התוך לבין הקליפה. האב מוכן לקבל את וויניק כחתן לביתו ומדבר אתו חלקקות אבל לבו סותר את דברי פיו — הוא אינו גמנע מלהעלות את עברו הדל של הדוקטור ולהזכירו אותם דברים

שרצה וויניק לשכות. מצד אחד נראה ברגר כאזרח מן המנין של העולם השני אליו שואף וויניק, אבל אחר הרהורים עלה ברגר בדמיונו כ"אדם גם ומטומטם השמח בעולמו הנבזה", ועל כך ירק וויניק עליו ועל עולמו וכאילו במעשה גועז זה "רפתה מצוקת לבו ונרגעה קמעה".

אהבה ומוות

גם המוות כתופעה אנושית מחולק לשניים: המוות "החיצוני" והמוות "הפנימי". כתלמיד בבית הספר לרפואה בא וויניק במגע עם הרבה גופות, אבל לא השיג את המוות, לא הפנים את המוות. המוות נשאר לו מושג חיצוני — מונח בלבד. לא הבין את המוות כחלק בלתי-נפרד מן החיים עד שלא נפטר אחיו. ברגעים הראשונים ראה גם בו רק גוויה ביולוגית כאחת הגוויות בבית הספר שאותן ניתח ומהן למד לימוד אובייקטיבי. המוות הגונע לחיי אדם הוא המוות הנקוב למעמקי לבו ודעתו של החי המשתדל והמתבלט לתופשו. את המוות הריאלי אין החי מסוגל להשיג כל עוד נשמתו אתו — המוות תופעה מיוחדת במינה: המתנסה בו אינו מבינו כי חדל להבין והמנסה לתופשו ישיגנו רק בחיצוניותו בלבד, כי הוא גופו לא ידעהו. המוות המכריע בתולדות האדם החי הוא המוות הסובייקטיבי — המוות שמפנים (מ' פתוחה) האדם החי לתוך נפשו ולאחר מיפגש ישיר עם המוות האובייקטיבי. רק במידה שוויניק הפנים את מות אחיו השפיע הוא על חייו — וההשפעה היתה עמוקה ושימשה, לדעתי, מפנה מכריע ומוחלט.

בחיינו המנופצים של הגיבור המודרני אין מקום לאהבה הדורשת מהנאהבים התמסרות הדדית והתאחדות בלעדית. הגיבור המודרני טרוד בבעיותיו ובהתלבטיותיו הפרטיות ואינו מוצא טעם ואפשרות לשתף שני בהתמודדותיו ובקרבותיו הנפשיים הפרטיים שלו. ההתעסקות הנארקיסטית, שאינה מצטמצמת בתחומיה ואינה יכולה להזדהות עם החברה ועם תופעות העולם החיצוניות, לא תתן לזר או לזרה לסבך את עולמה האקסקלוסיבי. האהבה במשמעותה הרומנטית, האשה האצילה המורה את הדרך לגבר בנפתוליו ובססיותיו עלי אדמות, ודאי שאינה יכולה למלא בעולם המודרני את תפקידה המיועד לה לפי מסורת זאת. האכזבה, שהיא אינטגרלית למסורת הרומנטית, אמנם מתגלית בספרות החדשה. גם האהבה המודרנית, כאהבה הרומאנטית המסורתית, אינה מתגשמת ואינה מסתיימת בתוצאות ברורות וטבעיות. אהבה זאת מגבירה את האכזבה הכללית של הגיבור בספקה את הטעם המר שלאחר תוחלות צפויות בחינת חלומות-פזו וגענועים עזים הכלים בשווא וריק. אין בידי האהבה לעורר בגיבור אלא תשוקות אבנורמליות ותקוות סרק. נפשו יוצאת למגע ישיר וטוטאלי עם האהובה, לדעתה בכל ישותו ובכל מאודו אבל כל מה שנשאר אחר האפיוודות הטרגיות אינו אלא האפר שלאחר הקרבת גופו ורוחו על מזבח האהבה המאכזבת והקרה. כאמור, אין מקום לאהבה המכירה בקיומו של היחיד, של הזולת, והדורשת התאחדות בלתי אמצעית עם השני. בספרות המודרנית נחטפה האהבה מן האדם ואין לו אלא הארוס, התאוה בלבד.

היאבקתו של דוקטור וויניק, ככל גיבור-ללא-גבורה מודרני, עם שני הכוחות העצומים והנוראים האלה — עם ארוס ועם תאנאטוס — והכנעתו בפני המוות כיסוד המנצח בקרב, מבליטות את תלישותו והתבטלותו בפני הכוח השלילי. בהיגמלו מן הארוס נאבק האדם עם המוות המבטל והמחדיל את מעשיו. כל היסודות האמהיים נדכאים ונעלמים בעולם מיותם מאם.

בין שתי רשויות

בסיפור פסימיסטי זה אין זכר לאמהות: אין וויניק נזכר באמו ואפילו פעם אחת, ואין לברגרים אם. הנשים המצויירות אינן נמסרות כנשים מרחמות, מקרבות או בעלות חן-גשים. למשל, פגישתו הראשונה של דוקטור וויניק הצעיר עם אשה מבוגרת היתה עם הגבירה-האדונית. נשלח וויניק בצעירותו מאת גביר אחד לביתו לראות אם הוכן המיחס. «ובשכר הליכה ציהו לבקש תפוח מאת הגבירה. התפוח היה קטן, אדום ומבריק, ריח מיוחד, כאילו מעולם אחר, נשתמר בו מארון המזונות של הגבירה, ונפשו סולדת בו עד היום לזכר טעמו המתוק, הזר. הופך הוא גם באותו תפוח, וצר לו מאד: למה קיבלו או מידי הגבירה? דומה, אילמלא עשה כן, היתה עמידתו עכשיו לפני הגבירה עמידה אחרת, ישרה יותר, זקופה...» דוק: טעם התפוח היה מתוק זור. בכך בקצרה מסתכמים יחסיו של הגיבור המודרני לעלמות במשך כל ימי חייו. הן, מתוקות, קוסמות ומושכות אבל זרות, רחוקות, ומפליאות. אין הגיבור יכול להתקרב אליהן, כי מקצועו, עמדתו בחברה, כספו ודאגותיו, או המוות עצמו מעכבים כל קירבה אליהן. הבחילה הזאת מופיעה פעמים אחדות בסיפור זה ובצורות שונות בסיפורי ברקוביץ אחרים. כל-אימת שמתירא וויניק שהן תמשולנה בו מתנכר הוא אליהן, כי אינו מוכשר לוותר מגברותו כדי להתקרב אליהן. אינו מזומן עוד פעם ליהפך לסביל. כוח הגבר שבו אינו מרשה לו להיכנע. מתעוררים בו כל מיני חששות וספיקות המונעים ממנו אהבה. על כן רושם המחבר «לא ינח לבו בחברת בנות רודפות אותו». חושד הוא בהן שאינן אהבות אותו כי אם את שמו, את מקצועו או את כספו. אם ישא וויניק אשה לא ישאנה «אלא יקנה, כשם שקונים דבר מן השוק במחיר מלא».

העלמה האחת והיחידה, חוץ מבת דודתו, המשחקת תפקיד בסיפור היא העלמה ברגר. אין הקורא לומד את שמה הפרטי כי, לאמתו של דבר, הריהי סמל לבחורות בנות המעמד הבינוני המדברות על תיקון העולם ואינן עושות למענו כמלוא-נימה. בזאת מייצגת היא את הדמות הנגדית, הבבואה הנקבית של וויניק בצעירותו. היא מייחלת לימים טובים מאלה כפי שייחל הוא להטבת העם ולהתקדמותו על ידי חינוך והשכלה כללית. הוא כבר החליף את מטבעו ונטש את תקוותיו שפעם פעמו בקרבו. אבל היא הצעירה ממנו בשנים עוד ממשיכה לדבר עליהן ולבטוח בהן. הגלגל חוזר חלילה, ומן הכתוב יוצא שתעזוב גם היא אותן בקרוב. מפטפטת היא על האינטנסיביות הדרושה לתיקון העולם ועל גורלם של האיכרים, אבל לידי מעשה של ממש אינה מגיעה. והוא, שוב אין לו אתה שפה משותפת ואינו משיב לה מאומה.

המתניחות המקפחת וההולמת של שני הכוחות — המוות והארוס — מתגלה בבהירות כשטייל וויניק עם העלמה ברגר. היא סיפרה לו על האופרה («דימון») ועל צפיותיה לעתיד אבל הוא שומע ואינו שומע כי תוקפים אותו הרהורי מוות. רעיון המוות אינו סר ממנו מאז חדר לעומקי נשמתו גם ברגע שהארוס עומד ללכודו. המוות מסלק את האהבה וכובשה. גם לאחר שעזב וויניק את העלמה ברגר והתייחד עם מבוכתו, התהפך על משכבו ומחשבותיו הבהילוהו והטרידוהו.

עם סיום הסיפור, לאחר מותו של אחיו ולאחר שניגלה המוות לעיניו במשמעותו הסובייקטיבית, במלוא עוצמו, נפגש הוא עוד פעם עם העלמה ברגר. הפעם בשעת הלווית אחיו הנפטר. העלמה מסתכלת בו ממרפסתה «בעינים טובות, קרובות, מלאות עזב ורחמים». היא עולה ברגע זה למדרגה העליונה ומשיגה את תפקידה כבחורה צעירה, כאשה. בפעם הראשונה נזכרת המלה «רחמים» עכשיו בסיפור. בעיניה השתתפה בצערו ובצער העולם ולא בדיבורים פטפטניים על תיקון העולם ועל אינטנסיביות, כי אם בעינים מול המוות, בשקט, ובעינים טובות מקיימת היא סוף סוף את המידה הנקבית. היא מאצילה את הרחמים הדרושים בעולם שכולו גבר ושטן. ואז «ניצנץ לו לוויניק סנטרה העדין של העלמה הנאה על כל חינה הרב», רק אז רואה הוא את יופיה החיצוני לאחר היופי הפנימי «ולבבו נפעם מאד, כאילו נגלה לפניו מפלט להרגיע את נפשו אחרי הסיוט הקשה, שעבר עליו זה עתה». יעודה של העלמה להרגיע את נפש הגבר, להיות לו מפלט מן הסיוט ומן ההתמודדות הנצחית עם הכוחות הטמירים, עם מוות האיום והנורא.

האפשרות שתהיה היא למוצא מתקפחת. «לאחר שהתעלמה מעיניו, השפיל הדוקטור את ראשו ונגרר אחר המיטה מתוך מחשבת יגון, כי לעולם יהיה תלוי ועומד בין שתי רשויות אלו, מבלי דעת לאיזו מהן הוא שייך יותר, באיזו מהן יבקש את דרכו הנסתרה בחיים». שתי הרשויות הן החברה של בית אביו והחברה של משפחת ברגר הזרה לו והמבחילה. אבל לאור ההקשר המידי ולאור העובדות שהובאו עד כאן אולי יש לומר ששתי רשויות אחרות במשמע: רשות הארוס ורשות המוות. הגיבור המודרני, כוויניק של ברקוביץ, יהיה גיבור ללא הכרעה וללא החלטה; הקרב המתחולל בו לא יפתר. לפי ברקוביץ, יוצא, שבינ ארוס ותאנאטוס תלוי האדם ללא תשובה.

„א גוט שבת“ / סוף מעמ' 220

— הקהל שבאולם האורחים מחכה לך!

הוא פנה אל קהל הנערים והנערות באמרו: „בואו, מלאכי השבת שלי,

בואו, בלך!“

והנה כי כך, בליווית אשתו העדינה והנאמנה, מוקף עדת „מלאכי

השבת“ שלו, זהור שכינת השבת וקדושתה, הוא נכנס לאולם האורחים. הוא

חש דקירה קלה בלבו, אך גברה עליה עליצותו וקרא לקהל המצפה: „א גוט

שבת, שבת שלום לכולכם!“

מחודש לחודש

באין שלום

שהגענו להישגים במניעת התפתחותה של פעילות זו מתוך השטחים המוחזקים על ידינו, אם כי לא ניתן לומר שחיסלנו פעילות זו. באופן כללי אני מטיל ספק באפשרות לחסל חיסול טוטאלי את הפעילות החבלנית כל עוד ניתנת לפעילות זו התמיכה המלאה של ארצות ערב. הבעייה המרכזית שלנו לעתיד היא איפוא: כיצד להגיע לצמצום היקפן של פעולות החבלה ולהגבלת תוצאותיהן. עכ"ל.

התפתחות המאורעות בתחום זה בחודשים האחרונים הצדיקה הצדקה מלאה את דרך ראייתו של מי שהיה הרמטכ"ל של צה"ל ומצביאו במלחמת ששת הימים. בעיית החבלנות היא הבעייה המרכזית בבעיות הבטחון של ישראל כעת ובעתיד הקרוב. כן נכונה היא קביעתו שאין אפשרות לחסל לחלוטין את הפעילות החבלנית של ארגוני הטרור בתנאים הקיימים. יתרונם הגדול של הגבולות החדשים לגבי הגנה צבאית במלחמה סדירה — אינו עניין לכאן.

המסע בן 12 השעות

חציית הירדן על ידי 15.000 איש מאנשי צה"ל והפעולה המתואמת במשך 12 שעות של רכב-השריון, חיל-האוויר והתותחנים נגד בסיסי החבלה הערביים גרמו לקטילת 150 חבלנים ערביים וללכידת 80 חבלנים נוספים (ב-21 במארס). חיילי צה"ל חזרו לבסיסיהם לאחר ביצוע המשימה שהוטלה עליהם. הפעולה מעבר לירדן היתה צעד נמרץ שנקטה ממשלת ישראל אחרי עשרות מעשי חבלה ובפרט אחרי הצפנת המוקש ליד באר-אורה, שפגע באוטובוס מטיילי הגימנסיה "הרצל" והגרם למותם של רופא וקצין צה"ל ולפציעתם של רבים מהמטיילים. הפעולה יותר מהייתה פעולת תגמול — היתה פעולת מנע ועלתה לצה"ל ב-עשרים ושלושה הרוגים ובשבעים פצועים. למחרת היום הובאה תלונה

הסיכויים לעשיית שלום בין ישראל לערב, שהיו קלושים כבר בחדשים הראשונים שלאחר מלחמת ששת הימים, התחילו מתמעטים והולכים בחדשים האחרונים, למרות רצונה הכן של ישראל לשבת לשולחן הדיונים, או אף להקדים ולפתור את בעיית הפליטים הערבים בצורה המתקבלת על הדעת. בעוד נאצר נשען על הברית עם מוסקבה ומקווה לחידוש "החזית הערבית המאוחדת", עם או בלי סוריה, נשאר המלך חוסיין כמעט ללא משען ומשענה בעם הירדני, באופן שמפקדי ארגוני הטרור הערבים, "אל פתאח" ו"ארגון השיחורור הפלשתינאי", עושים בממלכתו כבתוך שלהם והופכים את עבר הירדן המזרחי לרשת של בסיסי חבלנים, המכוונים נגד ישראל ומצור-יידים בשפע של נשק, מוקשים וחמרי נפץ שמטרתם היא להפוך את החיים בישראל לגיהנום.

אמנם, הצבא והמטרה של ישראל ידעו עד כה לסכל רוב מזימות וקשרים של מרכזי החבלה ועצרו כאלף חבלנים בתקופה של שמונת החדשים האחרונים. אבל עובדה היא, כי מעולם לא היו מרוכזים מעבר לגבול המזרחי הישראלי חבלנים וצידוד במספרים ובכמויות כה גדולים (יותר מאלפיים חבלנים נמצאים כעת בעבר הירדן המזרחי בלבד). תוך הסתייעות בפועל בצבא העיראקי החזנה שם, ובחיפוי אש קלה וגם ארטילרית מצד יחידות הלגיון הערבי. "המלך הקטן" איבד את שארית השפעתו ולא חוסל עד כה רק משום שיריביו סבורים "שאינן הוא מזיק ביותר ואולי הוא גם מועיל קצת כשותף נכנע לנאצר וכדמות מקובלת על המערב".

כשנשאל רב-אלוף יצחק רבין, בראשית יאנואר, לפני צאתו לכהן כשגריר ישראל בארצות הברית, בעניין הפעילות החבלנית הערבית, השיב למראייניו: "הפעילות החבלנית היא מסוג הפעולות שקשה למצוא להן פתרון יסודי ומלא באמצעים צבאיים בלבד. הייתי אומר

שכנים, ואילו הקיצוניים רואים כמנהיגים את רוחי אל האטיב, מי שהיה ראש עיריית ירושלים המזרחית וגורש מישראל בעוון פעולתו החתרנית. הלה טען זה לא כבר בבירות כי פעולות הטרור בשטחים המוחזקים הן "יעילות ומתפשטות בהדרגה". הוא אף דיבר על אפשרות של "התקוממות עממית" באזורים אלה. ודאי שמבחינה צבאית — כוחו של צה"ל עמו למנוע התקוממות כזאת, אך בלוחמת הגרילה כשלעצמה אין לזלזל כל עיקר ואין למצוא אמצעי יעיל לחיסולה הגמור, כנ"ל. שר הבטחון ההולך ומחלים מתאונתו הקשה אמר אחרי הפעולה בעבר לירדן, כי "יהיה צורך לנקוט שוב ושוב צעדים נגד לוחמת הגרילה כדי לשמור על פירותיה של מלחמת ששת הימים". ראייה מפור- כחת זו של שלטונות הצבא אינה מבטיח-הה שקט בגבולות ומעבר להם, אבל היא מבטיחה את העיקר: שמירה על קיום המדינה ועל חיי אזרחיה.

החלטת מועצת הבטחון

על כן אין מה להתפעל מהחלטת מועצת הבטחון מ-24 במרס. כשם שהחלטת מועצת הבטחון מיום 22 בנובמבר לא הבטיחה את השקט בקוי הפסקת האש ולא הביאה את השלום כך לא הביאה החלטה זו את הבטחון למזרח התיכון. אמנם, ארה"ב, בריטניה ומדי-נות אמריקה הלאטינית, עם בראזיל בראשן, מנעו קבלת החלטה חד-צדדית פרו-ערבית מובדקת, כפי שהוגשה תחיל-לה על ידי מדינות הגוש האפרו-אסייתי באמצעות הודו, פאקיסטן וסנגאל. ההח-לטה שנתקבלה על ידי המועצה פה-אחד כללה לא רק גינוי ישראל אלא גם "גינוי תקריות של אלימות", כלומר: מעשי החבלה והרצח של כנופיות הטרוריסטים הערבים, שהפעולה הי-ששראלית באה כתשובה הכרחית להם. אבל האחריות של ירדן, סוריה, עיראק ואף מצרים למעשים שפלים אלה לא הובלטה ככל, כשם שלא הובלטה הי-עובדה שאותו מלך אביזן לא היה אלא משקר שעה שניסה ב-15 בפברואר להעמיד פנים, כי הוא מונע, או ימנע, את התבססות החבלנים בארצו. לא זו בלבד שלא עשה כן אלא שחייליו סייעו ומסייעים בפועל לחבלנים, זכעת לא יתבושש לומר, כי אין בדעתו "לשמור על גבולות ישראל". כאן שורש הרע וקאן הסכנה, שמעשי הרצח והחבלה יימשכו כל עוד שולחיהם מתמידים

למועצת הבטחון גם מצד ישראל וגם מצד ממלכת ירדן. חומרת המצב בממ-לכת הירדן הובהרה מדברי הבטאון המרכזי הירדני "אדסטור", שהגיב יום לפני הפעולה על אזהרות ראש ממשלת ישראל ושר הבטחון באמרו, כי "אין לירדן הזכות או היכולת למנוע בעד הפלשתינאים מלפעול למען שחרור מולדתם". בצורה דומה התבטא המלך חוסיין במסיבת עיתונאים יום לאחר הפעולה. הוא ידע כי האיום הישראלי יש בו ממש — אך קצרה ידו לעשות דבר, ואין זה חשוב מה קודם למה: אי-יכולתו לפעול לא-ירצונו, או להפך. חילופי האש שנתחדשו ונמשכו בגבולות הירדן מיד לאחר מכן, תוך כדי 3 ימי דינויה של מועצת הבטחון, העידו על מידת האנדרלמוסיה השוררת מעבר לגבול הירדני ועל השותפות הניפשעת של הסורים, העיראקים והמצרים עם הטרוריסטים הפלשתינאים שגמרו אומר לנסות את שיטות ה"וייטקונג" על אדמת ארץ הקודש.

עם כל ההבדלים לרעת הערבים בהיקש שבין ויטנאם וישראל, שעמד עליהם בניתוח יסודי שר הבטחון הישראלי משה דיין לפני חדשים אחדים, אין אנו פטורים מלראות האפ-שרות, ששליטי ערב, עם נאצר בראשם, יהססו לצאת בעתיד הקרוב למערכה גלויה, שבה תהא ידם על התחתונה, ויעדיפו לסייע למפקדות החבלנים, שאבידותיהם כבידות מבחינת האחוזים, אך לא מבחינת המספרים המוחלטים או מבחינת המאמץ הכולל הכרוך בל-חמת הגרילה, מכיוון שהסדר והשלטון נתערערו בממלכת חוסיין מיסודם — אכן זו אלא "אדמת הפקר" הנוחה ביותר כמרכז-היערכות לחוליות החבלנים ולגיתותיהם לתוך תחומי ישראל.

הצבא הישראלי נוהג כלפי אוכלוסית יהודה והשומרון מדיניות של הימנעות ככל האפשר מלהתערב בחייה הפנימיים, ומדיניות זו, שראש קובעיה הוא משה דיין, אף הבשילה פירות נאים. עם זאת, אין לצפות מאוכלוסיה זו, שבמשך עשרים שנה פירנסה בהסתה בלתי מרוסנת נגד ישראל — שתתלהב מן השלטון הישראלי, ושלא יהיו בתוכה משתפי פעולה עם החבלנים. עצם העובדה, שרוב האוכלוסיה הזאת אינו עושה כן היא בבחינת הישג נכבד ממדיניות הישראלית. אך רק מעטים מהערבים מדברים כראש עיריית חברון אל-ג'עברי על כינון שלום ויחסי

האדם לאורך גבולות ססס"ר וצ'יכוס" לובקיה.

אופייני הדבר, שאותה רוח ליבראלית ורוח של "אביב העמים" שהקיפה את פראג כבר גרמה להחלשת מה של הקו האנטי-ישראלי בפראג. סגן שר החוץ יאן פודלאק הכריז לאחרונה: "העמדה הפרו-ערבית הנוקשה של ממשלתנו יצרה משבר של אמון במדינה. חלק מועט של העם היה אנטישמי וחלק גדול היה נלהב מישראל והתנגד לער"בים. איננו בעד ניתוק יחסים נחפו ואם עשינו צעד זה — לא היינו היחידים שעשו כן. מעולם לא שללנו את זכותה של ישראל להתקיים. יוסף זמרקובסקי, שהוא עתה מועמד לשמש נשיא במקום גובוטני, זכה למחאות כפיים סוערות באסיפת עם כאשר קרא לאנטישמיות "בושה". מועמד שני הוא גנרל סוובודה, שיתרונו הוא, שהנהו מקובל על הרוסים. אולם אם בצ'יכוסלובקיה העניינים של "ההפיכה השקטה" הולכים למישרין משום שקם לעם מנהיג שהמונים נותנים בו אימוץ, דובצק, הרי בפולין העניינים יגעים מאוד. גם בפולין רבה התסיסה והנוער מביע בגלוי את התמרמרותו בהפגנות הסטודנטים נגד רוח העבדות והכניעה היתרה כלפי רוסיה. אבל מנהיג פולני חדש בעל שיעור קומה שיירש מקומו של גומולקה אינו נראה באופק. פסה התקווה כי גומולקה, השולט בוארשה משנת 1956, יהי להנהיג שינויים יסודיים בממשל. מאידך גיסא, אלה שמוכנים לרשת מקומו, כגון מייצ'יסלאב מוצ'אר, ראש קבוצת "הפרטיזאנים" וראש המשטרה החשאית, הוא ריאקציונר מושבע ואנטי-שמי מובהק. כשהחלו ההפגנות האנטי-רוסיות בקשר עם איסור הצגת "דז'אדי" למיצקביץ בוארשה ניסה גומולקה תחילה להפנות את זעם העם כלפי "הציונים". הגל של אנטישמיות גאה נוכח העובדה, שהשלטון תלה את הקולר באילו עשרות סטודנטים יהודים שהשתתפו בהפגנות האוניברסיטאיות ואף פיטר את הוריהם, פקידי השלטון בעוזן הבנים. גומולקה הכריז, כי "אלה מ'יהודי פולין הרואים את ישראל כמו' לדתם יקבלו דרכוני הגירה. הוא גם גינה את קבוצת "הקוסמופוליטים" היהודים ורק נתן "הכשר" לקבוצה יהודית שלישית: פולנים ממוצא יהודי. ניתן היה לחשוש שהמגודים, בין הקרויים "קוסמופוליטים" ובין הקרויים

במשימתם. נציג ישראל יוסף תקוע השיב בגאון לדברי הרבה, הצביעות וההתקלסות של י. מאליק הסוביטי במועצת הבטחון. אך היה זה מדכא לשמוע את נציג צרפת ועוד כמותו מטעמים ומסבירים "שאינן להשוות פעולה צבאית של מדינה לפעולות של טרוריסטים בודדים" בשעה שהכל יודעים את האמת על היקפה ואירגונה של תנועת הגרילה והטרור; יודעים את האמת ומתכוונים למרוד בה. פעולת ה-21 במאוס היתה הכרחית ומנעה הרבה אסונות אפשריים בישראל שתוכננו מעבר לנהר. אולם בו בזמן אין להתעלם מהלחץ הבינלאומי הכבד שכל פעולה צבאית כזאת כרוכה בה. לאור האנדרל-מוסיה הגמורה בירדן מתרבים השואלים בישראל אם לא מוטב היה לה לישראל שממלכת הירדן תיעלם בכלל כיחידה עצמאית כביכול ושטחה יחולק בין עיראק וסעודיה, שאינן מהוות כרגע איום ישיר לישראל. אגב, בין כך ובין כך חונים כעת על אדמת הירדן 10,000 חיילים עיראקים, שבמצב הקיים אינם אחראים למעשיהם ואין ממשלתם רואה חובה לעצמה לנהוג כלפי ישראל לפי החלטת ה-22 בנובמבר, כצד לוחם ממש.

תפיסה ותמורות במוצה אירופה
אחרי יציאתה של רומניה לרשות עצמה עד כדי הסתלקות מברית וארשה החלה, בראשית שנת 1967, תסיסה בין הסופרים והאינטלקטואלים בצ'יכוסלובקיה, שאחריה באה תסיסה בקרב הנוער והסטודנטים. הנהגתו החדשה של אלכסנדר דובצק הסלובאקי הנהגה איתנה היא, שהביאה סוף סוף לסילוקו של הסטאלינאי הותיק גובוטני מנשיאות המדינה. שוב נשמע ברמה קולם של המצדדים בזכות סוציאליזם דימוקראטי באמת, לפי המסורת הדימוקראטית של יאן מאסאריק המנוח, שמת שנה לפני הסכם מיינכן ולא ראה ברעת עמו. פרופ' אדוארד גולדשטיקר, מי שהיה שגריר פראג בישראל וכעת ראש אגודת הסופרים הצ'יכוסלובקיים, הכריז זה לא כבר: "המעבר מן הדיקטטורה המהפכנית לשיטה של ערבויות חוקיות לזכויות הדימוקראטיות לא הצליח עדיין בשום מקום. בעבר נכשלו כל המהפכות בשל בעייה זו. אנו עושים את הנסיון הראשון לשלוט בתהליך זה ולדעתי יש לנו סיכויים להצליח!" הוא אמר זאת למרות האזהרות מרוסיה ותמרוני הצבא

בפולין וכו'. אם כן, במידה שהמחשבה והרגשות על אי נכונות המדיניות הי סובייטית כלפי ישראל שימשו גורם מתסיס ומפרה בציבור האינטלגנציה — יש משום אמת בדברי גומולקה ש"הצינות" אשמה בצרותיו האחרונות. ואולם במידה שניסה להוציא את הרוח ממפרשיו של מוצ'אר על ידי ליבוי האש הזרה של האנטישמיות, גם אם טען, כטובל ושרץ בידו, שאינו אנטישמי — לא תימחה חרפתו זו בהיסטוריה של שרידי יהדות פולין המעונה ורבת היסורים. גם בדורות הבאים יצביעו על עובדות אלה דורשי רשומות: הנה למה הגיע הקומוניזם הפולני לפי הוראות רבותיו ממוסקבה. אכן, הגיעה השעה שרוח דימוקרטית אמיתית תטהר את האוירה במזרח אירופה ותפתח דף חדש בתולדות הי מהפכה שהקדיחה את תבשילה. המפלגה הקומוניסטית האיטלקית שלחה זה לא כבר את ברכתה לאלכסנדר דובצק ולחבריו בפראג, לרגל מאמצייהם לחולל תמורה במערכת החיים הפוליטיים בי צ'יכוסלובקיה. אין זאת, כי גם הקומור ניסטים במערב אירופה אינם כל כך מאושרים מתחית האנטישמיות הסטא-לינית והאוקראינית (ברוחו של הפרוי פיסור קיצ'קו) בעתונות הסובייטית במסווה המלחמה ב"צינות".

אנו חיים בזמנים רבי זעזועים ו- תמורות בעולם הישן וחדש כאחד. נקווה כי תמורות אלה תהיינה ברוח הקידמה האמיתית ולא ברוח הכובים התעמול- תיים של "הדיקטטורה של הפרולי- טאריין", שאף הפרולטאריין במזרח אירופה נאנק כל-כולו תחת עולה הכבד. נקווה, כי אחרי התסיסה בפראג ובוארשה לא יבוא דיכוי בטאנקים סובייטיים כבימי בודאפשט, בשנת 1956; נקווה, כי המעבר מן הדיקטא- טורה לשיטת הערבות לזכויות הדימו- קראטיות — כמאמר גולדשטיקר הנ"ל — יעלה יפה, לפרקנם ולרווחת נפשם של האנושות ושל עם ישראל.

יצחק עברי

"ציונים", לא יקבלו דרכוניהם בקלות שלא להרגיז את הערבים, וכי הדברים על רשות הגירה לא נאמרו אלא כדי לסבר את האוזן.

אגב, הקבוצה של מוצ'אר אינה הקבוצה האנטישמית היחידה בפולין. יש גם קבוצה קאתולית בשם "פאכס" (שלום) שחבריה הם פאשיסטים לשעבר ושונאי ישראל ותיקים. כל שארית הפליטה היהודית בפולין היא כיום בת שלושים אלף נפש או פחות מזה. אבל פני העניינים הם כאלה, שאם אמנם תינתן להם האפשרות להגר — לא יישאר אף יהודי אחד בפולין. הנה עד היכן הגיעו הדברים ב"פולין העדינה והקדומה", שמספר תושביה היהודים בשנת 1939 עלה על שלושה מיליונים. בימים האחרונים התחילו מגיעות ידיעות מפולין, שגומולקה בהשפעת ראש הממשלה ציראנקוביץ ריכך את הקו "האנטי-ציוני" שלו לאחר שהפגנות הסטודנטים פשטו בכל ערי פולין, והודה כי "היה זה מישגה" לתלות את הקולר אך ורק ביהודים וב"צינות". זהו סימן, ששלטונו המעורער נתאושש קצת ושוב אינו צריך להשתמש להגנתו בכל נשק פסול שהוא. אפילו כן, כמה עגומים הם הימים האלה לשרידי יהדות פולין וכמה עלובה עמידתו של העם הפולני בהנהגתם של רועי-מתעיו.

הצינות כגורם מתסיס

כשיצאה רומניה הקומוניסטית נגד העמדה האחידה של מוסקבה וגרורותיה בעניין מלחמת יוני התבטא דיפלומאט רומני: "אין אנו עושים זאת מאהבת ציון או מטעמי ידידות מיוחדת עם ישראל. אבל מדינת ישראל היא מדינתו של עם קטן ואם כך ינהג נאצר בו בעם קטן זה היום, באין מכלים דבר, מי יערוב לנו כי מחר לא ינהגו כך גם בעם הרומני?" העמדה האנטי-ישראלית והפרו-ערבית המובהקת של ארצות מזרח אירופה, לפי הצו של קוסיגין וברז'נייב, שימשה גורם מסעיר בחוגים רחבים של הציבור בציכוסלובקיה,

ישראל ואנושות לבן-אמוזג

מאת ד"ר פלטיאל בירנבוים

הפתרון של בעיית היחסים בין היהודים וזולתם?

הספר ישראל והאנושות משיב על שאלות אלה. אגב חיפושיו אחרי המסורת הקדומה המשותפת לאנושות כולה, מוצא המחבר את הפתרון ששאב ממקורות היהדות. הוא מתואר על-ידי מעריציו כחכם ובעל חזון, איש אמונה עמוקה, וכחן ופילמוסן חריף, שנתמזגו בו תבונה דקה, למדנות נפלאה, רגישות לא-מצויה עם סובלנות למופת. בספר זה, שהעסיק את המחבר שנים רבות, הוא ריכז וגיבש את מחשבתו הדתית ואת שיטתו הרחבה. בן-אמוזג חזר ושינן מתוך התלהבות, כי תפילות הנוצרים הושפעו ממחשבותיהם והרגשותיהם של משוררי תהלים, וברובן אינן אלא תרגום של מזמורי ישראל. הנביאים הקדומים והחכמים שבאו אחריהם היו למורי העמים!...

חמש שנים לפני מותו, בשנת 1895, פנה אליו הסופר הקאתולי אימה פאלייר וביקש שידריכנו בנתיבות היהדות. על-ידי לימוד השפה העברית נודע לו לפאלייר על החיים היהודיים בארץ ישראל ועל המאמצים שנעשו אז בכל מקום לחדש את נעוריה של לשון הקודש שנחשבה למתה. בספרו "המקדש הנעלם" כתב: "השפה העברית שהק-סימתני קסם מיוחד היא שקבעה את הכל. אנשים אחרים הכירו כמוני את הקסם נמנע-ההגדרה שבשפת ה-תנ"ך; כמוני כן גם הם הריחו את הבושם הטמיר הנוף מהפסוקים הנע-רצים האלה... מבעד להברות העבריות בנעמתן המצלצלת הגיע אלי דבר-מה מנשמת ישראל...". בניגוד לכל ה-מצופה, הירבה הרב בן-אמוזג לשדלו שיישאר בתחומי האמונה בה נולד, וכתב לו כי הנצרות מייצגת את הבחינות

בשנה שעברה הופיעו בירושלים בתרגום עברי שני ספרים יקרי-ערך מאת רבי אליהו בן-אמוזג, איש בעל שאר-רוח ותכונות נעלות, שכל חייו היו מוקדשים לתורה ולתעודה, ושימש רב ודרשן בליוורנו ומורה בבית-המדרש לרבנים באותה עיר איטלקית עד סוף המאה התשע-עשרה (1823-1900). שני הספרים, שתרגמו מצרפתית בידי ד"ר שמעון מרכוס, הם: ישראל והאנושות; (בשבילי המוסר *). בהשפעת אישיותו וספריו של הרב בן-אמוזג, שהשתדל תמיד להפיץ אור חדש על היחסים שבין היהדות והנצרות, החליט הסופר הצרפתי הקאתולי אימה פאלייר לקבל עליו את דת ישראל.

בפתח דבר למהדורה הצרפתית ה-שניה של ישראל והאנושות, מובאים דבריו של ההיסטוריון ארנולד טוינבי: "אני מעז לומר, שעתידה היהדות להביא בשורה חדשה לעולם, מה מוזר הדבר, כי פעמיים בתולדות ימי האנו-שות ראו היהודים, שאנשי חוץ השתלטו על דתם והפיצוה אחר כך בעולם. כוונתי לנצרות ולאסלאם, האין זה לעג הגורל, שזרים נזקקו לכמה עיקרים ורעיונות יסודיים של היהדות, כדי לפרשם לאחר מכן כדרכם? ברם ה-נוצרים והמוסלמים ייסדו דתות בעלות היקף עולמי, בעוד שהיהודים שמרו על דתם לעצמם. כלום אין היהדות עתידה ואין היהודים עתידים להפיץ את תורתם בצורתה המקורית, את היהדות היהודית — אם אפשר לומר כך — בעולם כולו ולא שתהא מוצפת בלבוש נוצרי ומוסלמי? לאחר הכול, אמונת הייחוד של היהודים צרופה יותר מן המונותאיזם הנוצרי והמוסלמי. כלום אין זאת תשורתם של היהודים לעולם לעתיד לבוא? וכלום לא כאן טמון

* רבי אליהו בן-אמוזג, ישראל והאנושות, תרגם צרפתית והוסיף הערות ד"ר שמעון מרכוס, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"ז, ספרית יעקב מיכאל, תרגומים ואסופות מחכמת ישראל, 286 עמודים.

רבי אליהו בן-אמוזג, בשבילי מוסר, תרגם מצרפתית והוסיף הערות ד"ר שמעון מרכוס, קיצר וערך: שמחה מירון, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"ז, ספרית יעקב מיכאל, 175 עמודים.

האליילים, ולה מגיע הכבוד על ניסיונה, שהוא ראשון בהפצת הדת האוניברסאלית, והיא גם אחראית לכישלוננו של נסיון זה" (הקדמה). המחבר מק"ו, כי לקח כפול יצמח מספרו: מצד אחד ישתדל להוכיח, כי היהדות רחוקה מלהיות דת לאומית בלבד. היא חובקת מרחקים בזרועותיה, ומעולם לא חדלה מלדאוג לגורלה של הדת הנושית. מצד שני ישתדל לקבוע, כי אין אידיאל דתי העולה על האידיאל העברי. הוא יצביע על קיום יחודי ביהדות: האוניברסאליות כמטרה והי יחוד כאמצעי. יחוד זה מובע על ידי דת מוחשית, אישית, והיא ששימשה לטיפוחה ולשמירתה של הדת האוניברסאלית. הנצרות תבוא על תיבנה על ידי היהדות והנצרות תבוצע לטובת המין האנושי, לא כפי שציפו לה הנוצרים אלא באורח רציני והגיוני.

אופיינית לכתביו של בן-אמוזג היא הבלטת חשיבותה של תורת הקבלה בהגות הדתית של היהודים. הוא כותב: "לגבי הקבלה, אי-השלימות מעורבת בקדושה, כשם שהאמת מעורבת בטעות. המשגה הוא הקליפה, המעטה החיצוני; האמת היא המציאות הפנימית והרוח המחיה... הקבלה מלמדת כי האמת גוררת אחריה שגיאות; כי הרע, הכפירה, הפסל זקוקים לקורטוב של אמת על מנת שיתקיימו ובלעדיה אין להם קיום. צריך לשחרר את הרוח הכלואה בבית-האסורים; יש לדכא את היסוד השטני על מנת להפקיע מידי הכלא את אטום החיים האלהיים שהחיו אותו, ולחבר אל מקורו ואל מרכזו...". ובהקשר אחר הוא אומר: "וודאי שהשקפת הבונים החפשים תואמת מכמה בחינות את התיאולוגיה של הקבלה. אלה שיתאמצו לתהות על קנקנם של היחסים שבין היהדות לבין התורה הפילוסופית של הבונים החפשים והמסתורין בכלל, יחלישו ממילא גם את רגשות הבויו שלהם לגבי הקבלה. הם יחדלו להגיב בחיך של רחמים לרעיון, שתיאולוגיה שבקבלה תמלא תפקיד ניכר בגלגוליה של הדת לעתיד לבוא...". בן-אמוזג השתמש בכל הדוגמנות שבאה לידו להבהיר את הדמיונות האמיתית הצפונה בקבלה לפי השקפתו, ואשר הוגים יהודים ראו בה סכנה והתרחקו ממנה על שום

האוניברסאליות של המונותאיזם, הדת האוניברסאלית להתקבל גם על דעת הנוצרים. נצרות זו נקראת "דת בני נוח". כדי להיות אחינו — אינך צריך לבוא בברית לפאלייר... אינך חייב להשתעבד לסייגים שהטילה עלינו תורתנו. אנו היהודים מגלמים בתוכנו דמות של דת המיועדת בסופה למין האנושי כולו... שגם לא יהודים עתידים להיות כפופים לה..."

בן-אמוזג קובע, כי אין לקבל את הדת כתוצר פשוט של הרוח האנושית. תפקידה של הדת הוא לתת סיפוק לשכל, להרחיב לפניו את האופקים שלא נודעו תמול שלשום, ולהכשירו לחיים עילאיים. הדת צריכה גם לחדור לתוך המסתורין של ההווה הנצחית, שהם עתה ויהיו תמיד נעלים מחושינו. הדת היא עניין של התגלות. אגב בחינה מדוקדקת של תורת משה, הנראית כאילו הקימה חייך בין ישראל לבין המין האנושי כולו, ניתן לגלות את טעמם של אותם החוקים הנדמים למיוד חדים ומוגבלים. על היהדות נודע בעולם מה שהודיעו עליה הנצרות והאיסלאם. שתי הדתות הללו הציגו לפני העולם, וצינינו או לשבח או בכזו והשמצה. היהדות כמות שהיא לא התגלתה מעולם לעיני האנושות. חוץ מתקופה אחת של גיור פעיל במאה שלפני הופעת הנצרות, לא נודמן לה ליהדות להיגלות במישורין לעיני באי עולם ולעצב בעצמה את דמות האידיאל האמיתי שלה. ללא כל מתווכים.

עוד לפני שבעים שנה ויותר, כתב הרב אליהו בן-אמוזג כדברים האלה: "מדוע לא יגבירו היהדות והנצרות את מאמציהן למען עתידה הדתי של הדת הנושית? מפני מה יכבד על הנצרות לבוא לכלל הבנה עם הדת שממנה צמחה, ושהיא מכירה באמת היסודית שלה? הלוא היהדות מחוננת, בדרג גבוה יותר, בכל אותן הסגולות שהנצרות רות גאה עליהן: קדמות, רציפות היסטורית, סמכות וחיוניות!... כלום ייראה לה לפחיתות כבוד אם תסכים להיפגש פנים אל פנים עם היהדות לשם הידברות ולשם בירורים גלויים, כדי לתקן שגיאות דוגמאטיות שהעלו חלודה, וכדי לסלק אי-הבנה מצערת שהיתה ביניהן?... הנצרות, שעמי התרבות דוגלים בשמה, היא אחת מן הדתות הנאורות ביותר. היא שימשה הגשמת האידיאל הנבואי בין עובדי

חובה זו כלפי הפליטים מבני-ישראל. ישעיה מצווה לעמוד לימין עם נור-דד... הנביאים משתתפים בצערים של עמים אליליים... כל הכבוד לחכמינו, שאמרו: למה אין כתיב שם (=בפ"ס) שמחה, בשביל שמתו בו המצריים. וכן אתה מוצא כל שבעת ימי החג אנו קוראים בהן [כל] ההלל, אבל בפסח אין אנו קורין את [כל] ההלל אלא ביום טוב ראשון ולילה, למה? כדאמר שמואל: בנפול אויבך אל תשמח (ילקוט שמעוני, רמז תרנד) ... היהדות מכירה בחוק בינלאומי טבעי... המלחמה גדונה לכף חובה. שאיפות קרובות לשלום עולמי בוקעות מתוך כל כתבי הקודש, אצל הגויים נחשב מצב מלחמה, בדרך כלל, למצב תקין השורר בין האומות... אפלטון שם בפיו קלניאס: "מה שבני-אדם רגילים לכנות בשם שלום אינו אלא מלה נכונה, ובמצואות נמצאות כל המדינות, מתוך הכרח טבעי של ה" עניינים, במצב של מלחמה ממושכת, זו כנגד זו".

יחסיהם של העברים אל העמים האליליים שימשו למופת, ועמים אלה לא היססו מלציין את מלכי ישראל כ"מלכי חסד" ומלבטוח בנדיבות לבם. לאחר מפת הארמים, נמלט בן-הוד על נפשו. "ויאמרו אליו עבדיו: הנה גא שמענו כי מלכי בית ישראל... מלכי חסד הם; נשימה גא שקים במתנינו וחבלים בראשנו, ונצא אל מלך ישראל, אולי יהיה את נפשך... ויבואו אל מלך ישראל ויאמרו: עבדך בן-הוד אמר תחי גא נפשי. ויאמר: העודנו חי? אחי הוא!" (מלכים א' כ, לא-לב).

בן-אמוץ מרחיב את הדיבור על שני היסודות של דת ישראל: דת משה ליהודים ולגרי-צדק; דת בני-נוח, היינו דתם של האבות הראשונים, לכל העמים. הוא אמנם הצליח לשכנע את אימה פאלייר לקבל עליו את דת בני-נוח ולמלא תפקידים דתיים מסויימים בבית-הכנסת הליברלי ב-פאריס ולא לקבל עליו את עול ה"יהדות. היהודים אינם מעוניינים בע"בודה מיסיונרית פעילה משום שה"גויים אינם מחוייבים לשמור את ה"מצוות שבתורה אלא רק לקיים את ברית נוח, כלומר שבע מצוות אלו: (א) איסור עבודת אלילים; (ב) איסור רצח; (ג) איסור חילול שם שמים;

דמיונה לרעיונות הנצרות. הוא כותב: "תמיד נזהרתי שלא להיכנע לפיתוי של סלידה מן הקבלה מתוך איבה לנצרות. לחסידי הקבלה זכות מליאה להצטער על החשד המחר שהוטל על עקרונותיהם בגלל הנצרות. אכן, אם נבוא לדחות בדתנו כל מה שיש לו דמיון לדתות אחרות, נצטרך לומר שלום ליהדות... מאבק זה בין היהדות לנצרות, הנמשך דורות, הוא המעכב ביאתו של שלום נצח בין העמים". שמואל דוד לוצאטו, בן-דורו של בן-אמוץ, הושפע מן הורם המדעי שבא מארצות אירופה המרכזית לעיר מלאכתו המדעית, פאדובה, ששם ה"רה ספרות ישראל בבית המדרש ל"רבנים. בן-אמוץ הושפע מן המסורת התרבותית של יהודי המזרח ושל יהודי מארוקו, שספרי הקבלה היו קרובים ללבם. נוסף על כך הושפע מבית מדרשם של פילוסופים איטלי-קיים שהיו חדורי אמונה. בשבילו היתה אמונת ישראל מעין סיכום תמציתי של כל האמת העולמית ה"נתונה בין הדעות והחכמות של ה"עמים. הוא ייחד מקום לקבלה ליד התנ"ך והספרות התלמודית-מדרשית, מבלי להתחשב בנטיית השכלתניות של תקופתו, שדחו את זרם המסתורין ודחקו אותו לקרן-זווית. השקפותיו ה"פילוסופיות של בן-אמוץ ממוזגות ב"תורת הסוד והמסתורין של הקבלה. את ספרו "המקדש הנעלם" מסיים אימה פאלייר במלים אלה הלקוחות מתורתו של בן-אמוץ: "האנושות אינה יכולה להתרומם על העיקרים היסודיים שעליהם צריכה להתבסס ה"חברה האנושית, מבלי לפגוש את ישראל, ואף ישראל לא יוכל להעמיק חקר במסורתו הלאומית מבלי לפגוש את האנושות".

בן-אמוץ מתאמץ להבליט את הצד האנושי-עולמי שבצו התורה לא לש"נוא את המצרי: "לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו" (דברים כג, ח). כי "ההשגחה האלהית מקיפה את הכל מתוך שוויון ריבוני גמור, בין שהמ"דובר על העברים ובין שהמדובר על עמים אחרים... ביחסים בינלאומיים לא די בצדק בלבד. יש להשתית יחסים אלה גם על הרחמים ועל החסד. על העמים להגיש סיוע זה לזה כשצפויה סכנה לחייהם ולעצ"מאותם. המואבים נענשו על שהזניחו

ויכוח עם שד"ל להגנת הקבלה. בספר זה ביקש להוכיח נגד שד"ל, את קדמות הקבלה. ליגת השלום, שהכריזה ב-1870 תחרות על חיבור נגד המלחמה, זיכתה אותו בפרס ראשון ומדליית כבוד בעבור ספרו, בצרפתית. «המלחמה היא פשע נגד ה-אנושות». ב-1949 התקיים לזכרו, ולזכר אותו חיבור, כנס בליוורנו, בו השתתפו יהודים ונוצרים. השפעתו של בן אמוזג היתה רבה על יהודי איטליה והתעוררותם הלאומית בימי הרצל. בשנת 1863, שנה אחת אחרי הופעת «רומא וירושלים» מאת משה הס, כתב בן-אמוזג ב«טעם לשד"ל» כי «אין אנחנו כח וחברת מאמינים בלבד, כישמעאלים וכנוצרים, אלא גוי ועם אחד בארץ... מיוחד ונבדל משאר בני-אדם במנהגיו, במולדתו, בלשונו, בעבר, בהווה ובעתיד». הרב אליהו בן-אמוזג, הוגה-דעות מקורי, סופר בעברית, צרפתית ואיטלקית, היה איפוא אביה הרוחני של הציונות ב-איטליה.

לדעתו של יהושע יהודה, בהקדמתו לספר בשבילי מוסר לבן-אמוזג, הפך האחרון לזאב בודד בקרב בני עמו מתוך שחשדוהו שנתפס לקסמי הקבלה. «הוא הושמך עוד קודם ש-ספריו נודעו ברבים. המשכילים, נא-מני חכמת ישראל, עמדו בשנאתם ל-קבלה... בעיניים לא הוכר בן-אמוזג ועלידי כך שללו מן היהדות תרומתו המופלאה של חוקר זה, שנקשר עליו קשר השתיקה ואשר עתיד היה יום אחד להיקרא אפלטון של יהדות אי-טליה... מתלמידיו המבודדים באי-טליה נבצר היה לפרסמו ברבים ב-מידה שהיה ראוי לה... למרות הש-בחים שבפי פאלייר לרבו הנערץ, אין השפעתו של בן-אמוזג ניכרת אפילו במחקר תיעודי מפורט אחד בספרות ישראל. גם במקרה שמחברים יהודים אינם מתעלמים ממנו לח-לוטין, הריהם מסתפקים בכמה הערות שטחיות... הערכה כללית של מפעלו... תיתכן רק לאחר פירסום ספריו שעוד טרם ראו אור... יש להעמיד את בן-אמוזג בשורת גדולי המורים בימינו למחשבת ישראל, שעדיין לא זכו לה להכרה מלאה בעולם היהודי והלא-יהודי».

הספר בשבילי מוסר מתחלק לעשרה פרקים, אשר בהם מנתח בן-אמוזג

(ד) איסור גילוי עריות; (ה) איסור גזל; (ו) כינון מערכת משפטית סדירה; (ז) איסור אכילת בשר מן החי. הווה אומר, כל עם ועם מחויב לפי דת ישראל לקבל עליו את עול התרבות המוסרית, ותו לא. «תורת משה מכי-רה בנוכחותם החוקית של זרים בארץ-ישראל, שאינם כפופים ל-מרותה של דת ישראל. אלה הם גרים תושבים, אורחים, שאינם בני הדת היהודית. לא רק שהם פטורים מאי-סורי מאכלות הנקובים בתורה, אלא בפירוש נאמר: «לא תאכלו כל גבלה, לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה, או מכור לנכרי» (דברים ד, כא)... בהשפעת התעמולה הישראלית בעולם היווני-רומאי עמדו אליליים רבים ביחסים הדוקים עם בתי-כנסיות... על מנת להחזיק בדת... הנואחיות». בסוף הספר עשיר-התוכן «ישראל והאנושות» בא סיכום התופס שבעה עמודים בו הוא מצהיר, שאין דת שוילולו בה והשמיצוה כמו דת יש-ראל. אויביה ומבזיה האשימוה שהיא בעלת אופי בדלני ולאומי צר. הוא מדבר על המשמעות של בחירת יש-ראל לעם סגולה. «הוא נבחר למלא חובה נעלה — של חכם, של מטיף, של כהן האומות... זכויות נעלות — כן, אבל מה איזמות הן! זכויות אלו עלו לישראל בדמעות, בדם, בייסורים, במאבקים, בקלון ובחרפה... והנה עי-נינו הרואות כיום שדתו, כתביו, מסר-רתו, מקומותיו הקדושים של עם זה נערכים בפי הכל. יתירה מזו, שמו הפך לסלע המחלוקת בין העמים ה-שונים... כל אחד ואחד טען שהוא ישראל האמיתי... התפתחות מסוימת בדתות השונות, שהן בנות היהדות, נעשית כיום במובן יהודי... נזכיר כאן את השאיפה לאיחוד בין-דתי, הגדלה והולכת ומוסיפה כבוד לעם ישראל ומתגלה כאות מעודד ומלא משמעות... חזק ואמץ, עם אלהים, ה-חזק בתמימות ובאמת באמונתך ש-הופקדה בידיך... העתיד יאמת את תקוותיך בנות-האלמות ואת חזיונות נביאיך».

בן-אמוזג חיבר את ספריו ומאמריו בשלוש לשונות: עברית, צרפתית, ואיטלקית. מאמריו העבריים נדפסו ב«המגיד» ו«הלבנון». הוא הקים ל-עצמו בית דפוס, שבו הדפיס את ספריו. ספרו «טעם לשד"ל» הוא

של היהדות ואומר: „ליהדות היתה מדיניות. היא לא בזה לענייני העולם הזה, היא הגישה לכלל בני-אדם לחם יום-יומי, אוויר, אור, שמש, מקלט, חסות, חוקים טובים, משפט שיש לכבדו, מולדת לאהוב אותה, אינ-טרסים לטפל בהם, חובות ציבוריות למלא, תכונות לאו דווקא רוחניות ושמימיות, אבל מן הנחוצות ביותר... הורידה שמים עלי אדמות... השכינה שרויה על הארץ... כך יש להציג את המוסר הנוצרי מול המוסר הי-ודי, שכל עיקרו וייחודו בא במידה רבה מכתבי-הקודש, אבל בייחוד מן התורה שבעל-פה... אנו נשוה את היהדות כולה כמו שהיא עם המוסר הנוצרי, אל לנו ללכת בעקבות אלה, אשר מחשש שיטפון נמלטים אל ה-הרים. לא נתחפר מאחורי התנ"ך, ה-נערץ בפי הכל, לשם בחינת טענותיו של המוסר הנוצרי. אנו נפנה דווקא אל היהדות הרבנית והמסורתית, כפי שנרקמה במשך דורות...”

וכך מתמלא הספר מן מובאות מרו-בות מתוך הספרות העשירה של היהדות בהשוואה עם זו של ה„ברית החדשה“ צבור כאן חומר רב שאנשי הדור-שיח של זמננו יוכלו להשתמש בו בייחס לישראל ואקומינה. התרגום העברי עלה יפה. הספר נכתב בלשון ברורה ובסידור נאה. לשבחו של ד"ר שמעון מרכוס, מתרגם של שני הספרים, ישראל והאנושות וגם בשבילי המוסר, צריך לומר כי מילא את תפקידו על הצד היותר טוב.

את המוסר הנוצרי בהשוואה למוסר העברי. ואלה הם שמות הפרקים: בין מוסר למוסר, בסיסו של המוסר ה-נוצרי, תוצאות היסטוריות, חופש ה-בחירה והחסד, הענווה והעניות מ-רצון, הכפילות שבמערכת החוקים, ה-אוניברסליות שביהדות, מחילת העל-בונות, החזרה בתשובה, הבטחון בה-והרי דוגמה ממלחמת הדברים שה-ספר מצטיין בה: „דיברנו על הגדולה ועל הקדושה שאליהן יכול להגיע עובד-אלילים, גם אם אינו מתגייר. כל זה פוטנו מלהשיב על הקיטרוג עתיקה-היומין הנשמע כנגד הפרושים, שכאילו נטלו לעצמם את הבעלות הבלעדית על המידות הנעלות ועל האישור הנצחי... זהו נושא אהוב על הנוצרים הראשונים. האשמה זו, ש-הנוצרים ניצלוה למכירה, שימשה לנגח בה את היהדות ולסלקה לפינה נידחת, כדי לפנות דרך לשליחותם הם בקרב האליליים. מאז הופעתו של ישו לא פסקה טרוניה זו מלהדהד בארץ ישראל... לדעת הפרושים, כל צנוע, כל רחמן וגומלי-חסדים הוא בבחינת זרעו של אברהם אבינו. מי שחסירות לו תכונות אלו, אין לו חלק באברהם, בין שהוא עברי או לא. מי שאינו עניו ומי שאינו כתולעת אדם בעיני עצמו, אינו ראוי להידבק באומה העברית... הגרים היו רשאים לקרוא לאברהם בשם אביהם גם בת-פילותיהם וגם בעת הבאת קרבנ-ותיהם. כאבי כל העמים משתדל אברהם לטובת אנשי סדום...”

המחבר מדבר על פתרונה השלם

בפולמוס השמדה ומאבק / סוף מעמ' 214

תלייה בגיטו וכל היהודים נאלצו להתאסף סביבה. מפקדי האכסקווציה קראו את גורדינם של האסירים לפיו הם לא מילאו כהלכה את הוראות השלטונות ובשל כך נידונו לתליה. גור הדין בוצע בצורה בסטיאלית” (פנסק מלאוה, ניו-יורק, 1950 עמ' 407-406).

הפרק החמישי והאחרון בספרו של ד"ר רובינסון מוכתר בכותרת: „גורלם של יהודים בשטחים ובפרקי זמן ספציפיים“. בספר זה מנתח המחבר את פעולתה של מכונת הרצח הנאצית בארצות בהן השתלטו הרוצחים. העובדות המעטות שהבאנו דיין להעמיד את הנגה ארנדט ואת דברי הסרק שלה ב„אייממן בירושלים“ במקום בו עומדים כל בעלי תעודות עניות, טוחני מים והווי-הבל למיניהם. ד"ר יעקב רובינסון, המומחה בהא הידיעה בשטח ספרות השואה, שם לאל את כל קביעותיה, סברותיה והנחותיה הוקיע את יסודות-האכזב של מסקנות „מחקרה“.

תערוכת הגדות עתיקות מדרופסי קוליג' בספרייה העירונית בפילדלפיה

צאות שבספרייה הנ"ל, ראש המרצים היה פרופיסור ססיל רות, ונושא הרצאתו: "אמנות יהודית בהגדה".

נביא כאן דברים אחרים מנשיא דרופסי קוליג' בקשר לתערוכה:

"מהעונת העתיק הזה של חלק מן ה"כתביד של ההגדה שנמצאה בגניזה שב"קהיר, ומשרידי דפים של "הגדות" שנכתבו ונערכו מהנידונים להרג ולשריפה במתנות"ההסגר של הנאצים המנואצים עד ההגדה המעורכנת של קיבוץ ישראלי, — תערוכה זו תשמש עדות להמשכת המסורת שלנו. בפרק זמן של אלף שנה נגולה לפנינו היסטוריה של סבל ואכזריות שבין אדם לאדם — ועם כל זה רוח החופש והחרות מנצחת. זה "הספר של חרות" — היציאה מעבדות לחרות — הישרה על היהודי, בכל הדורות, רוח של גבורה ואומץ לב. "בכל דור ודור... והקב"ה מצילנו מידם!" ספרון זה — ההגדה — לקח שבי את לב כל יהודי, הוא מצא בו ניחומים, פיאר אותו, וקישט אותו, והכניס בו רוח חיים ויופי, אמנות ומלאכת מחשבת...

התערוכה, הפתוחה לקהל, תסגר ב"12 לאפריל. על סידור תערוכה זו — אפריון נמטי לספרן של ספריית-דרופסי, הרב שאול ישראל וזימון שעשה כל מה ש"שביכולתו שהתערוכה תהיה תפארת ל"עיניים ולחשיבות היסטורית.

ג. מנחם
פילדלפיה

מעת התחלת נשיאתו של ד"ר אברהם יצחק כ"ץ, הנשיא השלישי של המכון העליון לידע יהודי, לחכמת-ישראל, ול"מזרחנות, התעורר המכון לחיים חדשים. ביוזמתו נערכה תערוכה של "הגדות ל"פסח" עתיקות שתוצג בספרייה הראשית בעירנו בככר לוגאן. כאלף עותקים של הגדות תוצגנה שייצגו אלף שנים בהיסטוריה הישראלית.

אחד העותקים הוא הגדה מהמאה הש"מינית שנשמרה באוצר-המקלמר בדרופסי קוליג'. עותק זה מכיל רק כ"ב עמודים, מירתו הוא רק 5X3 אינצ'ים, והוא בא מן "הגניזה" בקאהיר. שריד זה, לפי דעתם של מלומדים, שייך לתקופת הגאונים והוא מקור חשוב להתפתחותה של ההגדה שלנו. ר' נטרונאי גאון מזכיר הגדה זו. עותק זה הוא אחד מאחד-עשר עותקים הנמצאים בכל העולם כולו. יש בו ב"עותק זה כמה שינויים והילופי נוסחאות מההגדות שלנו, המראים על חולדותיו של הספר.

התערוכה, כאמור, היא בספרייה הרא"שית, ככר לוגאן בפילדלפיה, ופתוחה ל"קהל מ"9 בבוקר ועד 5 בערב. מלבד אוסף ההגדות של דרופסי-קוליג', נמצאים בתערוכה עותקים מהאוסף הפרטי של נשיא דרופסי, ד"ר כ"ץ ומאוסף ההגדות של ד"ר אברהם ה. ברמאן, מפורסט הילס, נ. י. לרגל תערוכה זו נערך נשף הגיגי ביום א' אחד באפריל, שהתקיים באולם ההר-

ידיעות

"תמונות מהתנ"ך" במוזיאון לאמנות מודרנית

ארבעים ציורים מאמני המאה הזאת, המעלים נושאים תנ"כיים יוצגו ממרץ 26 עד מאי 12, 1968. בין הציירים והפסלים שיכללו בתערוכה יהיו: פיקאסו, בסקין, קורונת, גולד ואחרים. המנצח על התערוכה הוא וייליאם ס. ליברמן, מנהל המחלקה לרישומים ותיקוקים.

פרם ביאליק לש. הלקין ולא. בנדויד

פרס-ביאליק לשנת תשכ"ו הוענק למשורר, למספר והמסאי שמעון הלקין, מעורכי "בצרון" על ספר השירים האחרון שלו, "מעבר יבוק"; ולחוקר אבא בנדויד על ספרו "לשון מקרא ולשון חכמים". בטקס חלוקת הפרסים השתתפו מר זלמן ארן, שר החינוך והתרבות, גבי מגיה ביאליק ומר

של החכמים הגדולים, או הם מליצים ומתפללים להקדוש-ברוך-הוא שתהא התפילה מקובלת... אבל כשאומרים פייטנות של הקלים... אז נעשית התפילה קסיגור, כי עזותיו של הפייטן נזכרים ואין התפילה גשמעת... לפיכך אין לומר ביום הקדוש פיוט של הדיוט וקל כמוני. ואילו הייתי אצל הסופר הכותב (= המעתיק) אלו ה' סליחות, הייתי מוחה כבר בידו, שלא לכתוב פייטנות של ריק וקל כמוני אצל פייטנות של הצדקים הקדמונים.
פלאיאל בירנבוים

מרדכי גמיר, ראש עיריית תל-אביב. עזריאל אוכמני ופרופ' י. מ. גרינץ קראו את נימוקי השופטים. השופטים לספרות יפה היו: ע. אוכמני, גדעון קצנלסון וד"ר גרשון שקד; ולחכמת ישראל: י. מ. גרינץ, פרופ' ג. אלקושי ויוסף ברטלבי. ש. הלקין הירצה על יחודו של ביאליק וא. בנדויד — על „דעת הלשון ומכאוביה“.

תקופיטעות

במאמרי „מחקרים בתולדות ישראל וספ' רות“ (בצרון, סבת-שבט, תשכ"ה, עמוד 154) נשתרבבו בטעות שורות אחדות. הפיסקא המתחילה במלים פייטן אחד כתב בשולי הגליון של פיוטו צריכה להכיל את הציטאטה דלקמן: „אני הנוקד יסדתי זאת הסליחה, ואין לומר אותה... כי כן כתוב בספר חסידים: כשאומרים סליחות ופיוטים

לידידנו היקרים
יעקב יוזליץ ורעייתו יהודית
ברכות מאליפות להולדת הנכדה
ד"ר משה משרנוביץ ורעייתו

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative — used for over 50 years.

Buy the Economy 98c size
Save as much as 54c
Also available in 43c and 19c sizes
When Nature "forgets" . . . remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

חג כשר ושמח!

ידידים יקרים של הצדקות המאוחדות בירושלים ע"ה"ק:

כאשר אתם מכינים צוואה לאחר ק"כ, בבקשה להזכיר את המוסדות הקדושים ישיבת עץ חיים עם י"ג תתי"ם ובתי חולים.

מר ד. ל. מקלר, נשיא

UNITED CHARITY INSTITUTIONS OF JERUSALEM
132 Nassau St. N. Y. C. 10038
Suite 1119

<p><i>Passover Greetings from...</i></p> <p style="text-align: center;">For Finest in Food</p> <p style="text-align: center;">STEINBERG</p> <p style="text-align: center;">DAIRY RESTAURANT</p> <p style="text-align: center;">2270 Broadway, nr. 81st St.</p> <p style="text-align: center;">New York City</p> <p style="text-align: center;">EN 2-2030</p>	<p><i>Passover Greetings from...</i></p> <p style="text-align: center;">KENIN & POSNER</p> <p style="text-align: center;">16 Court St. Brooklyn, N. Y.</p> <hr/> <p><i>Passover Greetings from...</i></p> <p style="text-align: center;">CHECKER CAB CO.</p> <p style="text-align: center;">2124 St. Marys Ave.</p> <hr/> <p><i>Passover Greetings from...</i></p> <p style="text-align: center;">WEINER'S STORES</p> <p style="text-align: center;">2610 McKinney</p>	<p><i>Passover Greetings from...</i></p> <p style="text-align: center;">WEINSTEIN'S MIDWOOD</p> <p style="text-align: center;">FOOD STORES</p> <p style="text-align: center;">1850 Nostrand Ave. Brooklyn, N. Y.</p> <hr/> <p><i>Passover Greetings from...</i></p> <p style="text-align: center;">MONARCH PROVISION CO.</p> <p style="text-align: center;">920 W. Fulton St. Chicago, Illinois</p> <hr/> <p><i>Passover Greetings from...</i></p> <p style="text-align: center;">H. W. MOORE & SON</p> <p style="text-align: center;">1009 Pearl St.</p>
--	---	---

היין הכי משובח והכי כשר
למהדרין מן המהדרין

הנהו דייקא

יין ליפשיץ

— המפורסם —

בטובו, בטעמו ובכשרותו
לפסח ולכל השנה

בית היין הזה נוסד לפני שלשה דורות באירופה
על ידי מוהריצ' ליפשיץ ז"ל ומשך בו

נכדו

מו"ה צבי ליפשיץ נ"י

קשטו נא את שלחנותיכם ביינות מאלאגא,
מאסקאטעל, טאקאי, סאטורן, בארטאגני, ענבי
קאנקארד ובכל המינים והמראות המשובחים
והנעימים, המשמחים לב ונפש וכן גם יין לחולי
סכרת.

כמו כן יש לקבל בכל חנויות סבלת ובתי מרחץ
את מיץ הענבים שלנו הנעשה בכשרות, חפשי
מאלקוהול וראוי לברכת בורא פה"ג.

LIPSCHUTZ WINE CO.
(MONTEREY WINE CO.)

119 Norfolk St. New York 10002

158 Broadway Brooklyn, N. Y.

Tel: 777-8080

FOR PASSOVER

כשר לפסח

Passover Viennese Krunch (shown above) is one of Barton's six new Kosher For Passover chocolate selections. Each in a magnificent holiday gift box decorated with a different Passover design. And only \$1.45 each. Come see them all.

Barton's
bonbonniere
continental chocolates
NEW YORK - LUGANO, SWITZERLAND

THE NAME BARTON'S IS YOUR GUARANTEE IT'S KOSHER

Passover Greetings

SENIOR CITIZENS RESIDENTIAL HOTELS

ASBURY AMBASSADOR — 217 3rd Ave., Asbury Pk., N. J. Bath, phone all rooms, elev. manned, 3 meals strictly kosher. N. Y. 227-5158, N. J. 201-775-3500.

BAT YAM HOTEL — Beach 125th & Boardwalk, Rockaway, Belle Harbor, N. Y. Luxurious, Private Baths, Shower, Phone, elevator. Special Diets. NE 4-6100.

COMMODORE HOTEL — 127th & Rockaway Beach Blvd. Belle, Harbor, N. Y. 634-8500. Strictly Kosher. Weiser Management.

OCEAN CREST — Beach 62nd & Boardwalk, Arverne Rockaway. Rabbi Aisenstadt, Manager. Glatt Kosher. \$35.00 up. GR 4-8400.

PALACE — 275 E. Broadway, Long Beach, N. Y. Special Diets. 516 GE 2-9000.

WALDMANS MIAMI HOTEL — 375 West Broadway, Long Beach, N. Y. "LEAVE THE CARING TO US" 516 431-5500.

WEISMAN HOTEL — Clinton St. at First Ave., Spring Valley, N. Y. Modern air-cond. elev. bldg. open all year, shul on premises. 24 hour supervision 914-356-2131.

**If you think
21 days in Europe
plus car, plus accommodation
will cost you a little bit
of money, you're right!**

\$400 is a little bit of money.

That's all it takes to get started...and you're on your way with Lufthansa's EUROPACAR Tours.

The Italian Tour is only \$400. And, that's even more inexpensive considering you get round-trip jet, New York-Rome, 20 nights accommodation and a rented Maggiore Fiat 850 with the first 500 kilometers free.

Or, for just a few dollars more, you have two choices on the Hellenic Tours...(A) includes round-trip jet, New York-Athens, 20 nights accommodation near Athens and a rented car with the first 50 kilometers free—costing \$490; or (B) for \$529—features 20 nights accommodation in 6 hotels with breakfasts, located in the important classical sites of Greece as well as round-trip jet, New York-Athens and a rented Volkswagen.

What more could you ask for? Just pick the country of your choice and call your Lufthansa Travel Agent. Or mail in this coupon for more information.

Air fares based on 14-21 day, 15 passenger, GIT Economy fare from NYC when applicable. Land arrangements based on each of two people traveling together.

Lufthansa German Airlines, Dept. BIT-2
410 Park Avenue, New York, N.Y. 10022

Gentlemen: Please send me more information on the
 EUROPACAR Italian Tour EUROPACAR Hellenic Tours

Name _____

Address _____

City _____ State _____

Zip _____ Phone _____

My Travel Agent is _____

Lufthansa

Cantor Julius Gabler and Jonah Binder Choir
Open for Both Sedar Nights.

Strictly Kosher Night Club • Restaurant • Caterer
LONG ISLAND EXP'WY at 162nd ST
• HI 5-4444 •

JERUSALEM

WINES AND LIQUORS — IMPORTED FROM ISRAEL
KOSHER FOR PASSOVER

Sweet Grape (Malaga), Concord, Light Golden Sweet (Tokay), Red Natural Sweet, Hock, Rose, Chateau Sharon (Sauterne), Dry Red, Also in Gallons & Half Gallons.

\$1 47
FIFTH

Jerusalem wines have been awarded Golden Medals at International Wine Contests.

Sweet Ruby (Port), 20%, Golden Mediom (Sherry), 20%, Golden Cream (Muscatel), 20%, Vishnik — 19%, Cherry Wine.

\$2 14
FIFTH

SLIWOWITZ, 100 proof; WISHNIAK, 80 proof; BRANDY, 90 proof; CURACAO, 80 proof; KUEMMEL, 80 proof; BANANA, 65 proof; MOCCA, 64 proof; VODKA, 90 proof.

\$5 99
FIFTH

AT BETTER LIQUOR STORES

Sole Importers: ISRAEL WINES LTD., 745 Fifth Avenue, N. Y. C.
Tel.: 421-7866

Tel.: ORegon 4-9406-7 — Office: OR 7-5588

RATNER'S

Dairy Restaurant and Bakery
Catering Facilities for All Occasions

138 DELANCEY STREET

NEW YORK, N. Y. 10002

HAS EVERYTHING KOSHER FOR PASSOVER

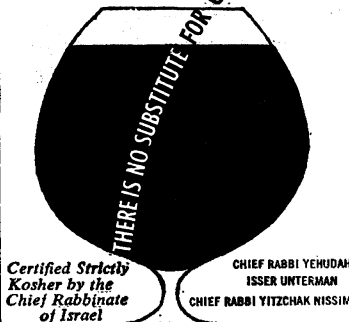
*Under Rabbinical
Supervision of*

RABBI AARON SOLOVEICHIK

ARGON STREIT, INC., 150 RIVINGTON ST., NEW YORK, N. Y.

**THE FINEST
WINES
CHAMPAGNES
AND LIQUORS**

The only wines and liquors, famous since 1882, produced in Richon Le-Zion and Zichron Jacob, Israel.

*Certified Strictly
Kosher by the
Chief Rabbinate
of Israel*

CHIEF RABBI YEHUDAH
ISSER UNTERMAN
CHIEF RABBI YITZCHAK NISSIM

CARMEL

Imported by
CARMEL WINE CO., INC.
114 E. 40th St., N.Y., N.Y. 10016

הנהלת

בתי ספר נכוחים

שעל יד ישיבה אוניברסיטה

**YESHIVA UNIVERSITY
HIGH SCHOOL**

FOR BOYS

1277 East 14 St.
B'klyn 30, N. Y.

Amsterdam Ave.
and 186th St.
N. Y. 33, N. Y.

FOR GIRLS

1277 East 14 St.
B'klyn 30, N. Y.

462 West 58th St.
N. Y. 19, N. Y.

מברכים את נשיא ישיבה
אוניברסיטה

ד"ר שמואל בלקין ומשמחתו

ההורים והמורים,
התלמידים והתלמידות

בחג כשר ושמח

**איז בעסער
ב'טעם'טער
קא'דושער**

א דעזירט פון העכסטער קאָאָליטעט און געשמאק
סטריקטלי כשר לכל השנה ולפסח

KOSHER DESERTS INC.

Manufacturers of

KOJEL

Passover Greetings From

**SPIEGEL'S
Hungarian Restaurant
STRICTLY KOSHER**

Catering for
All Occasions
Jerome 6-9600

45 East 167th St.
cor. River Ave.
Bronx, N. Y.
Free Parking

Enjoy Passover More!

Atlantic City's Only
Kosher Hotel with a
Truly Complete Spa!

Inspiring and impressive Sedorim
and Services conducted by
CANTOR M. SHECHTER

Strictly Kosher cuisine
under supervision of
Chief Rabbi Dr. DAVID GRUNWALD
The Orthodox Kashruth Authority of
Atlantic City and his Resident Mashgiach

Indoor-outdoor heated pool.
Every room with private bath & TV.
Free parking.

MAYFLOWER HOTEL
MOTEL
SPA

Boardwalk at Tennessee Ave.
Atlantic City, N. J.
N.Y.: MU 5-1956 Phila.: WA 2-1266
Atl. Cy.: 609-344-1161

Sol Soloff, Executive Director

GREETINGS FROM

THE
GRAND
UNION
COMPANY

**Gefilte fish
like mother
used to make.**

**Only if your ^U
mother made
great gefilte
fish.**

Mother's Gefilte fish. Traditional Old-Fashioned; Whitefish and Yellow Pike; or All Whitefish. In jars or cans. For low sodium diets—Mother's New Unsalted Gefilte Fish, Unsalted Borscht, and Unsalted Soft or Stick Margarine. All Pareve and Kosher for Passover.

A new package with a thinner, crispier matzo!

Something new . . . Goodman's crispier, thinner matzos for Passover . . . a magnificent new square matzo with an incomparable texture and taste . . . proof of its quality, and as always "baked through and through" . . . Look for it in this 5 lb. wrapper which contains 5 individually wax-wrapped cartons.

Strictly Kosher for Passover under the supervision of Rabbi Mendel Chodrow and Rabbi Alter Silverman.

Schapiro's

NEW YORK STATE

REAL
KOSHER WINE

126 RIVINGTON STREET
NEW YORK, N. Y.

Try these famous for quality
wines:

N. Y. State Champagne
Malaga — extra heavy
Concord Grapes — medium dry
Concord, Sauterne, Burgandy
Blackberry, Cherry, Loganberry,
Mead (Honey Wine), Rosé, Tokay.

Sold at all Liquor Stores

ב. מאנישעוויטץ קאמפאני

אחד מי יודע? — אחד אני יודע!

אחד הוא מאנישעוויטץ שכל מיצרכי האוכל והשתיה אשר השם מאנישעוויטץ נקרא עליהם, מצטיינים בטיב האיכות ובהידור כשרות זה שמונים (80) שנה. זאלה הם המאכלים והמשקאות מתוצרת מאנישעוויטץ, שיינעו לכם את שולחן ה"סדרים" והחג כולו:

כל מיני מצה ותוצרת מצה, דגים ממולאים, מרקים של בשר ועוף, המיצות, מזון-תינוקות, כופתאות וגם לביבות מתפוחי אדמה המעונות רק טיגון; מינים שונים של יין-גפן ו"שאמפיין"; יין-פירות (מכרכים "שתכל"), שליבוכין, ליקער, ווישנאק וברענדי; מאקארונים, עוגיות ושמונה מינים בליל-עוגות; מיצים משויפים, מתפוחים ומענבניות; שימורי-פירות וריבה, דבש וסוכריות, טה וקפה ועוד ועוד.

מינינו את ה"עיקרים", ואידך זיל גמור! בחנויות המכולת תמצא עוד עשרות מיני מזון ומיצרכי מטבח מתוצרת מאנישעוויטץ.

כל המיצרכים של תוצרת מאנישעוויטץ נעשים בהשגחה מעולה ותמידית על-ידי רבנים ומשגיחים גדולי תורה ויראה, ובפיקוחם האישי של הרבנים המובחקים:

הרב ר' יצחק הלוי סגל מג'ורסיסימי, נשיא-כבוד של "אגודת הרבנים" והרב ר' חיים קארלינסקי מברוקלין, מזכיר-כללי של "אגודת הרבנים".

כשר לכל השנה — וגם לחג הפסח אם על האריזה כתוב בעברית או באנגלית שהמיצרך כשר לפסח — אפילו למהדרין בכשרות בלי שום חשש ופיקפוק.

אכול מתוצרת מאנישעוויטץ — ואי אתה בא, חלילה, לידי איסור חמץ בפסח!

Happy Passover

FARMFOOD RESTAURANTS DISTINCTIVE DAIRY CATERERS

142 W. 49th St. N. Y. C. PL 7-4971
261 W. 35th St. N. Y. C. LA 4-5212

- Air Conditioned Dining Rooms. Open 7 days a week for Luncheon, Dinner, Supper and After Theatre (Sat. & Sun.)
 - Beautiful Private Dining Rooms accommodating up to 250 persons for Showers, Luncheons, Dinner and After Theatre Supper or Snacks.
- "AFTER 35 YEARS . . . THE MOST TRUSTED AND RESPECTED NAME IN OUR FIELD"

מאות היתומות כמוסד המהולל
בית היתומות הכללי בירושלים
מצפות לעזרתך

המוסד הזה קיים 66 שנה. נא להושיט לו יד עזרה.
אין מצוה גדולה מזו של החוקת המוסד המפורסם

בברכת חג כשר ושמן
בית היתומות הכללי בירושלים

שלו תרומותיכם אל:

GENERAL ISRAEL
ORPHANS' HOME FOR GIRLS

132 Nassau Street
New York, N. Y. 10038
Tel.: Cortland 7-7222

**only HOROWITZ-MARGARETEN
has the taste you can taste!**

*One of the most
beautiful resorts
anywhere salutes
the glorious
celebration of
the holiday
of liberation.*

PASSOVER
Cantor
Robert R. Fingeroth

And the Nevele
Philharmonic Choir
Sedarim • Services

*Since 1901 the resort
where peerless facilities
and pleasurable rates
give you vacationing
at its best the year round.*

NEVELE

ELLENVILLE, NY

Hotel Tel: 914-647-6000
or Call Your Travel Agent

*A heartwarming holiday
with your family
and friends at
the world's foremost resort.*

**PASSOVER
AT THE CONCORD**
Cantor Herman Malamood

Assisted by **Sholom Secunda**

And the Concord International Choir

Services • Sedarim

Dietary Supervision by Rabbi Seymour Freedman

*The traditional celebration
of the glorious
festival of freedom.*

THE WORLD'S FOREMOST RESORT HOTEL
CONCORD

Kiamesha Lake, New York 12751 90 MIN. FROM N.Y.C.

RAY PARKER GEN. MGR.

HOTEL TEL: 914, 794-4000

Or See Your Travel Agent.

Published by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York, N.Y. 10001 (except January-February, May-June, November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Prof. N. Glatzer, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Executive Editor; Prof. Hayim Leaf, Associate Editor; F. Ziony, Business Manager. Subscription, payable in advance \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1968, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions automatically renewed unless we are notified otherwise.